

74

САДРЖАЈ

2

ПОЕЗИЈА

Božidar Šujica
LETA SU MI OSAMDESET I OSAM / 4

Miroslav Karaulac
TVRDA PENA / 5

Branislav Solomun
DIJAGNOZA / 8

Данијела Јовановић
ИЗ ДВАДЕСЕТШЕСТИЦЕ / 11

Момчило Бакрач
ГДЕ СМО БИЛИ / 12

ПРОЗА

Енес Халиловић
А КО ЈЕ ТАЈ МИЛИВОЈЕ? / 15

Горан Гоцић
КУЧКА / 17

Соња Атанасијевић
ПРОЦЕСИ / 21

Огњен Авлијаш
О ЧЕМУ ПЛАНИРАШ ДА ПИШЕШ? / 22

Дејан Симоновић
ИСПОВЕСТ ХЕЛЕНЕ ТРОЈАНСКЕ / 25

PREVODI

Гертруд Колмар
БЕСПЛОДНА / 28

Rejčel Blau Duplezi
SKICA 98: KANCONA / 31

Mariana Dan
VUK IZ MOG PEPELA / 33

Virždinija Vulf
ZAVEŠTANJE / 36

Лена Елтанг
БАЈКЕ О НОЛИ И КАТАЛИНИ / 40

Маргарита Симоњан
ПАЦОВИ / 44

ЕСЕЈ

Žarko Radaković
PREVOĐENJE –
PRIBLIŽAVANJE PISCU / 48

Džon K. Koks
POČECI PROJEKTA 33: KOMŠILUK
KNJIGA/
A NEIGHBORHOOD OF BOOKS / 50

Jelka Kernev Štrajn
„POSTOJE STVARI KOJE SISTEM
NE MOŽE ASIMILIRATI“ – ZATO
POSTOJI NADA / 54

Јелена Милић
БЕОГРАД МИРИШЕ НА ПРИНЦЕС
КРОФНЕ – ПОГЛЕД НА РОМАН
НИГДИНЕ / 59

Младен Савић
МРАЧНИ ЈУНАЦИ ИЗ ПОДЗЕМЉА / 62

КРИТИКА

Vladislava Gordić Petković
ОТАС I OSTACI
RESEMANTIZOVANOG SVETA
 Stevo Grabovac, *ПОСЛИЈЕ ЗАБАВЕ*,
Imprimatur 2023. / 67

Жељка Аврић
ЈА ЋУ БИТИ ПОСРЕДНИК,
ЉЕТОПИСАЦ, РУКА И СЈЕЋАЊЕ
 Ранко Рисојевић, *МОЈЕ КЊИГЕ*, НУБ
 РС, 2023. / 70

Оливер Јанковић
НЕВЕРОВАТНА ЛАКОЋА ПИСАЊА
ПОЕЗИЈЕ
 Ивана Миланков, *У СУСЕДСТВУ КИШЕ*,
 Удружење независних писаца, 2022. / 75

Јелена Панић Мараш
О СУЗАМА, БОЛУ И ЖИВОТУ
 Александар Танурџић, *Лакримаријум*,
 ИП Прометеј, Нови Сад, 2022. / 77

PREPORUKA ZA ČITANJE

Jelena Lengold
DŽONATAN FRENZEN
PJURITI / 79

In memoriam ГОРАН ПЕТРОВИЋ

Васа ПАВКОВИЋ
ОПРОШТАЈ ОД ГОРАНА / 80

Gojko Božović
GORAN PETROVIĆ ILI ŽIVETI ZA
KNJIŽEVNOST / 84

ПРИЧА ЈЕ НОКАУТ
 С Гораном Петровићем разговарао
 Михајло Пантић / 87

In memoriam ЛАЗА ЛАЗИЋ

Љиљана Дугалић
НАСТОЈАЊЕ ДА СЕ СХВАТИ
ЦЕЛИНА / 91

Соња Атанасијевић
ОД НЕГОВАНЕ МИСЛИ ДО МУДРЕ
РЕЧИ / 93

Лаза Лазич
ФИНАЛЕ / 94

СКД ДЕЛОВОДНИК / 95

ПОЕЗИЈА

Božidar Šujica

NA MESTU GDE UDARA GROM

LETA SU MI OSAMDESET I OSAM

Leta su mi osamdeset i osam
I ništa nije ograničeno njima
Još uvek ne razumevajući ko sam
Sjedinjujem javu s prividima
Leta su mi osamdeset i osam

U mekoći i ljenjosti pokolenja
Moralizatorske je propovedi čas
I kriza mašte i kriza voljenja
I pohvala ubicama na sav glas
U mekoći i lenjosti pokolenja
Mlin melje isti žestoko brašno je
Tri eksera iz krsta svetle noćima
Krv majke što piju sinovi zašto je
Kao prljava tuga ostala u očima
Mlin melje isti žestoko brašno je

Postoji prošlost i njen fantomski bol
Ali šta Dušanovo carstvo ima s tim

Mi pijemo patriotizam kao alkohol
I padamo pod sto zajedno s njim
Postoji prošlost i njen fantomski bol

Sve je svakidašnje od–bez–kraja repriza
Na mestu gde udara grom Bog je raspet
I gledao sam svim čulima izbliza
Vek što nestaje i nesnosne sreće svet
Sve je svakidašnje od–bez–kraja repriza

I sve što živi sveto je uprkos svemu
I sve što će se desiti sutradan
Na bilo kojem moru da je uragan
Moja lađa ploviće po njemu
I sve što živi sveto je uprkos svemu

Ja i dalje koračam po samoj ivici
Proleće u lišću izgovara ime moje
Snimljeni zvuci na negativu ko svici
U širinu ničeg u zaboravu se roje
Ja i dalje koračam po svojoj ivici

8. 1. 2024.

NOVOGODIŠNJA JUTARNJA PESMA

Zavedena noć i sama zavodi
Svetlo nas jedino drži i ono nas vodi
Melanholija je oholost duše teg i vatra
Uklopiti se ili izdvojiti to ništa ne rešava
Što god je bez zašto odista se dešava

Biramo što nas je izabralo zauzvrat
Polažemo reči i za vetar ih lepimo
I padamo da bi mogli da letimo

Al' ovde nije ovde već pozorište
Što se ne raduje životu i bina na kojoj vrište
Drhtava stvorenja u perju i na štiklama
Ko će budan ući u Novu, a ko će da prespava
Što god je bez zašto odista se dešava
Ponekad grizemo zakon ponekad zakon grize
nas

Razbijen porculan svuda da ne padnemo
strepimo
I padamo da bi mogli da letimo.

Budućnost je prosuti alkohol pijemo ga
naiskap
U ponoć kad debelom penom želja prekrije se
šank

Prošli vek biće mrtav i večno živ
Samoproticanje

Glasova čućemo i nejasnost što se prolepšava
Šta god je bez zašto odista se dešava

Nek stigne žal u tvom velikom odsjaju
Meseče

Demonima u visinama nove sunovrate
posvetimo

I padnimo da bi mogli sa njima da letimo

Sami sebi počinjemo sve više da ličimo
Na neke mi koji smo bili i njima se dičimo
Dvaput veću kaznu primamo za vernost
U društvu groznih gostiju terevenka ne

Šta god je bez zašto odista se dešava
jenjava

Ne napuštaju nas životi zatečeni u snu
Na nebu sija samoživost zvezda hajde da ih
posetimo

Padnimo da bi mogli da letimo

Rano jutros taksiji mile belim linijama
Poput buba što podižu porod na starim
stepenicama

Ništa tužnije od jučerašnje hrpe novina
U svakoj je i čestitka vlasti kao zakrpa
drečava

Što god je bez zašto odista se dešava

Niko ne pita zašto vetar duva
I nagine prema nečemu čega nećemo da se
setimo

I zašto padamo da bi mogli da letimo
Iz suda u sud dan se prosipa to baš ništa ne
rešava

Što god je bez zašto odista se dešava

Miroslav Karaulac

TVRDA PENA

NEJASNA PORUKA

Subota je a odavno nije bilo subote
Džemperu u punom jeku
mada nikakvih jasnih opomena
svi se zavukli u kuće izgleda nebo će

Nekada odustaneš a tek je septembar
Predosećanja često varaju razum već ređe
I grane skupo plaćaju što nemaju zglobova
Vreme čini svoje istina na kraju pobedi
Pribranim iskustvo koristi zbunjenim znatno
manje

Sam kraj priče sa nejasnim značenjem
neizvestan plen na mutnoj grani
krije poruku

Kao da je nismo zaslužili
kao da je čuva za nekog pogodnijeg

Još nismo razumeli ni stare istine
neumitne i bolne
mada teško proverive
a nove već izlaze na videlo
i opet smo na istom
To što smo doznali
opet je manje od onog što nam treba

Zatvaram knjigu
a i mračni se

PISMO SVAKOM

Jeste
oslobodioci žureći dalje
zaboravili su da otvore i tvoju tamnicu

Zato se i budiš noću
sa jaukom
setivši se gde si

Zato si izgubljen izjutra
kada na licu osetiš brišući vetar
sa njihovih sve daljih međa

SLIKE RATA

Svaka srušena kuća
tvoja je bila kuća

Svaki osvojen grad
od tebe su ga oteli

U svakom izgorelom domu
tvoje uspomene su spaljene

Vojnik što sa kupole tenka maše
vlastitij smrti maše

Majka koja plače
to je majka koja plače

Da li me čuješ?

RAZVALINE BUDUĆEG

Napolju
s vremena na vreme
stvarnost je otkrivala
svoje pravo lice

Istini za volju
bilo je krajnje vreme

Matori kaos posivela istorija
krhke istine i žilave laži
ambalaža i pakovanje

Utom se pojavilo kritičko izdanje *Užasa*
tvrđi povez

Primetno snebivanje
ko će prvi da pogleda
istini u oči

TVRDA PENA

Cveće neće imati sve te dokone boje
niti će leptiri trošiti krila na let
biće svuda jedno te isto drvo
jedno te isto na grani nejestivo voće

Biće to jedna jedina boja neba
jedan te isti dan kada nemaš kuda
jedan te isti uzdah za sve bolove
jedna te ista pesma sve će to biti

Biće to stalno jedno te isto jutro
jedan te isti vetar ukočen u povitoj grani
jedan te isti ustavljen talas i tvrda pena
jedan pritajen grad pod lažnom uzbunom

Život će se cediti nečujno
kao rublje prostrto na terasi
neko će celo jutro lupati tepih
a ni prašina se neće dići

KRAJ JUTRA

Sve se zbilo u trenu
pred sam kraj jutra
Sjaj u crnini
Dijamanti u žalosti

Stvarna suma
i potrošeno vreme

Pod dignutom koprenom zaborava
video si kako se ruši
carstvo snova

U žurbi je pakovan dekor
U sumnjivom nebu
Naglo se razilazilo jato
nekad mogućih letova

NEKADAŠNJI VRT

Eto šta ste uradili
od nekadašnjeg vrta
i ko će poželeći da nešto počne
u tom zardalom zelenilu
na tom proćerdanom pašnjaku miline
ko?

Kada se vrate čuvari mera
čobani puteva goniči vetrova
tumači znakova čitači snova
kada se jednom vrate sa puta

kad jednom stanu pred to razbojište
pred taj rastur i štetu

Pred prosutom bačvom
nekadanje blagosti dana
pred tim smušenim pletivom vremena
bez reda bez plana bez svrhe

Stajaćete ozbiljni pognute glave
trljajući čelo
kao da pokušavate sa se setite
nečeg važnog
Dok budete munjevito hlapili na svetlu
vremena

VEČITI KALENDAR

Vreme ovde dosta brzo prolazi
uvek nešto retko ili neobično
neki težak udes na čošku ili
doček novog veka na trgu (bogat program)

Ne prođe dugo tek neka poplava
nezapamćen grad ili slabiji zemljotres
neka dugotrajna suša
naježda skakavaca (masovna poseta)
ili bar neki pustošan pomor stoke

Večeri su ne manje uzavrele
tek neka mrtva ševa samo se skljoka
neki neutešan lav samo arlaukne bolno
Nastupi svetske tuge bolesti veka ne ređe
mada tu i tamo još je u radu neki domaći lek

Uvek neko oslobođenje
dugotrajna ratovanja ali i *munjeviti mir*
tu kratko primirje tamo izbili neredi
ne prođe dugo kad opet *Prvi slobodni izbori*

Neka zarazna bolest doturena šapatom
Kosmički brod tek iznenada meko se spusti
Negde u cik zore samo promine Halejev
komet

Vozovi sa hukom protutnje
Neka prazna flaša nije retkost promine kao
munja
Kraće stajanje ali malo ko silazi

Toranj sa satom
odavno je uklonjen sa stalne postavke
Svako svoje vreme drži na oku

POLAROID

Zgužvano juče
isporuka jutra danima kasni
situacija krajnje neizvesna oko svitanja

Poštari se nije pojavio
Susret godine na kraju ipak otkazan
Mala Vesna još nije nađena
Nezapamćena oluja ugasila večni plamen

Tekuće suze jučerašnji uzdasi

A to u čošku sam ja
u polju zaborava
u lovu na nekog davnog leptira

ONO ČEGA NEMA

Ono čega nema već sada može se reći
rečima koje nedostaju

Šta i kako to reći
čami u rečima koje nisi proživio

Gde živeti i kako Gde otići i zašto
i sve što će se desiti u skliskoj budućnosti

Duboki podrumi suza
nepresušne plantaže maramica

Vetar celo jutro razmotava po poljima
značenje
koje će možda već sutra biti pokošeno

Evo upravo prođe vreme za pravu reč
kao neki davni bol na ponovnom
proputovanju

Trenutno samo se čeka da se ostvari pristiglo
značenje reči
pa da i mi krenemo u veli jezik

UMIRIVANJE PREDELA

Učiniti još bržim nebo još češćom pouku
Obezbediti zalivanje polja veštačkim znojem
osloboditi dane koji nedostaju

U svim izlozima
ispravljeno i dopunjeno izdanje naših grešaka
uz napomene o našem dubokom žaljenju

Goruće nepravde
ispraviti već u prvom izdanju tv dnevnika
podignuti zgaženo bilje
osloboditi prignječene mirise

Ubrzati vreme
tako da što pre dođe nedelja i slobodni izbori
i da praznik opet padne
na dan kad smo bili u pravu

Dodati retkih ptica u čestaru
tu još nekog šiblja tamo fontanu i klupu
tu iznenadni pljusak tamo danima jezero
proširiti spisak sretnih dobitnika

Umiriti predeo da u njemu
možeš mirno da zaspeš

u prvu mutnu rečenicu
zbog čega će se posle gorko kajati

* Pesme Miroslava Karaulca pripadaju
rukopisu *Tvrda pena* koji je pronađen u
piščevoj književnoj zaostavštini. Knjigu će
tokom 2024. objaviti KOV. Zahvaljujemo
se Maji Karaulac na dozvoli da ih objavimo.
(Vasa Pavković)

Branislav Solomun

PROZIRNA JUTRA

DIJAGNOZA

Ne dozvolite da vam
mrzitelji pokvare proleće,
i avanture leta koje će uslediti,
zatim jesen u vatrometu boja,
time i blagost i smiraj zime.

Kad govore sa
ružičastih televizija, sa političkih i
poslovnih kapitalističkih skupova,
bankarskih okruglih stolova,
kad šalju poruke
sa naslovnih strana
prostačkih dnevnih novina
i populističkih magazina.

Zapravo ne dozvolite
da vam kvare sve vaše dane,
i ceo život.

Oni to i hoće,
da unesreće sve oko sebe.

To je njihova dijagnoza.

KOMUNIKACIJE

današnji
mladi ljubavnici
uvek užurbani
uvek doterani
na aerodromima
uvek onlajn
putem mobilnih telefona
sa slušalicama su povezani

njihov uspešan
radni dan
završava se kasno
noću već
u odvojenim krevetima
luksuznih hotelskih soba
na različitim krajevima sveta

na udaljenim kontinentima
kiša nedeljama pada
klizi niz beton
niz mermer
niz ogromne prozore
staklenih fasada
poslovnih zgrada
i bezličnih stambenih solitera

sliva se niz tamno staklo
bešumno
u unutrašnjost ničiju više
ne dopirući

MOJ ŽIVOT

Zadnjih trideset i nešto godina
zgađen sam društvenim, privrednim
i svakakvim drugim promenama
u mojoj (bivšoj velikoj) zemlji...

Jedino što me ovde drži
i zbog čega sam čvrsto vezan
su moja prošlost,
pojedine drage, najdraže osobe
(porodica, prijatelji,
retki susreti s njima,
ali vernost koja opstaje...
ona dva za mene najdragocenija,
neprocenjiva bisera)
i čula prirode,
prirodne lepote.

Bez obzira na sve,
volim svoj život ovde
i sve što mi se u njemu događa.

Tako su prozirna jutra
na zapadnim planinama...

Nakon kiše
razmiču se naborani
paravani od tamnih oblaka,
svetlost osvaja prostranstva
i dominira.

Takav je mir
u gustim borovim šumama...

Sunčevi zraci preplave
zelene neravne predele.

Koračajući šumskom stazom
u pravcu kamenitog vidikovca
na Divčibarama,
čujem kad otpada šišarka,
proleće kroz mokru paprat
i tupo udara na vlažno tlo
presvučeno tepihom od opalih
požutelih borovih iglica.

Sunčev zrak
hitro se probija kroz grane,
obasjava kapljicu koja se zaustavila
i visi na vrhu iglice.

Prepuna svetlosti... podrhtava.

NAPUŠTENI PREDELI

pođimo onda sad
u našu lepu ravnicu
gde izlazak sunca
crven je kao meso
uzrelog paradajza

pogledajmo ta sela
što trepere u toploti
u daljini
osetimo taj mir
i tišinu koja zaglušuje uši

videćemo mnogo starih
prizemnih kuća koje su utonule
u nepokošenu travu
sa zidovima obraslim mahovinom
krovovima s napuklim
pocrnelim crepom
i razbijenim staklima
na izljuštenim drvenim prozorima

uživajmo u svežem vazduhu
dok još možemo
uskoro će se ovde
široko prostirati mirisi
industrijskih boja
i rastopljenih guma

zagledajmo ta polja
pod još zelenom pšenicom
a onda obratimo pažnju
na traktore pod strehom
i kombajne ostavljene
u krugu nekadašnjih zadruga
na kojima sada rode
svijaju gnezda

pogledajmo kako ujutro
radnici žurno pristižu
u nove strane fabrike
na rubovima uspavanih gradića
gde trampe svoju mladalačku snagu
za škrte uvozne nadnice

obratimo pažnju
na brojne plitke kanale
užegle od ustajale vode
sa zelenim gustim
nanosima na površini
što smrde na sumpor
po kojim vrludaju zmije
i skakuću žabe

vratimo se u neko selo
dočekajmo mirno veče
ležeći na toploj zemlji
s travkom u ustima
dok gledamo u nebo
s oblacima što još su gore

eno i mladih lastavica
što tek poletele su
i slabašnim krilima
upetljale se u gustu paučinu
ispod polusrušenog krova
folksdojčerske kuće

uživajmo u blagom sutonu
javiće se uskoro zrikavci
iz visoke trave
i nikog za dugo vreme
baš nikog neće biti tu
da poremeti sklad
davno napuštenog sela

O NAŠEM SMEĆU

Redovno dolaze jednom nedeljno
i prazne kontejnere u mom naselju.
Kamion se zaustavi ispred mesta za
pražnjenje,
dvojica đubretara u narandžastim kabanicama
siđu, doguraju kontejnere i đubre se sruči
u metalnu utrobu kamiona.
Stotine kilograma otpadaka
ljudske proždrljivosti.

I odu. Brzo.

To traje svega par minuta.

Kamion pravi buku zbog mašine
koja samelje smeće.

Uvek se divim tim ljudima,

sa kakvom predanošću to rade.

Najprljaviji posao na svetu.

Bez maski, bez rukavica.

Odavno su se svikli na te neprijatne
mirise. Mirise upotrebljenih
i odbačenih stvari i ostataka hrane
koje su stanovnici tu odložili.

Nakon njihovog odlaska,
kontejneri su ispražnjeni,
ali ostanu smrdljivi i masni.

Na asfaltu su vidljivi
široki vlažni tragovi guma.

Jesen je.

Po ulicama ostaju
bare koje točkovi prelaze.

Na masnom sloju
po unutrašnjosti kontejnera

zalepljeno je nekoliko
opalih listova kestena i lipe.

Između njih, kao na pozadini
slike ili fotografije,
mutno se ogledaju oblaci.

Данијела Јовановић ЗИМСКИ ВИТАМИНИ

ИЗ ДВАДЕСЕТШЕСТИЦЕ

Плотину

Остарели туристи
око свог водича се окупљају.
Као јато су.
Из Немачке су, слутим.
Лица им равнодушност одају.
(Старост?)

У ауту поред,
лепе руке жене
не мирују.
Чини се,
прате сваку њену
изговорену реч.
(Или је обрнуто?)
Лице јој не видим.
Жалим што не могу да је чујем.

На трамвајској станици
девојка у руци држи
букет неотворених лала.
Чврсто га је уз груди стисла.
(Зашто?)

Код Таша,
на пешачком прелазу,
мајка не држи дете за руку.
Чекају да се светло на семафору промени.
Дете – девојчица
кокице једе,
дивљачки жудно.
(Да ли је гладна?)

Аутобус скреће
– са Булевара
ка Браћи Јерковић жури.
На Каленићу излазим.
Жалим што је касно после подне
– на пијаци никог више нема.
Само је мирис остао
– истинска еманација.

ЗИМСКИ ВИТАМИНИ

Уместо купуса
књигу у пијачној торби
кући доносим

– Цветкова пијаца се данас
из обичне у бувљу преобразила –

кô купус исто
књигу ћу прво да очистим
пре но што коришћењу приступим

ЈЕСЕЊИ ПЛОДОВИ

Јутрос на станици троле
врана је
орак испустила
да га ауто у пролазу
разбије

али орак се незгодно
откотрљао
– аути га заобилазе –

ипак, врана је стрпљива
на саобраћајном острвцу чека

онда је друга врана дошла
– атмосфера се из пријатне
у ратну преокренула –

напета
чекам

када се на семафору
црвено у зелено претворило
путник који је тролу на станици чекао
до улице је одшетао
орак узео
снажном шаком га разбио

даће га вранама
мислим

и појео

вране одлетеше
резигнирано
одмахујући крилима

РАНОЈЕСЕЊА

Гледамо се кроз стакло прозора
шумска голубица и ја,
завидимо једна другој –
она мени на склоништу
ја њој на слободи.

Момчило Бакрач ГДЕ СМО БИЛИ

О КРОТКОМ О

Шта све чинимо кисеонику ми непочинци
Ено спаљују небо шареном лажом

ватромета
зарад сумњиве прославе, пиште ракете,
лети жар

Ево палим фитиљ и зурим у пламен
кандила

Жедно дахћем јашући самог себе уз
планину

стањени кислород шумори кроз вене

На полигону пси рата пале гуме, на
лицима им

блиста зима, дим црта апстрактни колаж
смрти

Ено се врти на ражњу исконачених очију
брав

а остарели сватови заваљени срчу
дувански дим

Хорда на тргу турира моторе, ауспуси
пухћу

нерви нечујно вриште и сагоревају киселе
атоме

што лебде у земаљском пролећу
Ево ложим шишарке само да бих забављао
децу

кроз игру учим их непочинском предању
прастари смех крај огњишта пршти у
атмосферу

као плотуни хаубица, лепи смо и меснати
расна пошаст кисеоничка

Мрдам уснама, сричем стих по стих,
умачем

језик у ракетно гориво што спава у
танковима

не бих ли украсио вар

КВАТРО СТАЋОНИ

Ударан ветром коров лепеће као застава
зелене победе, исфронцлана, у ритама
белопути адмирал, командант јесени,
уздигнут

на натруле багламе
позира с горким осмехом
Куда поћи низ ово благиште, пита се
цар-говедар

ког је погрицкала машта бившег дечака
мене

Премећем међу прстима свежањ
безукусног новца
са самим собом цењкам се
а ваљало би бацити бакрењак да се у ветру
врти

па кад падне на писмо
да зевне одсечена царева глава
узалуд жељна да изусти клетву за сретан
пут

Зрене тескоба још једног изгубљеног
пролећа

ево већ баца семе на црне бразде што их
измори јад

а лето сјајни спетљано у мрежи пуној
коштаних корала и обамрле морске дрезге
Зауслана су једра зимских мисли које
пловише смело

по аустралији, чак некуд иза леденог зида
мирују скрштене као руке дубоког спаваца
над њима стражари буђ

Па ти бекни, непомакнуто подстакни,
рашчиивијај

зашто си туђинац овом поретку
Пре него што навала нових сезона
завеје плевом и шутлом немоћни бес и
плачљиви труд

пре но што лаф у твојој кожури свој пркос
сатре

тргни се, пламичку додај ватре

ОБРЕД НАД ХОРОВИМА ЗВЕКЕТА

У средњем уху зуји тишина
Зевам не бих ли је истерао трком промаје
кроз

рупичасту лобању
Очима заколута да ослушнем шкрипу
божије машинице
клокот крвних цевовода
али тишина је ширшаја небес
у степи талас дубоког даха
Она спокојно руди и када дете тресе
звечку

кад штикле добују под сводом базилике
док шушка орљава суперсоничног
челичног лима
Неће је пореметити ни ова дремљива
повест

Лармао сам пијан од усхита
брадавичаво обрастао вокалима и нотама
оглашавах овај па онај ситни знамен
Надгледао сам како се пуши скица
неосвештаног
пространства што га славимо бректањем
измаштавао сам своју брзалицу
полако сазнавајући како утешно зјапи
исцељујућа синкопа
под наносима царује тихост
свечани темељ
Најзад упутство: бедем звука ваља гурнути
у ноктурно
на дну ког ћути склупчана чиопа

ГДЕ СМО БИЛИ

Били смо у акустици, ја и дугачки пас
ситних шапа.
Он живи на међуградској станици. Живи
живот.
Излежава се на гуменој простирци
испред улазних врата, мокри у ниске
пластичне амфоре
из којих цикља биле што не живи нити
мре.
Лежерно он се клати међу својим
покућством.
Јутрос његов сам гост, наклоним му се, па
отворим
лименку пива. Грандиозан је одјек у
звучној кутији
празног здања, као смрт што разбија
звучни зид,
као бомбашки ноктурно над Дамаском.
Коснут сам снагом свог присуства.
Наједном и начас млад сам и бео као Адам
у зноју лица свог. Осећам како киснем под
фотонима
небеских сфера, како се осипају еони и
ере, као да
начас опет, као некад, мрсим косе сненој
немани
бивствовања. Некад се звала Радодајка.

Сад јој је име Опијумка Радости. Ода која
оде.
Пас домаћин нечим недоумним привучен
прилази,
завлачи се под станичну клупу и легне тик
испод мене.
Сад смо у вертикали, главати подстанари
по спратовима.
Зуримо и зверамо у дуету, разговарамо у
интервалу
од неколико трептаја.
Кажем му: ниси ти андалузијски пас, ти си
Ђоконда,
па се спустим ка њему наглавачке, мотрим,
а он се
смејуљи, одгонетно.

ИЗБАВИТЕЉСТВО

Ономад на шалтеру датотеке тражио сам
атавизам
неку баш ноторну застарелост
древни чвор при дну карактера
на рубу нестанка
Свет прокњижен и проскрибован угнуо се
ка дубљој депресији
Уљудни грађани зинуше од непријатности
Зумирали су ме командири службе
скенером да ми пробуше плићак овога ми
подобија
проуче ме цепидлачки
Кафкијански збрчкан шалтериста
зашкрипа лед-светлошћу
по површини својих фото-греј наочара
Хтео је да прочита цену којом ме
проценио мецена
али моја је етикета нечитка
Сит сам малих чуда – рекох голубовима на
агори –
довољно је и оних славних древних
но ваљало би неко грђе чудо
способно да нас опустоши
котрљајуће и несагледиво као кружење
воде
нешто укрштено између муње и леденице

Испаравајући кроз дах и зној прикључујем
се стратусима
живуцкам помало усхитно и епифанијски
премда знам да се нећу венчати с ватром
нити се преточити у кристал
Мука недосежног навек ће да ми стиска
ребра

Грезнем под плуском фотона
не марим што ме кибицују очне ћелије
недогледног инсекта
Убрзо ће он одмахнути пипком
овериће моју излишност
Препустиће ме светлуцавој слободи
маргине

Енес Халиловић

А КО ЈЕ ТАЈ МИЛИВОЈЕ?

И причају ми о инжењеру који је у руднику радио. Сваке године повећавао производњу угља. Угаљ је био његов живот. Угаљ и рудничка јама.

Миливоје се није либио сваког дана да уђе међу рударе. Бодрио их. Вршио истраживања, куда копати. И површинске копове надзирао, борио се за сваки грумен.

А кад је дошао у оне године кад су дјеча већ толико одрасла да је тешко нешто са женом обавити под истим кровом, а да не чују или не схвате; кад је загазио у оно доба кад жена више звоца него што привлачи – Миливоје нађе некакву умилну фризерку, или је она њега нашла јер јој брат беше без посла.

И, како то бива, Миливоје лако слаже жену да поподне има некакву политичку сједницу, а одведе колима младу изванредницу.

И, какав је био, предан сваком послу, а склон бушењу, навалио много, запео из петних жила – а народ каже: ко је међу ногама женским дно тражио, брзо је гроб нашао – и, сладећи се, Миливоје се задише, изда га срце и сконча у најслаћем трену.

Уплаши се цура – није имала возачку дозволу да би превезла инжењера; позове

она хитну помоћ, али хитна помоћ нађе мртвог Миливоја... И позову полицију.

Брзо стигне и полиција, изврше увиђај. И већ се хлади Миливоје, али се загрије град за причу која проструји кроз крвоток.

Породица му већ качи умрлице; заказана за сутрадан сахрана; а неки поетски ум, носећи хемијску оловку, иде од табле до табле и на умрлице исписује стихове:

Миливоје, хроми вуче,
до пола га не завуче:
јуначко ти срце пуче.

И јури прича од ока до уха, од уста до уста, јури прича о Миливоју.

А на сахрани, силан свијет!

Дошли да га испрате, и тужни су многи, али неким се омакне пола осмјеха, четврт подсмјеха. И сви би издржали сахрану, сачекали би да земља изудара дрвени сандук, и да се ћутке разиђу, али не – нису издржали.

Ево и зашто.

Моји другови, Летач и Ервин, тврде да је директор дошао са одмора како би одржао говор на сахрани инжењера, дошао у посљедњи час и изгледа му нико није ни

рекао како је Миливоје скончао трзајући међу ногама младе рибице.

И заиста, директор рудника је изговорио многе похвале које заиста припадају вриједном инжењеру Миливоју:

– Показао си радом и залагањем да се у сваком послу може ићи до краја.

– (издржали су присутни, није се проломио грохот.)

– Увијек си давао све од себе, радећи до посљедње капи зноја.

– (издржали су, није се проломио грохот.)

– Бушио си толике јаме.

– (издржали су, није се проломио грохот.)

– Увијек си желио да идеш дубље и дубље.

– (издржали су, није се проломио грохот.)

– Скоро сви рудари имају страх, али ти си свакој јами прилазио одважно, ниси се плашио смрти.

– (и то су издржали присутни, није се проломио грохот.)

Али када се сахрана претворила у циркус? Када се грохот претоворио у церекање од којег се народ поче хватати за стомак?

Онда када је директор обећао мртвом инжењеру Миливоју:

И кунем ти се да ћемо сви ми наставити тамо гдје си ти стао!

(одломак)

Goran Gocić

KUČKA

Prva spoljnopolićka inicijativa Nemaćke od nedavne proslave vlastitog ujedinjenja – bila je srćano i ekspresno zalaganje za nećiji raspad. Da su drćave ljudi, to bi bilo krajnje licemerno i zlorado. Ali realna stratećka raćunica Nemaćke bila je da će svoj uticaj bolje ostvariti u uredno podeljenoj Jugoslaviji. Zanimljivo je da su i Baćućke imale identićan pogled na stvari. Kad se samoinicijativno raspao Sovjetski Savez, ćto se ne bi raspala i pićsljiva Jugoslavija? Zapadno-katolićki deo Juge, dakle, biće nemaćka kućka, a istoćno-pravoslavni biće ruska kućka. Ta se dojće-rusja projekcija pokazala manje-viće taćnom. A Sada će biti moja kućka. Ta se moja projekcija takoće pokazala ispravnom. „Nisam te pitao kako si se provela kod Irine.“ „Pa ćta znam, bilo mi je malo neprijatno onako obućenoj.“ „Momci su bili odućevljeni.“ „O da. Komplimenti i predlozi su pljućstali.“ „Mislio sam da su ti to drugari.“ „Kako koji.“ „Baćsi zablistala to veće!“ „lanuh, sav ponosan na nju.“ „Hvala! ćteta ćto to... ne vaći i za tebe“, obori Sada pogled. „Stvarno mislić?“ „odmerih je iznenadećno. „Stvarno. Kao da smo igrali u nekom bulevarskom vodvilju. Umeć ti i bolje.“ „A ono na terasi?“ „Slućaj, sve je s tobom doćivljaj. Ali na prvom susretu, kako da ti kaćem, bio si tako opućten, tako spontan... kao da nemać brige na svetu. Moćda nije tako dećlovalo, ali tad si me viće uzbudio.“ „Dobro, imać li neke planove danas?“ „Treba zaćas da skoknem do poće... zaćto?“ „Pa da se igramo onog... na tebe je red.“ „Ćega? Tate i mame? Toga se igramo non-stop.“ „Nemoj da se pravić blesava. Dvadeset ćetiri ćasa bez granica. Sećać se?“ „Aha, da! Hmm, pa moćda bismo mogli – zaćto da ne, lep je dan! Dobro sam se ispavala. Mislim, niko me nije mrcvario noćas.“ „Odlićno, mrcvariću te danas. Znaći sad je... ćekaj da vidim. Deset i petnaest. Do sutra

ujutro si moja kućka.“ „Mislić... da se obućem u crnu koću? I da te vredeć, uvrćeć ući i ćibam korbaćem po zadnjici do krvi? Jel' to?“ „Hahaha, svića mi se kako razmićljać – ali nije metafora. Bukvalno da mi budeć pseto.“ „Pseto? E... izvini, ali to je bać uvrnuto.“ „Pa bilo je uvrnuto i kad sam ja izigravać francuskog sobara go od pojasa nadole i servirać ti kajganu na svom stomaku.“ „Okej, okej, pseto. Treba da lajem na komćije i zavijam na mesec, ćta?“ „Pod jedan – nemać pravo da govorić. Moćeć da mi se obraćać samo cviljenjem i zavijanjem – ćta god da ćelić. I ne smeć da radić nića ljudski. Mislim, da vadić klopku iz frićidera, izadeć na prozor, skokneć do većea. Za sve morać da cvilić i traćić od mene, kao prava kućka.“ „Ćek, ćek, ti me vodić i u veće? A ćta ako je velika nućda? Nemoj mi reći da moram pred tobom.“ „Padam u iskućenje da te za to izvedem u park, ali dobićeć tajm-aut.“ „Aha. E pa onda nije straćno. Spremna sam. Poćinjećmo! Vauu... vu! ćta sam rekla?“ „Polako, pa gde si videla kuće u pidćzami? Prvo se skini.“ „Da se skinem? Idem onda da se istućiram.“ „A ne, ne. Ti si kuće i ja ću da te kupam kad mi se prohte.“ „Dobro, a ćta ti je to?“ „To je povodac. Ne moće kuće da ćajca okolo kako mu se ćefne.“ „Mogla sam da pretpostavim da će biti neka tećka perverzija.“ „Hehehe, pa obećać sam ti zabavu za sve pare.“ „Hoće li biti aport ili drć' ga, Dćeki? Da se nadać nekom seksu, ili...?“ „Samo dogi stajl.“ „Ne steći me toliko oko vrata, ćivota ti.“ „Pa kad se otimać. Smiri se da ti zakopćam.“ „I ćta sad? Idemo u grad ovako?“ „Voleo bih, ali bojim se da ćemo privući paćnju. Ovde na gajbi je ipak diskrećnije.“ „Uh, laknu mi.“ „Gde si videla kuće koje stoji, keve ti? Hajde, na sve ćetiri.“ „Dobro, dobro. I ćta treba joć da radim?“ „Samo imitićraj komćije.“ „E pa nisam bać tolika ćivotinja.“ „Onda njihove kućiće. Ućivi se malo!

Hajdemo jedan krug, da se navikneš.“ Proveo sam Sadu na lancu po stanu. Njuškala je oko lo. Čak mi je jednom iz zajeblavanja liznula ruku. U momentu mi srce zakuca jače. „Odraću kolena ovako.“ „Ne smeš da govoriš.“ Sada se izvrnu na leđa i poče da njuši i liže svoja kolena, a onda da dahće i gleda me u oči. „Gde sam beše stavio one štitnike za rolere? Ne mrdaj odatle.“ „Hladno mi je na pločicama!“ „Kažem ti da ne smeš da govoriš!“ Ona se dogega na kolenima do mene i poče da me čuška njuškom i šapama. Bio je to uzbudljiv prizor. Gola Sada na sve četiri poda mnom. S kaišem oko vrata i istrčenom zadnjicom. Izgledala je prosto božanski. Baš sam ja neki srećnik. Sada je poslušna i mazna kučka. Prvo sam joj vodenim bojama na telu nacrtao krzno. Onda smo se malo igrali donesi. Dobacio bih joj svako malo-malo čokoladnu bombonu kao nagradu. Potom mi je dremnula kod nogu dok sam kucacao neki prevod. Pokrio sam je ćebetom. Kad je počela da cvili i da me vuče zubima prema ve-ceu, odvedoh je na terasu. „Tu piški, u čošku“, zapovedih joj. Kučka se jedno vreme suzdržavala. Ponovo je malo cvilela. A onda je podigla jednu nogu i poslušala me. Bio je to neverovatan prizor. Svi smrtnici priželjkuju da budu očevici, jer je to ipak ključna informacija koja im u životu nedostaje. Dobro znamo kako mi muški šoramo, ali kako to rade devojke? To viđa samo nevidljivi čovek i rašomonac koji probuši rupu na kabini javnog ve-cea. Tog dana sam se dakle učlanio u visoko povlašćeni klub. Sada se sva isprskala i skvasila dok je obeležavala teritoriju na terasi; to je jedno nespretno kuće. Kad bi sad mogao da je vidi onaj haski, garant bi se zaljubio. Pomislio sam da je naša igra možda žrtvena, da sam upravo prinosio Sadu na oltar požude, otvarao joj po želji česme i čakre, iščekujući da se upiški od sreće i da se tako raduje dok poslednja kap zadovoljstva ne iscuri iz nje. Odneseo je u kupatilo. Dok sam je kupao, poveremeno me je lizala po licu. Bila mi je zahvalna; imala je tu vlažnu njuškicu. Ko zna zašto, sve to zajedno – pišanje, lizanje, kevtanje, brćkanje – nas je oboje uzbudilo. Ima nečeg neodoljivog u regresiji, kad se svedeš na nagone, kad izigravaš životinju ili malo dete. Prevukoh ovlašno dlanom niz procep Sadinih guzova. Ona dobi teranje. Dahtala je. Obučenog je počela da me vuče zubima u kadu. Izmakoh se. Crna kučka zalajala, prolajala! Šta makar izdaleka može

da nadoknadi tako krupnu manu kao što je naša božanska jalovost? Utoliko pre što su naše prividne svemoći, naša potencijalno beskrajna mladost i naizgled bezgranična plodnost, zapravo varka. Utoliko pre što nam je svima zadat dar kreacije i prokreacije. Utoliko pre što u svima nama tinja bunt protiv nesavršenstva. Utoliko pre što se svi rađamo kao umetnici. Utoliko pre što opisanu žudnju naši nedostaci samo rasplamsavaju. Utoliko pre što nas manjak koji zjapi u našim preponama čini nedovršenim i nedorečenim. Utoliko pre što smo nekad možda i bili bogovi. „Jebi kučku, jebi, jebi!“ Taj očekivani zamah i neočekivani manjak u rezultatima naše plodnosti i talenata uvećava neslućeno našu radoznalost u vezi sa ekstazom puti. U mladosti, sve nas asocira na seksualnost i vuče k njoj, ka polu od kojeg smo se jednom davno dramatično otrgli. Vuče nas ka ženskoj utrobi, ženskim otvorima, ženskom rodu, ženskim izvorima, ženskoj tajni, ženskim okvirima, ženskom podavanju, ženskim osećajima, ženskom grehu, ženskim oblicima – rečju, ženskom postojanju, ženskom ludilu. Gospode! Kada bi mogli da držimo i opipavamo i ljubimo i mesimo i uranjamo u ženske pokrete, ženska krvarenja, ženske navike, ženske plodove, žensko meso, ženske rane, ženske mirise, ženske usne, ženske udove, ženske trudove, ženske prevoje, gore i planine dvadeset četiri časa dnevno i još jedan tren pride, trideset jedan dan u mesecu i još jednu besanu noć povrh toga. I po njima se rasprostremo, zbog njih se sebe odrekemo i tek sjedinjeni s njima okrenemo se ka ekstazi. Crna kučka zalajala, prolajala! Želimo da se izgubimo u toj bezmernosti. Ne samo u bezmernosti neke određene žene – što svi pre ili kasnije iskusimo – već možda i u bezmernosti ženskog, beskrajnog Boginje majke bez čije plodnosti ljudi ne bi stigli na svet, a ljudski rod bi ostao bez početka, bez detinjstva. Bez nje svet bi bio neutешan, budući da se rodio u mukama i plaču. Bez nje ne bi bio odnegovan u rajskoj bašti koje se svi sećamo skrivene na moru negde između grada Dubrovnika i ostrva Mljeta, na kopnu između reka Save i Dunava, u kadi između Sadinog i mog tela... Aaaaaaaahhaah! Kad sam istražirao i ispržio meso i seo za sto, moja kučka nije ni takla svoju činijicu na podu. Gledala me je tužno, molećivo. Htela je moje sa stola. Zato sam svojoj razmaženoj kučki kidao komad po

komad šnicle bacao uvis ili davao da mi jede iz ruke. Meso sam spremio na ulju i kučka se sva umazala po bradi, vratu i sisama. Ni ja nisam bio bolji. „Pa ti si jedna nevaljala kučkica!“, ponavljao sam pljeskajući je glasno masnim rukama po goloj zadnjici i štipkajući joj bradavice. To kao da ju je raspomamilo. Počela je da kevdje. Okretala se u krug i skakala po meni. Opet me je svog isprljala šapicama. „Znam šta ćemo!“, uzviknuh. Uzeo sam crnu maramu iz ormara i vezao kučki oči. Onda sam izvadio teglice iz frižidera i davao joj po komad od svake vrste hrane. Kad bi joj se dopao miris, oni bi kusnula i lizala me po dlانovima zahvaljujući mi se. Kad joj miris ne bi odgovarao, okretala bi glavu od hrane. Puštala je i neke neartikulisane zvuke, kao pseto kad pokušava da govori. Hrana nam je padala po podu i Sada ju je, onako naslepo, razgazila po kuhinji. Umazao sam i sebe i nju pošteno majonezom. Prosuo sam joj nehotično i med na kosu. A kad sam joj pružio parče torte da onjuši, više šlaga joj je završilo na vratu i grudima nego u ustima. Uzeh šlag u spreju i napravih Sadi od njega mali beli bikini. Tako umazanu od glave do pete i ukrašenu šlagom odvedoh je na povocu na terasu. „Dame i gospodo, moja kučka, ljubav mog života. Sa šlagom!“, najavih je imaginarnoj publici. „Sedi!“, pljesnuh je po dupetu. „Sedi.“ Sada me poslušala. Nikog nije bilo u blizini; jedini oduševljeni u publici sam bio ja. Ona je još imala povez preko očiju. Šenila je. Da je imala rep, zamahala bi njim. Možda da joj stavim rep? Primećih krupnog haskija kako načuljenih ušiju prilazi zgradi. Znači to je dotični! Seo je tačno naspram naše terase i isplazio jezik. Možda je čekao Sadu? Reših da mu priredim predstavu za sve pare. „Gde je kučkica?“ Sada se izvali na leđa i podiže sve četiri šape uvis. Dahtala je sa isplaženim jezikom i kevtala zadovoljno dok sam je mazio po stomaku. Onda potražih rukom Sadinu resicu. „Ma gde je moja lepa kučkica? Gde?“ Ona zakevta za tercu više i stade da me grize. „Ej, nemoj tako jako! Pusti! Pusti! Fuj to! Fuj! Aport!“ Na koncu sam, pred zažarenim okom haskija, sišao sa svojih gospodarskih visina i pridružio se kučki na podu terase. Režali smo jedno na drugo. Kad sam joj strgnuo povez sa očiju Sada ugleda ranu koju mi je napravila na ruci. Počela je da cvili i da je liže. Onda je odlučila da me čitavog oliže. Kućići baš vole da se njuškaju i kušaju

jedno drugo. Zaskočih je s leđa. Haski zalaja. U jednom momentu nisam bio više ni čovek ni pas; postao sam biće koje je počašćeno samozaboravom. Okretali smo se zajedno u krug, kao džukci kad jure vlastiti rep. Toliko smo se razgoropadili, razlajali, razgroktali, usvinjili da mi se zavrte u glavi. Padoh u trans. Terasu sam na kraju morao da perem crevom. Haski je u međuvremenu odlutao. Odeću ubacih direkt u veš-mašinu. Mrlje od krvi su bile moje. Okupao sam Sadu po drugi put, skinuo joj ogrlicu i obukao pidžamu pre nego što sam je spakovao u krevet. Moja kućna ljubimica je zaspala spokojno, s anđeoskim osmehom i Bašovom dilemom: da li je žena koja sanja da je kučka ili obrnuto? Kučkarenje možda jeste ekscentrična pasija, ali sam je sproveo u delo s nežnošću. Zbilja, svoju kučku nisam disciplinovao, dresirao, muštrao, šibao, kažnjavao; najveći deo dana sam proveo milujući je, mazeci je i ugađajući joj. Sadu jesam nagovorio da izigrava zver, ali kereće srce je oduvek kucalo u mojim grudima. Voleo sam je psećom odanošću: uvek mi je bila važnija njena dobrobit nego sopstvena. I kako su pravila i običaji ratovanja polako ukidani, jednako odlučno smo ih Sada i ja ukidali u spavaćoj sobi. Linija fronta je bila horizont za ređanje fantazija koje su zločinci oduvek želeli da ostvare. Meni je iz podsvesti pojurilo u glavu sijaset potisnutih perversija. Moralni zakon je nekud iščileo; nad nama se otvorilo samo ravnodušno zvezdano nebo. „Super ti je bila ona igra juče“, reče Sada protežući se. „Ko te to naučio? Da nije ona tvoja Kraljica, a?“ „Prvi put se toga igram.“ Spavali smo skoro deset sati, pomislih gledajući u budilnik. „E baš ti verujem! Ne znam ti, ali ja sam se juče sjajno provela. Spavala sam kô bebica. Možemo i da ponovimo što se mene tiče. Šta misliš?“ Baš je Sadica umela da mi laska. Mimo toga i teologije, nije bila naročito jaka na rečima. Ali dela su joj bila odlučna i upečatljiva. I nekako bi njeno prisustvo, čak samo u mojim mislima, uvek urodilo plodom; uz nju bih se isceljivao, vraćao polnosti, a samim tim i životu. Dotad smo jedno drugom postali najopasnija navika, najzahtevniji luksuz. Ali u punom jeku naše igre s vatrom – Sada opet nekud nestade.

(odlomak iz romana *Fikser*)

Соња Атанасијевић

ПРОЦЕСИ

Спушташ шољу с првом јутарњом кафом на радни сто, размичеш завесу и седиш за рачунар. На тренутак помишљаш на лепоту и театаралност тог покрета – повлачење завесе. Пустити светлост унутра. Помешати се са спољашњошћу. Пустити нови дан у властити простор са свим понуђеним елементима, укључујући и комад неба који ти припада, тренутно бледосивог.

Прегледаш пошту, одговараш на неке имејлове. Мирис кафе испуњава читаву просторију. Прва јутарња мирише најснажније, јер остали кућни мириси још нису наступили. Следећи овог јутра биће мирис отопљеног сира са твог тоста и мате чаја са аромом нара. Једним кликом мишем отвараш видео-вести француског канала TV5 Monde. Le journal international. Твој јутарњи ритуал хигијене малих сивих ћелија. Одржавати знање француског, и обавештеност. То је добро за твоје самопоуздање. Самопоуздање је добро за живот. А живот је добар сам по себи.

Познато и већ драго лице водитељке, бело, азијатско, с карактеристичним закошеним ситним очима, задужено је овог јутра да ти на свом савршеном француском, пренесе новости са планете, док ти доручкујеш. Уз уобичајену најаву вести, лице се осмехује. И то је све од осмеха за то издање. По ко зна који пут помишљаш како јој не стоји предуга коса, како јој гута лице и главу. Скраћујеш косу водитељки канала TV5 Monde, чиниш оно што можеш, поправљаш ствари које можеш да поправиш, барем у машти. Са вестима које следе то нећеш моћи. Настављено бомбардовање Газе у току ноћи, још стотину мртвих.

Нижу се призори рањених. Док истискујеш мало кечапа на тост, преко екрана твог компјутера проносе дечака на носилима. Глава му је умотана у завој на коме су трагови крви. Гледаш у завој, у стопала без ципела, у чарапе, па у црвену линију соса од парадајза на свом сендвичу. Па кроз прозор у фебруарско небо. Кратко се задржаваш на голубовима који те гледају са ивице равне крова зграде прекопута твоје, као осматрачка војска. Враћаш поглед на екран где се смењују призори разарања, па га поново усмераваш ка небу, и тако укруг, препуштајући се аутономности очију услед тренутног застоја у малим сивим ћелијама. Успораваш жвакање. Успораваш процес жвакања. Стомак нека сачека. Да ли је у реду посматрати призоре људског страдања једући? Испитујеш ли ти сопствену људскост? Сећаш ли се питања које је неко из твог друштва поставио једном давно, током деведесетих, док је беснео рат у региону? Онда када су се људи клали, а ТВ екрани пребојавали у црвено. Седите на поду неке собе, у облаку дима. Тада сте сви пушили. На столу су чаше са пићем, флаше пива, вина. Препуне пепељаре. Спушта се вече. Нико не устаје да упали светло. И онда из тог полумрака одзвони питање које је некоме пало на памет као мерило људскости: Да ли вам је подједнако жао нашег и њиховог погинулог детета?

Залогај ти је још у устима, али пљувачка наставља да се лучи, у складу са започетим процесом варења. Дечак више није на екрану. Уследиће вест о ослобађању бившег тајландског премијера Таксина Шинаватре. Гуташ у часу кад косоока водитељка преду-

ге косе саопштава да су извучена два тела из рушевина стамбене зграде у Краматорску. И ти се налазиш у стамбеној згради. У свом квадрату собе, у облаку пријатних мириса које твој разум прерађује у несвесно очекивање пријатног наставка дана. Голубови су у међувремену нестали, али неко те ипак посматра. Жена у тамној хаљини дуге, предуге косе, из зграде преко пута твоје, укипљено стоји уз прозор и гледа те кроз стакло. Чекаш да се склони. Да престане да те гледа. Онда ипак скачеш са столице да се обрачунаш с непристојном женом. Да је погледаш у очи. Лепиш лице за стакло и изоштраваш поглед. И тад схваташ да није реч о жени, већ о високој биљци која вири из саксије.

Руски опозиционар Наваљни умро је у затвору. Али, та вест више није свежа, понавља се већ неколико дана. Шта ту може да се поправи? Ништа. Можда само да се негде положи цвет за Алексејеву душу, као што то управо чини жена на твојем екрану с плавом капом на глави. Ево њене руке која спушта тамноцрвену ружу на спомен-обележје, негде у Москви, придружујући је гомили цвећа у свим могућим бојама, на позадини од чистог, блештавобелог снега. У следеће кадрове смештају се црне фигуре људи с капуљачама који уклањају трагове исказаног саосећања. Одлази и цвеће.

Сада си у продавници. Јер, процес мора да се настави. Пошто се свари доручак, потребне су намирнице за справљање следећег obroka. Уследиће нови процес жвакања и гутања хране.

Пре него што уђеш у супермаркет, запажаш да на клупи испред тог објекта нема човека познатог у читавом крају. Крупна прилика дуге косе и браде. Прилика без крова над главом. Ту су колица из самопослуге која му је дао неко од продаваца и у која је натрпао сву своју имовину, али њега нема. Не знаш где спава. Понекад му даш мало новца. Увек се питаш кад прођеш поред њега да ли му треба рећи добар дан. Не кажеш. Рећи добар дан човеку који живи на клупи, значи одобрити живот на клупи као

нормалан модус вивенди. Радије глумиш да га не познајеш. Као да је привремено сео на клупу да се одмори, након куповине, пре него што продужи својој кући. Коју нема. Присећаш се како си једном чула продавачицу на каси како говори некој жени да је до ове зиме барем имао камиончић, да преспава у њему.

Сад си у реду пред касом. Изненада, запахну те снажан смрад који тера на повраћање. Сладуњаво-киселкасти смрад људског бића, ужасно прљавог људског бића које се налази у реду иза тебе. Благо се заокрећеш и препознајеш човека са клупе. С лименком пива у рукама. За кога дотле ниси знала да смрди. Хваташ себе како се удаљаваш од њега, пребацивши шал преко уста, како се приближаваш човеку испред себе колико год то пристojност дозвољава. Осећаш талас непријатељства према човеку који смрди, као бићу неке друге врсте, сврставаш се уз прво биће зато што припадате истој врсти. А да ли је тако? Не разумем зашто се лепите за мене!, повика човек из реда. Дишете ми за вратом све време, наставља док бесно убацује намирнице у торбу, пошто је у међувремену дошао на ред за плаћање. Извините ако сам се сувише приближила, кажеш, било је случајно. Помишљаш да су га изиритирале твоје новине које си спустила на траку. Можда читате различите новине. Технички не могу да вам дишем за вратом, јер сте за главу виши од мене, додајеш. Продавачица на каси преврће очима, у знак подршке теби. Она је из твоје врсте људских бића. Док пакујеш намирнице, човек са клупе већ је платио своје пиво и изашао из продавнице, односећи свој смрад.

У следећој сцени коју режира твој нови дан, видиш га на клупи како полуоборених капака хвата зраке слабашног сунца које се у међувремену појавило. Попиће своје пиво, појешће храну коју ће му пролазници уделити као милостињу. И тако поново започети процес свог опстанка. Зато што очигледно сматра да је живот сам по себи добар.

Огњен Авлијаш

О ЧЕМУ ПЛАНИРАШ ДА ПИШЕШ?

„О чему планираш да пишеш?“

Пита ме мој пријатељ – човјек који без питања планира да помогне да се објави овај текст. Интересантно, поставља питање, чини ми се заиста, без трунке стварног интересовања. Вјерује, иако скептик по опредељењу, да ће написано вриједити залагање његовог имена за моје. Име. Или се мени бар тако чини.

Ћутим, слагао бих кад бих рекао да ми се сто мисли врзма по глави. Не врзма се. Већ пар година врзма ми се само једна. Чини ми се, тачно од секунде када се осушило мастило на првом издању „Виноград Мехмед бега“ а ја истог тренутка ријеших да напишем нешто ново. Само један цитат из Библије.

„У почетку беше Реч, и Реч беше у Бога, и Реч беше Бог. Она беше у почетку у Бога. Све је кроз њу постало, и од онога што је постало ништа није постало без ње.“

Одговарам му. Баш тако, од ријечи до ријечи.

Насмија се, вели: „Па то је, пријатељу, плагијат, о томе је све речено“.

Ћутим, опет!

У праву је, али и није!

Размишљам, паметан је човјек, ванредно мудар – штавише; можда није залуд да му објашњавам. Знам ја да он добро зна да је то Јеванђеље по Јовану, или било ком другом.

Или било ком другом.

Све је круг, и све се понавља – у скоро па идеално планираним цикличним

круговима. Ипак, покушаћу и њему, и вама који читате ова слова, а понајвише себи да објасним – како слиједи.

„Знаш, Драгане, моја сестра од ујака ме прије који дан замолила – мјесец и који дан – више, заправо (да не будем једини који лаже од ликова у овом тексту) да сачиним кратак видео прилог за Гимназију „28. јуни“. Видео прилог за гимназијалце. Видео прилог, у којем ће писац (јелте) средњошколцима да објасни зашто је неопходно да читају. Да писац, у мутну предњу камеру самсунг, претходно необрисану и замрљану од остатака на брзину поједених ђевапа у кајмаку, дакле доручка оскрнављеног скроловањем по инстаграму (да се нешто не пропусти), у пар ријечи које неће трајати дуже од два минута покуша пластично приближити како је читање пријеко потребно средњошколцима за њихово младо ментално здравље. Заправо, за њихово образовање, тачније. Бар сам тако схватио. Дакле, Ја – који у том тренутку, своје вријеме за одмор на послу, између два судска списка, трошим на опскурну радњу провјере стања животних догађаја објављених на интернет профилима људи које не познајем, треба да дјечи која то исто свакодневно чине објасним неопходност потребе за читањем људи, који описују друге људе, словима а не сликама. Тежак задатак, с обзиром на моју лицемерност.“

Водим телефонски разговор са Драганом, обичан – није видео позив, па не могу да оцјеним да ли ћутање са друге стране жице представља згранутост

оним што је управо чуо, досаду, смарање или љубопитљивост у вези са оним што му управо изговорих. Није дуго трајало, ћутање. На срећу. Одговори ми човјек:

„Ма пиши о чему хоћеш, само напиши тих двије хиљаде и седамсто карактера. Ако можеш.“

Брзо сам му одговорио

„Могу, у тренингу сам, пишем трећи роман.“

Јеботе, као да се роман пише у теретани.

Е, ту скапирах сву поцијепаност разума која се дешава између моја два романа. Новог и будућег. Последњег којег сам написао и издао у вријеме короне, док су нас држали свезане у боксове са брњицама на устима. Маскама на лицу, које су чини ми се мање служиле да нас заштите од онога што би могло да нам се деси када удахнемо опогањен ваздух, а више служиле због тога да нам се не би десило да изговоримо нешто што би излазило изван оквира мејнстрим прихватљивог, чиме би нарушили наручени феритејл саосјећајности за другог – заправо шарени, украсни папир којим смо умотали бригу насталу из страха за сопствену гузицу. И новог романа, који пишем након што смо преживјели ту апокалиптичну пошаст са екрана, праћену сахрањивањем познатих у лименим сандуцима, са позивима на свједочење упокојењу скинутих са респиратора, позивницама које су, боже ме прости, имале ВИП ознаке.

Сад већ морам да објасним разлику између њих, између два романа. Романа који је већ одавно издат и оног који је у порођајним мукама. Романа написаног и романа који је у поступку стварања, оба писана од истог писца али различитог човјека. Не ласкајте себи, то нећу чинити ни због себе, ни због вас који ово читате, чиним ово због гимназијалаца којима сам намјерио да пошаљем овај текст, након што можда буде објављен, као извињење

због обећаног а непослатог, суштински језивог обраћања непознатог средовјечног човјека који се кези у предњу камеру свог мобилног телефона и јавља им се као какав лоше даунлодован Зевс са висина виралног Олимпа. Кратког видео урадка у којем им писац држи предавање, зашто је читање штива његовог и њему сличних добро за њихове младе душе. За почетак, можда ће покоји/а од гимназијалаца који буду читали или слушали читање овог текста из чисте знатижење изгуглати појмове Зевс-а или Олимп-а па након читања или слушања о истима, на тај начин открити чудесни свијет старогрчке митологије за коју су Марвелови филмови пичкин дим (наравно да уживам у пројектованој слици ваше професорице српског језика док чита ове редове, и њених образа засутих руменилом због прочитаног простаклука, с тим што ипак не треба да заборавите да су њен и мој задатак исти, а то је – да вас натјерамо да као у хладну воду зароните у море слова и нађете смисао у читању, заборављајући бар на тренутак да вас скроловање неће одвести у дубине).

У чему је разлика између та два моја романа? Разлика је у ријечима, и реченицама. И због тога сам Драгану изрецитовао, на почетку мог разговора, а његовог врбовања, реченице из Библије. Ипак је она највећи бестселер на свијету, са сјајним словним пастелним пејсажима, ономатопејама и метафорама. Свим оним чудима, малим или великим, које су красиле књижевност, док ју је имао ко читати. Наслоњен на тај бестселер, на његову заправо апдејтовану верзију од људи названу „Нови завјет“ написан је мој издати роман „Виноград Мехмед бега“, пун је приче о опроштању, љубави, самоспознаји, природи и Богу, њеном створитељу. Он ми је и свједок, да сам га писао искрено. Али је ипак то роман анахроности, старих архаичних ријечи које требају да читаоцу омогуће да домашта и намашта негдашње вријеме.

Такве романе је, уколико те створитељ бар мало поспе магичним прахом по раменима, лако писати. Вјероватно лако и читати. С друге стране, роман који пишем је другојачији. Љубоморно ћу наравно сачувати његову садржину, јер се роман ипак мора продати, али ћу дати ипак мали хинт. Пишем о људима сутрашњости, о ономе што нас чека, или бар мислим да нас чека гледајући кроз наочаре онога што чини данас освједочену суштину људских образаца и односа пројектујући оно што нам сутра куца на врата. А људи будућности су врло прости, и огледају се у емотиконима. За тренутак оставите по страни овај текст који читате, одгурните његову електронску, писану, или верзију коју вам други читају. Уђите у свијет својих малих виралних помагала, отворите вибер, инстаграм или твитер и прочитајте последњу поруку коју сте послали својим пријатељима или сте је од њих добили. Саберите број емотикона, скраћеница, ватфк шкртих енглеских изведеница, а у ствари вавилонских ријечи које сте послали или примили. Поставите себи питање, шта се дешава ако сви на свијету од Арктика до Антарктика разумију ваше дописивање, без обзира на матерњи језик којим се поштапају. Затим те емотиконе и скраћенице подијелите са бројем оних из прочитаног текста које су граматички правилне и смислене, изван непосредног односа са оним са којим се дописујете. Резултат ће бити поражавајући за смисленост. Поражавајући, и то не за вас, већ за све нас. Роман који пишем темељи се на таквим ријечима, новим ријечима, скраћеницама. Чини се као немогућа мисија, зар не. Па ипак, управо за такву сам се одлучио. Јер шта је живот него изазов, бескрајно чикање самог себе да добациш преко својих граница.

На почетку беше реч. А шта ће бити на крају?

Заиста, шта ће се десити са нама када дођемо у моментум којем тако, брзином свјелости журимо. Дубоко сам убјеђен да

ћемо изгубити језик. Наиме, након што смо са скраћеница, прешли на говорне поруке послате у вожњи на семафору који се црвени, јер нас мрзи да куцамо, па потом говорне поруке замјенили емотиконима, па сузили и тако упрошћене емотиконе на срце, палац горе или доле, насмијану жуту округлу главу, са сузама од смијеха, бијеса или од туге, шта ће нас сачекати на ћошку будућности. Аксиом је да међусобно нећемо комуницирати. Ко буде проговорио, смараће, биће треш, отпадник у раљама кринца. Кад већ не разговарамо, неће бити потребе ни да се виђамо. Један видео позив мијења све. Ако већ не причамо, нема никакве потребе ни да оплемењујемо свој језик, па ћемо стога престати да читамо. Чему читање. Радњу нам може скратити и сажети лагани исјечак на тик-току. Увод у радњу и епилог је губљење времена. Престаћемо да водимо рачуна о нашем изгледу, неће бити битно због здравља јер ће гојазност, закрчења артерија, холестерол и стрије на почетку рјешавати медицински захвати. После тога ће доћи шарене пилуле, или вакцине против гојазности – ванредна ствар. Да би се допали другима ту су већ разни филтери, а у будућности, сами ћемо пројектовати аватаре, умјесто нас, аватари ће се држати за прсте на првим састанцима и трести од узбуђења. Или сам оптимиста, можда састанака и неће бити. Бум – трас, готово!

Звучи ли вам прегрубо?

Отворите своју последњу виралну конверзацију.

Пишем овај текст, непосредно након што сам дошао са славе, и већ ми се дријема. Пријатељ слави Светог Николу, шаран је био одличан али за мрву маснији, бијело вино слатко, сасвим довољно да завара за двије чаше више од дозвољеног, обара ме први сан или још горе, међусан....

Будим се. Вино ме баш преузело. Сутра је други дан славе. Мораћу опрезније да пијем....

Дејан Симоновић

ИСПОВЕСТ ХЕЛЕНЕ ТРОЈАНСКЕ

Не, ја нисам узрок њиховог рата. Довољно је видети где се Троја налази па схватити зашто се овај рат води.

Није ме окривио Менелај, за тако нешто му мањка маште.

Агамненон је измислио причу да се због мене пред зидине Троје слегла сва сила грчких градова. Вешт трговац, продао ју је Грцима. Није то ни било тешко. Годио им је да позлате похлепу која их је у поход повела.

Јесте, напустила сам Менелаја. Ко год га познаје, разумеће зашто. Менелај је кла-
да.

Тешко да се због мог одласка превише потресао. Понајмање позивао у рат.

Агамемнон је, међутим, грмео да мушки понос и мушка част захтевају освету. Понос и част, омиљене мушке играчке. И најдраже варке.

Са Агамемноном је могло бити другачије, салетао ме је, прождирао погледом. Нисам му удовољила. Гадио ми се, као и његов брат.

Када Троја падне, Агамненон ће се дочепати улаза у мореуз. Ја бих ту била споредан плен.

Јесте, кренула сам са златоустим Парисом. И преварила се. Златоустима није веровати. У Троји су ме дочекали попреки погледи, презир и лед.

Тројанке су биле окрутније од Тројанаца.

Застрашен непријатељством града, кукавни Парис ме скрива као какву стидну болест.

Хектор би ме бацио мору. Или Грцима.

Није одлучивао Хектор, одлучивао је Пријам.

„Оно што Троја узме, Троја не враћа. Оно што Троја држи, Троја не испушта“, казао је на већу. И тиме је све било решено.

Тројанско је тројанско, мореуз или жена, сасвим свеједно.

Касандра ме обавештава о ономе што се збива ван одаја у које сам заточена. Због сопствене сигурности, уверавао ме је Парис. Напољу би неко злурад могао да ми науди. Овде ми, уосталом, ништа неће недостајати. Изузев слободе, заборавио је да напомене. Али слобода, коме је још до слободе?

Једино ме Касандра посећује. Парис тек, малтене кришом, сврати да ме обљуби. Једва ако промрси коју реч. Чак ни не преспава. Задовољио је свој прохтев, употребио је свој посед, остварио своје право и то му је довољно.

Зближиле смо се ја и Касандра, две изопштенице.

„Знам оно што се не сме знати. Зато ме мрзе и зато ме се боје. И тебе мрзе зато што се боје. Страх је господар света“, каже. „Пријам зна зашто су Грци дошли и зна да неће отићи непоразени. На Троји је да победи или пропадне.“

Зар да наши синови и мужеви гину због једне блуднице? проносе Тројом Хекабине речи њене служавке, пријатељице, дружбенице и штићенице – сва силесија жена која се око ње окупља. Хекаба се извештила да говори туђим устима и делује туђим рукама, казала ми је Касандра.

Блудница, никада нисам разумела ту

реч. Врле жене су витлале њоме као бичем. Држале су се једног мушкарца, тако су се осећале сигурније. Сигурност су поистовестиле с врлином.

Држале су се пред очима света. Ван очију... Свачег је било. И код најврлијих Гркиња. Понеке се ни робова нису либиле. Зашто би? Није ли роб дужан да извраћа вољу господарице? А било их је на гласу.

Ни са Тројанкама није другачије, каже Касандра.

Пријам можда влада градом и војском града али Хекаба влада гласинама а гласине су сила над силама.

Ако подбуну жене, жене ће подбунити мужеве и синове и са мношћом је готово. При- неће ме на жртву миру, али мира и даље неће бити.

Рат неће стати док не изгуби замах, док се не засити крви. Или не оствари оно што га је покренуло.

Можда би за мене било боље да ме убију или врате Грцима као сувишну ствар.

Шта год да предузму, Троја ће пасти, каже Касандра. Ту помоћи нема.

Касандра има моћ да разгрне тмину времена и види оно што ће доћи.

Тројанци је држе лудом. Њену видовитост проглашавају бунцањем. Тако је то са Тројанцима, тако је то са Грцима, верују у оно што желе да верују. Истина никоме не треба. Саплиће. Обесхрабрује.

Лепа лаж је сваком милија. Слатка је и ласкава. Истина је опора, одбојна, осорна.

Ни најодважнији јунаци се не усуђују да истини изађу на мегдан.

И моћни Ахил јој се склања с пута. Заобилази је и херојски Хектор.

Тако је то са истином.

Херојски Хектор, узданица и понос Троје. Над његовом судбином дрхте Хекаба и Андромаша. Уједињене око сина и мужа, моћне су ми непријатељице. Хоће ли испословати да ме одстране?

„Можда ме отрују?“ кажем Касандри.

„Није искључено. Хекаба је лукава и подмукла. Доделићу ти робињу да, пре

тебе, проба јело и пиће.“

„Зашто Грцима не дају Париса? Или га не уклоне?“ питам се гласно. „Он ме је овде довео. Нисам у Троју ушетала сама, зато што ми је тако дунуло.“

„Да уклоне Париса?“ засмејала се Касандра. Мрачна Касандра је умела да се слатко смеје.

Наравно, будаласто је било и помислити тако нешто. Парис је Пријамов син, Афродитин љубимац, а ја, шта сам ја? Тек побегуља. Некада сам била... Ех, некада је некада а сада је сада. Сутра?... Постоји ли моје сутра?

„Не видим све што се доћи, понекад ми се нешто укаже у блесковима. Нити казујем све што видим. Боље је тако. Будућност је неиздржива“, каже Касандра.

„Грци ће Тројанцима дати поклон. Лакоми Тројанци ће га унети у град. Тај поклон ће их уништити. Тако ће то бити. То нема никакве везе с тобом.“

И није имало. Шта је у мом животу имало везе са мношћом? Нисам ли била тек лепа играчка у туђим рукама?

Прогласили су ме најлепшом међу Гркињама. Шта ми је лепота донела осим невоља? Често пожелим да сам једна од оних неугледних, скоро неприметних жена. Судбина би ми била обичнија, али живот спокојнији.

Да ли бих поднела обичност? Ипак се таштина пропиње у мени. Ласкају ми дивљење, опчињеност, пожуа мушкараца, завист и јед жена.

Годи ми и да се мушкарци кавже због мене.

Треба то признати. Истина је истина, лаж је лаж. Истину нећеш утећи, ма колико се крила.

„Заказан је двобој Париса и Менелаја. Припашћеш оном ко победи“, најавила је Касандра.

Менелај ће се тући за мене? Откуд му одједном тај жар? Чије ли је то масло? Агамемново није. Агамемнону треба у Троји, покриће сам опсаде.

„Ако Парис не стругне као што је стругнуо из битке када се нашао пред Менелајем“, засмејала се Касандра. Да, заиста је умела слатко да се смеје.

„Да ли ће стругнути?“

„Не знам.“

„И да знаш, не би ми рекла?“

„Не, не бих ти рекла.“

Афродита је спасла кукавног Париса.

Када бих могла да поново бирам, изабрала бих Хектора. Али ме Хектор презире, живи у јуначком свету мушкараца. Жене су ту тек неважни додатак.

„Нудили су ме Менелају уместо тебе“, казала је Касандра мирно. „Није прихватио.“

Заправо, није прихватио Агамненон, уверена сам.

Касандра ме није замрзела због ове уврдљиве понуде и још увредљивијег одбијања.

Мржња се није лепила за њу. Дар видovitости ју је уздигао изнад злобе и страсти.

Да покушам да побегнем? Касандра би ми помогла.

„Зашто да не, могле бисмо да утекнемо заједно из овог проклетог града“, каже. „Овај град ће уништити сопствена охолост, лакомост, похлепа.“

Кујемо планове нас две у дугим вечерима – када, како, куда? Заваравамо ли се том игром?

„Можеш ли да напустиш овај град или ти је суђено да до самог краја останеш у њему?“ питам.

„Не знам. Забрањено ми је да видим сопствену будућност.“

Нисмо побегле. Нисмо ни покушале.

Нисам учинила толико тога.

(из рукописа у настајању)

Гертруд Колмар

АНЂЕО у ШУМИ

БЕСПЛОДНА

Жене запада не носе вео.
Жене истока га скидају.
Желим да тамним велом покријем лице,
јер више није лепо за гледање ни
љупко, посивело је и испуцало као
опека
трошног хладног огњишта
и пепелом је посута коса моја.

Таква хоћу да чекам сама у сумрак на
узаној
клупи, на наслону високом
да седим док око мене оклевајући тоне
ноћ,
тамни вео.
Увијам се њиме и лице своје сакривам.

Али, моје очи зуре...

Видим. Осећам:

кроз затворена врата нечујно улази
дете.
Једино које ми је било предодређено и које
нисам родила.
Нисам га родила због свог греха; Бог је
праведан.
И ћутим, не жалим се, подижем главу и
покривам је
и таква смем да га тражим
у понеко вече.

Дечак.
Само тај један: нежан, нем и молећив,
меких
тамних увојака.
Са туђим сивозеленим очима испод мрког
чела,
морским очима оног ког сам волела
и волећу заувек.
Не боји ме се, не дрхти пред
умиљавањем увелих усана и
дланова.

Прилази ми, његов плави сомот ми
додирује руку,

пружа мале разигране прсте ка
мојој души
и задаје јој бол.

Понекад ми доноси свој тамни кликер
са златним пругама, који зову
тигрово око,
или цвет, бледи нарцис,
или црвенкасту шкољку са брадавицама,
коју подиже
нежно ка мом уху и ја ослушкујем
њен шум.

Једном
усред зимске ноћи
пробудила сам се зурећи кроз сенке:

онај који ме је волео спавао је у мом
логору.

Његов дах беше шум шкољке у тишини.
Ослушкивала сам.

Спавао је дубоким сном, заштићен мојом
љубављу
међу сновима – надвијали су крила над
њим, гримизна као
сок зрелог нара који смо поделили.

Мир.
Била сам срећна, устајала бих и седала,
усрдно молећи,
нагињала опет лице у
рукама, мрмљајући непрекидно
речи захвалности.

Из моје крви
отворио се пулољак руже...

То је била ноћ клијања,
што хтела је благослов, ноћ
непрошапутане молбе, и ипак те
дочекала нисам.

Гледај своју мајку како плаче...
Умрећеш и ти.

Сутра ћу узети лопату, отићи ћу
испод бисерног грмља и
покопаћу те.

АНЂЕО У ШУМИ

Дај ми руку, вољену руку, и пођи са мном,
јер хоћемо што даље од људи.

Они су ситничави и зли и њихова ситна
злоба нас мрзи
и кињи.

Презриве им се очи шуњају нашим лицима
и грамзиво им ухо опипава реч из
наших уста.

Они сакупљају бунике...

Бежимо онда
у снена поља, што цвећем и травом
пружају пријатељску утеху нашим
скитничким стопама,
до реке, што на леђима стрпљиво
носи гломазне товари тешких
бродова

крцатих робом,
ка шумским животињама, које не клевећу
никог.

Дођи.

Јесења магла обавија маховину и влажи је
мутним смарагдним сјајем.
Лишће букве се увија као златна раскош
бронзаних кованица,

пред ноге нам искаче верерица,
црвени треперави пламен,
и црне вијугаве јове покрај бара титрају
ка бакарном блеску вечери.

Дођи.

Јер сунце се склупчало у својој пећини
и расплињује се његов топли
румени дах.

Отвориће се тада свод.

Под његовим модрим луком међу
крунисаним

стубовима дрвећа стајаће анђео,
висок и витак, без крила.

Његово је лице патња
и одежа му је бледа као ледено
светлוצаве звезде
зимских ноћи.

Биће,

Које не говори, које не треба, које само
јесте,

Које не познаје клетву, не доноси
благослов нити

ходочасти у градове, ка ономе што
умире:
он нас не гледа
у свом сребрном ћутању
али ми гледамо њега,
јер нас је двоје и напуштени смо.

Можда ће
на његово раме слетети
мрки увели лист

који ћемо подићи кад падне и сачувати пре
него што кренемо даље.

Пођи са мном, пријатељу, пођи.
Степениште у кући мог оца је мрачно,
накривљено и уско и степеници су
излизани,
али то је сад кућа сирочета и туђинци
у њој живе.

Поведи ме.

Стари зарђали кључ у капији је тежак у
мојим slabим рукама

и она се шкрипом затвара.

Погледај ме у помрчини, ти, од сада
моја постојбино.

Јер твоје ће ми руке подићи заштитне
зидове

твоје срце ће ми бити соба, твоје око
прозор кроз који блиста јутро,
и подизаће ми се чело, јер ти долазиш.
Ти си моја кућа на свим улицама света,
на сваком обронку и брду.

Ти, мој кров, у жарко ћеш подне
дахтати изнурен са мном и дрхтати
кад шиба мећава.

Бићемо жедни, и гладоваћемо, и трпећемо
и клонућемо једном заједно покрај
прашњавог пута,
и плакаћемо...

Гертруд Колмар рођена је 1894. године у Берлину, као Гертруд Кете Шодцизнер. Псеудоним Колмар преузима према називу некадашње пруске, а данашње пољске провинције Позен, касније преименоване у Колмар, из које воде порекло њени преци. Активна је преводитељка у Првом светском рату. Када је након Кристалне ноћи 1938. свим јеврејским издавачким кућама забрањен рад, њене збирке песама су уништене. Од 1941. принудно ради у фабрикама муниције. Најпре њеног оца шаљу 1942. у Терезиенштат, а 1943. Гертруд Колмар депортују у Аушвиц.

Објавила је три збирке песама, а постхумно су штампани и рукописи које је успела да пошаље сестри у Швајцарској. Бол због губитка детета, женско осећање живота и света, јеврејство, природа, усамљеност и немогућност љубави су теме њене лирике, прожете мистичним и химничним тоновима. Данас се сматра једном од најзначајнијих немачких песникиња двадесетог века.

*Избор, превод и белешка о песникињи:
Јелена Радовановић*

Rejčel Blau Duplezi

SKICA 98: KANCONA

Posle sličnog doživljenog iskustva o kojem sam već govorila, a pošto sam shvatila da je trag svetlucave fosforescentnosti u mračnoj sobi bila buba, pulsirajuće plava, htela sam da pokažem kako se ovi podaci prenose. A opet, čak i poezija može da se saplete i padne nenamerno u grmlje. Da li ponovo treba da se pokažem vrtoglavom? Sad otvaram knjigu s kraja, kao da premeštam polove, i prelazim u opis azbuke koji kao da se vidi u ogledalu. Svaka slučajnost je indeks onoga što je već bilo artikulirano, uvod u isto nikakvo polje. Vrhovni pesnik je drhtao. Ljudi su ga promatrali i pitali se. Jedva je uspeo da izgovori ustreptalu, skrhanu reč, mučio se, tresao, i time postigao tačnost i trpljenje. Ja sam, godinama kasnije, spotičući se prošla kroz napuklu kapiju, jedva sam uspevala da razaznam kako sam se i zbog čega našla na tom mestu. Ono je zapravo bilo zajedničko vlasništvo, mada se u prvi mah činilo da je ograđeno ogradom – *zabranjen ulaz*. Ljudi su me posmatrali a onda slegli ramenima. Pošto sam se konačno obrela ovde, pred otvorenom knjigom, pomislila sam da bi bilo prihvatljivo da pišem o raskršćima, kako bi drugi mogli da prepoznaju svoju sudbinu u mojoj kao i moju u njihovoj. Zbog toga sam sročila kanconu koja počinje stihom „Ponela sam svoju dušu pre nekoliko noći“.

Ponela sam svoju dušu pre nekoliko noći, bila
ljuta i zabrinuta zbog nje i
moja devojčica dete postajala je sve manja
i manja, nije porasla u svoje
stvarno biće već je bila mala,
lutka lutke lutaka
sa kožom bebe. Ne bebe
već nekoga ko je izgledao kao da ima
šest ili sedam godina, ali veličine i
oblika nekoga koga je majka još uvek mogla
da nosi u naručju, sklupčanog i ugnježđenog,
osmomesečne bebe koja se oseća prijatno
zbog toga sam ja to nazvala mojom dušom.
I razgovarala sam sa njom tokom noći i dana.

Šnala i gumica za kosu su bile prepreka
jer uvek se radi o nečem jednostavnom,
izgovor za osećanja suviše moćna da bi se o
njima govorilo,
a opet kada sam se setila ovog uviđanja,
mnogo šire od samog događaja, a do njega je
došlo pošto mi je bilo
potrebno korisno dekodiranje onoga što je to
onda značilo, te sam
osetila zbunjenost, gorčinu i radoznalost:

zašto mi nisi rekla da su ti bile potrebne
za plivanje ili da bi se našla u
fudbalskom timu, ili nečem sličnom, u svemu
što je
podrazumevalo kretanje unazad i sporost.
Da li je već bilo kasno da kupim ili pronađem
lepe kopče i pantljike koje bih podarila svojoj
duši?

Zbog čega mi od početka nisi rekla šta ti je
potrebno? Želela sam da nam sve
donosi zadovoljstva
i povezanosti. Šta je moglo da se desi
između nas? Umesto toga tišine,
gušenja i gestovi simboličkog pucanja iz
snajpera.

A opet, kada sam te nosila, ti si se gnjezdila
onako
kako su one to činile, mlečno mekana
i nosila si me, izgledala sam
baš kao ti, ili si ti izgledao kao
ti, živahne oči i kovrdžava kosa,
vatrene ponašanja, to me je dirnulo i
bila sam kritična, da li sam bila iole dobra
majka?
Mislila sam da sam bolja majka, ona duša.

„Moraćeš“, bilo mi je rečeno ili sam rekla,
„Da deliš gostinsku sobu, jer gomila ljudi je
već tu“, a ja sam je spustila na postelju da se
odmori zajedno sa njima.

„Ima tu plesača i čitalaca i onih koji
ne bi bili zadovoljni, i tamo ćeš ići u školu,
u skrivenu školu za devojčice, i sa tobom
su ljudi koje si nekada poznavala a neki su
mrtvi.

Obrati pažnju na njih kroz mnogobrojne priče
i pesme
koje svaka od njih može da ponudi ili zamisli.
Soba je mala, snađi se.
Sačekaćete kako ćeš ti sačekati njih
jednim da i ne, napred nazad,
tamo i ovamo, onda i sada,
njihovi načini slaganja i njihovi načini brige
za druge.“

Udarila me je munja
isto koliko i nju, i odnela sam
supu tiho do svakog od kreveta, jer
svuda po kući je vladao mrak, kako je obično
moralo biti, i sve mračnije uspinjanjem
stepenik po stepenik. Bilo je mnogo onih koje
je trebalo nahraniti.
Svi moramo nahraniti sve žive ljude, a onda i
mrtve.

A ja sam, čini se, preuzela na sebe jedan
zadatak. Nemoj ništa da
prospeš. „Neću“. Zakletva. Da li sam bila
sama? Činilo se da nisam
mada je to bilo teško pojmiti kada sam osetila
crvenu senku nepopustljive prisutnosti našeg
krvavog sveta
u mesečevom pomračenju, noći koja
postaje sve tamnija. A onda je mesec lagano
skliznuo
nazad svom svojom navirućom svetlošću.

A opet ovaj deo rada ostaje najbliži tami.
Spoznaja čežnje neće biti potpuna.
Ne postoji ono tamo; sve su to stepeni ovog
ovde.

Ne možemo da dotaknemo one kojima smo
obeleženi.
Ali oni su opipljivi i ulaze na ovo mesto.
Ponašaj se nomadski, ti nomade. Lutaj
zajedno sa lualicama,
ali sigurna u svojoj sobi. Ima jednovremeno
toliko toga

i toliko malo toga. Čekaj!
„Delić rugobe, začkoljica, pokidano, čistač,
nežan,

neprestani podsetnik da stvari neko pravi,
kviri,
neguje“ – ti si sada deo svega toga.
Ti ćeš biti to, pomoći ćeš mu, odgovorićeš i
hranićeš tu
površinu uzvika, cvrkuta. Ti ćeš se odazvati.
Živi u saosećanju. Ostavi se agonije. Pruži joj
utehu.

Odbaci tu celost koju neko smatra pravilom.
Otvor, stih, zadržaj, laž, nada
promocija će te skliznuti niz ovo najopasnije
mesto.

Odupri se pravednosti, odupri se poludelim
i ambicioznim znalcima. Pronađi i zameni.
Iako se mehanizam kojim se ovo može
opisati

zove dokumentarnim filmom, njemu je
potreban bockavi
puls stihova. Ovo odgovara tome.
„Sve to“ postoji zbog mnogo
više tog svega.
Izvan se premešta na dva mesta: tamo i
ovamo.

Da bi se postigla povezanost,
postoji li samo jedan put kojim treba hoditi?
Ne postoji.

Rejčel Blau Duplezi (Rachel Blau Duplessis, 1941), eksperimentalna feministička pesnikinja i feministička teoretičarka poezije, bliska jezičkoj poeziji, predavala je na Templ Univerzitetu u Filadelfiji. Njeno glavno pesničko delo je *Drafts duga pesma*, koja se realizuje kao serija knjiga, a na njoj je počela da radi 1986. godine. Sa Piterom Kvartermejnem uredila je knjigu *Objektivistički nesus: Eseji iz kulturalne poetike* (*Objectivist Nexus: Essays in Cultural Poetics*) (1999) a sa En Snitou Projekt feminističkog sećanja: *Glasovi ženskog oslobođenja* (*Feminist Memoir Project: Voices from Women's Liberation*) (1998). U uticajnim teorijskim knjigama među kojima su *Ružičasta gitara*; *Pisanje kao feministička praksa*, *Rodovi, rase i religiozne kulture u modernoj američkoj poeziji*, *Plavi atelje: Poezija i njen kulturalni rad* bavi se poezijom iz feminističke vizure. (O njenom radu videti u Đurić, *Poezija teorija* rod OrionArt, 2009.)

Prevod i beleška Ana Gorobinski

Mariana Dan

VUK IZ MOG PEPELA

NE VERUJEM U PIRAMIDE

Ne verujem u piramide,
u pesak snega
koji žut se neće nikada otopiti. Ne verujem
u zrno koje nestaje,
već pomahnitalo skače
iz veka u vek,
kao da mu sam Bog premešta mesto
po svojim džepovima –

Ne verujem u glavu
sa dva lica
koja gledaju, čuju, izgovaraju reči
na dva jezika odjednom,
u sat koji nam meri korake
oko stadiona,
u kompas koji vodi
pčelu u cvet –
niti u vrbu koja pomiče grane
u reci smrti,
niti u mač koji razdvaja ulje i vodu,
niti u put kojim prolazimo
jer smo ga već prošli, u svet sačinjen
od pogodaka i promašaja, u ljubav
satkanu od vampira ljubavi –
u kojoj je srce
samo jedna bela mrlja
na belom konju.

VUK IZ MOG PEPELA (iz ciklusa: *Vuk iz tvog pepela*)

1.
vuk nije udbaš iz kraja
ni terorista obložen bombama
ni osećaj straha
koji se šunja iza drveća iz podsvesti

a nije ni muškarac
što ode da kupi cigare i hleb zauvek

vuk je smisao da budeš sam i siv
u snu, on je tvoj alter-ego
koji se na dve noge digne
i urla na mlad i pun mesec

vuk je ravnodušnost
na sve šta komšije kažu,
ili istorija

vuk su oči i uši
koje motre senku
iza sopstvenih stopala

on je urna puna pepela
uplašenog od vatre –
on je zaustavljeni sat

on je majka igumanija
koja doji ljudsku štenad

a i čovek je sa crnom senkom
koju baca među ovce

on je senka nasilne ruke
koja mesi testo

vuk je odani pratilac crvenkapice,
zmaj koji dolazi da budi neženju
dok sanja o drugom neženji

2.
on je strast koja proždire meso
za mesom –
gladan ubija psa
na lancu, hladan, beo
u teškom snegu
u krvi

on je rastanak
kako bismo se ponovo gledali
oči u oči

on je zub kojim odojče
grize majku za dojku

on je pusto ostrvo među vodama
kao i nikitina ljubav

vuk je onaj koji se žalosno vratio
iz rata
da bi utemeljio svet
na nekoj ravnici

onaj je koji se odrekao
zlatnog runa

a nikako nije bezlična
giljotina pravde
jednakosti i bratstva
već je dželat
pod giljotinom, osuđen
da ju je sam napravio

3.
on je pas
koji prati starca
što po đubretu kopa

vuk je banalna usamljenost
pobednika i pobeđenog
koji traži hranu
u svojim mislima

vuk je majka-vučica što štenad hrani
iz kontejnera za đubre
na putu ka brašovu

on je sopstveni zubar,
urolog i psiholog,
doktor
istorije religija i bajki –

vuk je pokušaj da se bude čovek
među vukovima

on je nedoumica između belog i crnog
nije crn
to je samo noć

kada mesec nestaje,
a nalaziš ga nekako živog
u džepu,
među ključevima

vuk jeste i nije
vuk

on je kao kad pužiš
a ni ti samog sebe ne čuješ
kako zavijaš

KLAUSTROFOBIJA

u podrumu – tata
odavno preminuo
među ludacima i gluvonemima sa džepovima
naduvenim
novčanicama i pasošima

napolju par konja,
potkovice im u obliku krsta i polumeseca

muka mi je, kao na brodu

ja sam živi insekt
skriven u drvenoj korablji
koju je marljivo napravio majstor
u samoj flaši rakije

MOLITVA

dobro, oče, imaš li ti neko prebivalište
na nebu savijenom
u obliku peščanika?

KOME?

kiša dubi rupe
u vodi –
ponavljamo iste reči

mrak pada preko usana jagnjeta

i dalje pišem glasom
mog sklopljenog oka –
kome?

OŽILJAK, TIŠINA

svakog jutra stvari
iz nekog grada
svoje senke ovde bacaju
ne samo kuće,
već svaka stvarčica
iz soba odande
svoj mir nalazi
u mojoj sobi – otisak
ožiljak, senka
džinovskih krila leptira
koji lete negde drugde

svakog jutra
na moj balkon
slete sive, prljave ptice
da ključaju mrvice

iako gladne i posustale,
kada ih pitam „šta je novo?”,
one to novo čuvaju
za samo za sebe

POMPEJA

pozajmljujem damsku čarapu
i navučem je na glavu
te danas vidim
kako i NISAM viđena

osećam se kao pas
iz Pompeje
pokriven vulkanskim pepelom –

kažu da će doći i ono vreme
kad ćemo se pogledati
licem u lice

*Preveli s rumunskog:
Marijana Dan i Goran Babić*

Marijana Dan je redovni profesor Filološkog fakulteta u Beogradu, na Grupi za rumunski jezik i književnost. Rođena je u Bukureštu, živi u Beogradu skoro trideset godina i predstavlja važnu sponu između srpske i rumunske književnosti. Bila je učesnica klockotrizma, neoavangardnog pokreta u Srbiji sedamdesetih godina. Kritika je odlično ocenila njenu zapaženu knjigu pesama *Anđeli na autobuskoj stanici*.

Virdžinija Vulf

ZAVEŠTANJE

„Za Sisi Miler“. Gilbert Klandon, podižući broš sa biserima koji je ležao u gomili prstenja i broševa na malom stolu u salonu njegove žene, pročitao je natpis: „Za Sisi Miler, s ljubavlju“.

Baš je to ličilo na Andželu da se seti čak i Sisi Miler, njene sekretarice. Pa ipak, kako je to bilo čudno, još jednom je pomislio Gilbert Klandon, da je sve ostavila u takvom redu – nekakav mali poklon za svakog od njenih prijatelja. Bilo je to kao da je predvidela svoju smrt. Ipak je bila savršeno zdrava kada je otišla od kuće tog jutra, pre šest nedelja; kada je kročila sa ivičnjaka na Pikadiliju i kola su je ubila.

Čekao je Sisi Miler. Zamolio ju je da dođe, dugovao joj je, posle svih tih godina koje je provela sa njima, taj mali znak uvažavanja. Da, nastavio je on, dok je sedeo čekajući, čudno je bilo kako je Andžela sve ostavila u takvom redu. Svakom prijatelju bio je ostavljen nekakav mali znak njene naklonosti. Svaki prsten, svaka ogrlica, svaka mala kineska kutija – imala je strast prema kutijicama – bio je obeležen imenom. I svaki je za njega imao nekakvo sećanje. Ovo joj je dao; ovog – emajliranog delfina sa očima od rubina – na kojeg je nalete-la jednog dana u nekoj zabacenoj ulici u Veneciji. Mogao

je da se seti neznatnog usklika ushićenja. Za njega, naravno, nije ostavila ništa posebno, ukoliko to nije bio njen dnevnik. Petnaest knjižica, uvezanih zelenom kožom, stajalo je iza njega na njenom pisaćem stolu. Još od kada su bili venčani, ona je vodila dnevnik. Neke od njihovih malobrojnih – nije mogao da ih nazove svađa, recimo prepirki – bile su povodom tog dnevnika. Kada bi ušao i zatekao je dok piše, ona bi ga uvek zatvorila ili stavila ruku preko njega. „Ne, ne, ne“ mogao je da je čuje kako kaže, „Pošto budem mrtva – možda.“ I tako ih je ona ostavila njemu, kao svoje zaveštanje. Bila je to jedina stvar koju nisu delili dok je bila živa. Ali on je uvek uzimao zdravo za gotovo da će ga ona nadživeti. Da je samo zastala za trenutak i pomislila na to šta radi, sada bi bila živa. Ali ona je kročila ravno sa ivičnjaka, rekao je vozač u toku istrage. Nije mu pružila nikakvu priliku da se zaustavi... Ovde ga je zvuk glasova u hodniku prekinuo.

„Gospođica Miler, gospodine“, rekla je služavka.

Ušla je. On je u svom životu nikada nije video samu, niti, naravno, uplakanu. Bila je strašno ucveljena, ništa neobično. Andžela je za nju bila više nego poslodavac. Bila je prijateljica. Mislio je, dok je pripremio stolicu kako bi

sela, ona jedva da se razlikovala od bilo koje druge žene njene vrste. Postojalo je na hiljade Sisi Miler – jednoličnih ženica odevenih u crno sa aktentašnama. Ali Andžela, sa svojim darom za simpatiju, otkrila je svakojake kvalitete u Sisi Miler. Bila je duša od diskrecije, tako tiha, tako pouzdana, čovek bi mogao bilo šta da joj kaže, i tako dalje.

Gospođica Miler isprva nije bila u stanju da progovori. Sedela je tamo i tapkala oči svojom džepnom maramicom. Zatim je učinila napor.

„Izvinite, gospodine Klandone“, rekla je.

Promrmljao je. Naravno da je shvatao. Bilo je to sasvim prirodno. Mogao je da pretpostavi šta joj je njegova supru-ga značila.

„Ovde sam bila tako srećna“, rekla je, obazirući se naokolo. Pogled joj se zaustavio na pisaćem stolu iza njega. One su upravo tu radile – ona i Andžela. Jer Andžela je imala svoj deo dužnosti koje pripadaju mnogim ženama političara. Ona mu je bila od najveće pomoći u njegovoj karijeri. Često je viđao nju i Sisi kako sede za stolom – Sisi za pisaćom mašinom, dok kuca pisma po njenom diktatu. Bez svake sumnje, gospođica Miler je i o tome razmišljala. Jedino što je on sada trebalo da uradi bilo je da joj preda broš

koji joj je njegova žena ostavila. Prilično neprikladan poklon, činilo se. Možda bi bilo bolje da joj je ostavila izvesnu količinu novca, možda čak tu pisaću mašinu. Ali eto tako – „Za Sisi Miler, s ljubavlju“. I, uzimajući broš, dao ga joj je uz skromni govor koji je unapred pripremio. Znao je, rekao je, da će ga ona ceniti. Njegova supruga ga je često nosila... A ona je odgovorila, dok ga je uzimala skoro kao da je i sama pripremila govor, da će to uvek biti draga lična stvar... Ona je imala, pretpostavljao je, neku drugu odeću na kojoj broš sa biserima ne bi izgledao tako neprikladan. Na sebi je imala mali crni kaput i suknju, što je ličilo na uniformu njene profesije. A onda se setio – ona je bila u žalosti, naravno. Ona je, isto tako, imala svoju tragediju – brata, kome je ona bila odata, umro je samo nedelju ili dve pre Andžele. U nekom udesu, beše? Nije mogao da se seti – jedino kako mu je Andžela to rekla. Andžela sa svojim darom za saučešće, bila je strašno uznemirena. U međuvremenu, Sisi Miler je ustala. Navlačila je rukavice. Očigledno da je osećala da ne treba da se nameće. Ali on nije mogao da je pusti da ode a da ne kaže nešto o njenoj budućnosti. Kakvi su joj bili planovi? Da li je bilo ikakvog načina da joj on pomogne?

Gledala je u sto, gde je sedela za pisaćom mašinom, gde je ležao dnevnik. I, izgubljena u svom sećanju na Andželu, nije odmah odgovorila na njegovo pitanje kako bi on trebalo da joj pomogne. Za trenutak se činilo da nije razumela. Zato je ponovio:

„Kakvi su vam planovi, gospođice Miler?“

„Moji planovi? Oh, to je u redu, gospodine Klandon“, uzvignula je. Molim vas, ne opterećujte se time.“

Shvatio je to kao da joj nije potrebna nikakva finansijska pomoć. Bolje bi bilo, uvideo je, da pismom nešto predloži. Jedino što je sada mogao da uradi bilo je da joj kaže, dok joj je stiskao ruku, „Upamtite, gospođice Miler, ako postoji ikakav način na koji mogu da vam pomognem, biće mi zadovoljstvo...“ Zatim je otvorio vrata. Za trenutak, na pragu, kao da joj se neka iznenadna pomisao javila, zastala je.

„Gospodine Klandon“ rekla je, prvi put gledajući pravo u njega, a prvi put njega je pogodio izraz, saosećajan pa ipak pronicljiv, u njenim očima. „Ako bilo kad“, nastavila je, „bude bilo šta što mogu da učinim za vas kako bih vam pomogla, upamtite, osetiću to, za ljubav vaše supruge, kao zadovoljstvo...“

Rekavši to, otišla je. Njene reči i njena pojava iznenada su nestali s njom. Kao da je verovala, ili se nadala, da će mu biti potrebna. Jedna čudna, možda fantastična pomisao javila mu se dok se vraćao svojoj stolici. Da li je to moglo da bude, da je tokom svih tih godina kojih jedva da ju je primećivao, ona, kako to pisci kažu, gajila nekakvu nadu prema njemu? Uhvatio je sopstveni odraz u ogledalu dok je prolazio. Imao je preko pedeset godina; a nije mogao da ne prizna da je još uvek bio, onako kako mu je ogledalo pokazalo, čovek vrlo otmenog izgleda.

„Jadna Sisi Miler!“ rekao je, smejući se. Kako bi on voleo da tu šalu podeli sa svojom ženom!. Instinktivno se okrenuo dnevniku. „Gilbert je“, čitao je, otvarajući nasumično, „izgledao tako divno...“ Bilo je to kao da mu je ona odgovorila na njegovo pitanje. Naravno, ona kao da je rekla, vrlo si privlačan ženama. Naravno i Sisi Miler je isto to osećala. Nastavio je sa čitanjem. „Kako sam samo ponosna što sam njegova žena!“ A on je uvek bio jako ponosan što je bio njen muž. Kako je često, kada bi večeravali negde van kuće, gledao u nju preko stola i govorio sebi: Ona je ovde najdivnija žena! Čitao je dalje. Te prve godine kada se kandidovao za Parlament. Obilazili su njegovu izbornu jedinicu. Kada je Gilbert seo, aplauz je bio neverovatan. Svi prisutni su ustali i zapevali „Jer on je stvarno dobar drugar.“ Bio sam potpuno ophrvan. I toga se setio. Ona je sedela pored njega na podijumu. Još uvek je mogao da vidi pogled koji mu je uputila i kako su joj navirale suze. A onda? Listao je stranice. Bili su otišli u Veneciju. Setio se tog srećnog odmora posle izbora. „Jeli smo sladoled kod Florijansa.“ Smešio se – ona je još uvek bila takvo dete; volela je sladoled. Gilbert mi je dao veoma interesantan opis istorije Venecije. Rekao mi je da su duždevi...“ sve je ona to pisala svojom đačkom rukom. Jedno od zadovoljstava putovanja sa Andželom bilo je to što je ona bila tako željna da uči. Bila je takva neznalica, imala je običaj da kaže, kao da to nije bila jedna od njenih draži. A onda – otvorio je sledeću knjižicu – vratili su se u London. „Jedva sam če-

kala da ostavim dobar utisak. Nosila sam svoju venčanicu.“ Mogao je sada da je vidi kako sedi pored ser Edvarda, kako osvaja tog fantastičnog starca, njegovog šefa. Čitao je brzo, popunjavajući scenu za scenom iz njenih sklepanih fragmenata. Večerala u Donjem domu... Na večernjoj zabavi kod Lavgrovsoskih. Da li sam shvatala sopstvenu odgovornost, pozvala me je Lejdi L., kao Gilbertovu suprugu? Zatim, kako su godine prolazile – on je uzeo jednu drugu knjižicu sa pisaočeg stola – on je sve više i više bio zaokupljen poslom. A ona, naravno, sve češće je bila sama... Za nju je to bila velika tuga, očigledno, da nisu imali dece. „Kako samo želim“, stajalo je u jednom pasusu, „da Gilbert ima sina!“ Baš čudno, on to sam nikada nije mnogo želeo. Život je bio tako ispunjen, tako bogat kakav je bio. Te godine mu je bio dodeljen neznatan položaj u vladi. Samo manji položaj, ali njen komentar je bio: „Sada sam uverena da će on postati premijer!“ Pa, da su stvari drugačije krenule, možda je moglo da bude tako. Ovde je zastao kako bi razmislio šta je moglo da bude. Politika je bila kocka, razmišljao je, Ali igra još uvek nije bila gotova. Ne u pedesetoj godini. Brzo je bacio pogled na još više stranica ispunjenih sitnicama, beznačajnih, srećnih svakodnevnih sitnica koje su sačinjavale njen život.

Uzeo je drugu knjižicu i nasumično je otvorio. „Kakva sam ja kukavica! Dopustila sam da propustim tu priliku. Izgledalo mi je suviše sebično da mu dosađujem mojim ličnim stvarima, kad je imao toliko stvari o kojima mora

da razmišlja. A retko kad smo sami za večerom.“ Šta je to trebalo da znači? Oh, evo objašnjenja – to se odnosilo na njen posao u Ist Endu. „Najzad sam prikupila hrabrost i porazgovarala sa Gilbertom. Bio je tako ljubazan, tako dobar. Nije imao nikakvih primedbi.“ Setio sam se tog razgovora. Rekla mu je da se oseća tako dokonom, tako beskorisnom. Želela je da ima neki svoj posao. Želela je nešto da radi – tako ljupko je porumenela, sećao se, dok je to govorila, sedeći upravo u toj stolici – da pomogne drugima. Malo ju je zadirkivao. Zar joj nije to dovoljno što brine o njemu, o kući? Ipak, ako ju je to zabavljalo, naravno, nije imao nikakvih primedbi. Šta je to bilo? Neki okrug? Nekakav komitet? Samo mora da mu obeća da se od toga neće razboleti. Tako je izgledalo kad je svake srede odlazila u Vajtčepel. Sećao se koliko je mrzeo odeću koju je ona nosila u takvim prilikama. Ali, ona je to shvatila veoma ozbiljno, činilo se. Dnevnik je bio pun primedbi kao što je ova: „Sreća sam gospođu Džouns... Ima desetero dece... Suprug je izgubio ruku u nekom udesu... Dala sam sve od sebe da nađem posao za Lili.“ Preskakao je delove teksta. Njegovo ime se sve ređe javljalo. Sve je manje bio zainteresovan. Neke od stavki mu ništa nisu značile. Na primer „Imala sam uzavrelu raspravu o socijalizmu sa B.M.“ Ko je bio B.M.? nije mogao da dopuni te inicijale; neka žena, pretpostavljao je, koju je srela u nekom od njenih odbora. „B. M. je žestoko napao gornje slojeve... posle sastanka sam se vratila sa B. M. i pokušala da ga ubedim. Ali on je tako

uskogrud.“ Znači B. M. je bio neki muškarac – nema sumnje jedan od onih „intelektualaca“, kako sebe nazivaju, koji su tako nasilni, kako je Andžela rekla, i tako uskogrudni. Očigledno ga je pozvala da je poseti. „B. M. je došao na večeru. Rukovao se sa Mini!“ Taj usklik učinio je još jedan obrt u njegovoj mentalnoj slici. B. M., činilo se, nije bio naviknut na služavke; rukovao se sa Mini. Po svoj prilici on je bio jedan od onih pitomih radnih ljudi koji osvežavaju misli u ženskim salonima. Gilbert je poznavao takav tip ljudi i nije imao nikakvu naklonost za ovaj naročiti primerak, kogod da je B. M. Mogao da bude. Evo ga opet. Išla sam u Londonski toranj sa B. M... Rekao je da do revolucije mora doći... Rekao je da živimo u Raju za ludake.“ To je upravo ona stvar kakvu bi B. M. rekao – Gilbert kao da ga je čuo. Isto tako je mogao sasvim jasno da ga vidi – zdepast čovečuljak, s grubom bradom, crvenom kravatom, uobičajeno odeven u tvid, onaj koji nikada u životu nije proveo čestit radni dan. Svakako da je Andžela osećala kako ga prozire? Nastavio je sa čitanjem. „B. M. je rekao neke vrlo neprijatne stvari o ...“ To ime je bilo brižljivo precrtano. „Rekla sam mu da više neću da slušam uvrede na račun ...“ Opet je ime bilo izbrisano. Da li je to moglo da bude lično njegovo ime? Da li je zbog toga Andžela tako brzo prekrila stranicu kada je on ušao? Ta pomisao je pojačala odbojnost prema B. M. Imao je drskosti da raspravlja o njemu upravo u ovoj sobi. Zbog čega mu Andžela nikada to nije rekla? To uopšte nije ličilo na nju da bilo šta

krije; bila je duša iskrenosti. Okretao je stranice, odabirajući svaku stranicu koja se odnosila na B. M. „B. M. mi je ispričao priču o svom deťinjstvu. Majka mu je bedinovala po kućama... Kad na to pomislim, jedva mogu da pomislim da nastavim da živim u takvoj raskoši... Tri gvineje za jedan šešir!“ Samo da je raspravila tu stvar sa njim, umesto što je zbunjivala svoju jadnu glavicu pitanjima koja su bila suviše teška za nju da bi ih shvatila! Pozajmio joj je knjige. *Karl Marks, Predstojećá revolucija*. Ti inicijali B. M., B. M., B. M. stalno su se ponavljali. A zašto nikada puno ime? Postojala je nekakva neformalnost, nekakva intimnost u upotrebi inicijala koja uopšte nije nalikovala Andželi. Da li ga je zvala B. M. kada mu se lično obraćala? Čitao je dalje. „B. M. je došao neočekivano posle večere. Na svu sreću, bila sam sama.“ To je bilo samo pre godinu dana. „Na svu sreću“ – zašto na svu sreću? – „Bila sam sama.“ Gde je on bio te večeri? Proverio je taj datum u rokovniku. To je bilo one noći kada je bila večera u rezidenciji gradonačelnika Londona. A B. M. i Andžela su sami proveli večer! Pokušao je da se priseti te večeri. Da li ga je čekala budna kada se vratio? Da li je soba izgledala kao i obično? Da li je bilo čaša na stolu? Da li su stolice bile primaknute? Ničega nije mogao da se seti – apsolutno ničega, ničega sem sopstvenog govora za večerom u rezidenciji gradonačelnika. To mu je sve više i više postajalo neobjašnjivo – čitava ta situacija; njegova žena prima nepoznatog čoveka sama. Možda će sledeća sveska objasniti. Užurbano je po-

segao za poslednjom sveskom dnevnika – onom koju je ona ostavila nedovršenom kada je umrla. Tamo, već na prvoj strani, opet je bio taj prokleti čovek. „Većerala sama sa B. M.... Postao je vrlo uznemiren. Rekao je da je vreme da jedno drugo razumemo... Pokušala sam da ga nateram da sluša. Ali on nije hteo. Zapretio je da ukoliko ja ne...“ preostali deo stranice bio je isprečrtan. Napisala je „Egipat. Egipat. Egipat.“ preko čitave stranice. Nije mogao da razazna ni jednu jedinu reč; ali tu je moglo da bude samo jedno tumačenje: taj nitkov je tražio od nje da mu postane ljubavnica. Sami u njegovoj sobi! Krv je jurnula u Gilbert Klandonovo lice. Brzo je okretao stranice. Kakav je bio odgovor? Inicijali su nestali. Sada je to bilo samo „on“. „Opet je došao. Rekla sam mu da ne mogu da donesem nikakvu odluku... Preklinjala sam ga da ode.“ Nasrtao je na nju upravo u ovoj kući. Ali zbog čega mu ona nije ništa rekla? Kako je mogla da okleva za trenutak? Onda: „Napisala sam mu pismo.“ Zatim su stranice ostale prazne. A onda je bilo ovo: „Nema odgovora na moje pismo.“ Zatim još praznih stranica; a zatim ovo: „Uradio je to što je pretio.“ Posle toga – šta se posle toga dogodilo? Okretao je stranicu za stranicom. Sve su bile prazne. Ali tamo, na sam dan pre njene smrti, nalazila se ova kratka rečenica: „Imam li hrabrosti da i ja učinim to isto?“ To je bio kraj.

Gilbert Klandon je pustio da sveska sklizne na pod. Mogao je da je vidi kako stoji ispred njega. Stajala je na ivičnjaku na Pikadiliju. Oči

su joj zurile; pesnice su joj bile stisnute. Tada su naišla kola...

Nije to mogao da podnese. Mora da zna istinu. Prišao je telefonu.

„Gospođica Miler!“ Vládala je tišina. Onda je čuo kako se neko kreće po sobi.

„Sisi Miler na aparatu“ – njen glas mu je najzad odgovorio.

„Ko je“, zagrmio je „B. M.“

Mogao je da čuje kako običan sat otkucava na mermernoj ploči iznad njenog kamina; zatim dug razvučen uzdah. Onda je najzad rekla:

„Bio je moj brat.“

Bio je njen brat; brat koji se ubio. „Mogu li“, čuo je Sisi Miler kako pita, „mogu li išta da objasnim?“

„Ništa!“ uzviknuo je. „Ništa!“

Dobio je svoje zaveštanje. Rekla mu je istinu. Zakoračila je sa ivičnjaka kako bi se pridružila svom ljubavniku. Zakoračila je sa ivičnjaka kako bi odbegla od njega.

Prevod s engleskog: Đorđe Krivokapić

Virdžinija Vulf (1882-1941) je čuvena engleska književnica, jedna od ključnih autora narativnog modernizma i osnivač feminističke književne kritike. Najpoznatija dela: *Gospođa Delovej*, *Orlando*, *Ka svetioniku*, *Talasi*, *eseji* *Sopstvena soba*.

Лена Елтанг

БАЈКЕ О НОЛИ И КАТАЛИНИ

je crois bien

Леандра су звали управо тако и никако другачије – на простачко Лео није се одазивао, само би погледао прекорно, а имао је и чиме да погледа – откуд том момку шпанска туга, немојте мене питати – али Леандров поглед је био дуг, таман и помало безнадежан, као прорез испод врата собе у којој је угашено светло. Наравно, ако се гледа из осветљеног ходника. Мој италијански, готово сахрањен под индоевропским финесама, а оне, те финесе, могу да сахране штогод хоће – био је недовољан за достојан превод. И опис Леандрових очију остао је тако са мношћом... а могао је да промени наш живот, je crois bien.

Моји разговори с Леандром почели су изјутра у Нолију.

Пошто сам сишла на доручак из своје узане собе, угледала сам пусту Reception и спољна врата широм отворена – газда се још није пробудио, а неког другог није било. Осим мене и моје жудње за кафом.

Ово је мали хотел, рекла сам себи кад сам се сат касније вратила с пуне плаже,

мокре косе и јасног осећаја нарастајуће кофеинске рупе под језиком, мора се чекати, у Италији, а тим пре у приморском градићу, где се време од самог јутра растеже у правцу сијесте, тек кроз два сата отвориће се кафеи на обали и добићеш своју дозу. А заједно с њом и суви кроасанчић. Нема вам овде друге.

Чим су ми ове скромне речи пале на памет, врата терасе су се отворила и појавио се газда у нечем белом, раздрљених груди, уплићући у ходу косу у кики, и гипко се устремио мимо мене ка компјутеру који је на пулту рецепције светlucaо као средоземни таласићи.

– Ћао – рекао је и подигао руку у легионарском гесту. – Како си спавала?

Петнаестак минута Леандро је читао своју пошту мрдајући медним уснама. Вероватно је читао нешто смешно и смејући се. Нисам издржала и, напипавши у сећању неколико неправилних глагола, отишла сам иза пулта и стала иза његових леђа: Еј! Могу ли и ја? Своју пошту?

Газда је подигао поглед на мене (видети почетак текста) и, погледавши ме

пажљивије, мало се постидео. Хоћеш ли кафу? Ragazza rovera! – узвикнуо је, уступио ми место за дисплејем, исклизнуо из хола и нестao на хиљаду година.

Синоћ, кад сам, раставши се са својим сапутницима, изашла из кола у Нолију, а ни сада не знам зашто, Леандро је седео на тераси с књигом и подсећао на усамљеног станара неког алпског пансиона. Ту књигу сам потом нашла на столу, на корицама су трептале златне фацетоване очи, живот ретких инсеката, кажем вам – не може без Набокова.

Угледавши ме с путном торбом код врата хотела, извадио је из џепа кључ, сасвим прикладан за врата, оцртана иза огњишта и пружио ми га, промрмљавши цену собе. На торбу је само одмахнуо руком: остави је ту. Донеће је портир, донела сам се. Али донео ју је газда. Није имао портира. Ни собарицу није имао. Ни куvara.

Доручак дефинитивно није био континентални, такав је био у бабиној кући, у ружичастим баштама детињства, у околини Сосновска. Леандро је нарезao козји сир, намазао путером угрејане бриоше, пресавио

салвету, плешући око климавог плетеног сточића и причао ми причу о сабласном Нолију и о себи, уз четврту шољу еспреса, отприлике око дванаест, и о свом трогодишњем сину – то тек сутра, и још две приче, о суседима, три дана касније, и још једну о људима с којима се не сме укрстити поглед у огледалу... али то касније, касније.

Ко је могао знати чиме ће се све то завршити?

О пожару

Наш град је Ноли — то више није Италија, али још није Француска. Зато људи овде живе готово као сабласти и много је вештаца. Увек је тако у местима у којима људи не могу сасвим да објасне одакле су родом. Пођеш мало даље, у Ментон или Антибе — тамо, да. Азурна обала, свилени сунцобрани, сребрне кашичице. А код нас је нејасно и опасно, овамо више нико не залази, сви јуре ауто путем, шта је тебе навело да дођеш овамо — напосто не разумем. Добро, то што си нашла баш мене, јасно ми је — видела си на табли своје име. Хотел сам недавно назвао „Јелена“, после пожара. Пре тога се звао „Ноли Рецина“, једно осамдесет година. А прошле године је изгорео. Кућа је опстала, а унутра није остало ништа, чак је и намештај на тераси био угљенисан, иако је целог дана падала киша. Ти си данас спавала на кревету с бронзаним шишаркама, јел' тако, то је кревет моје

бабе, а сто, онај са рупом за сунцобран је ујкин, сви су у граду сакупили стари намештај, јер хотел мора да ради. Како зашто? Мадона! Па ово је само наизглед пусто, али у реду, дуго би требало да ти објашњавам.

А све је изгорело због Бригите, због Швећанке.

Стигла је у јуну, кад је највећа врућина, са штафелајем и почела да слика пејзаже. Студенткиња, ноге дугачке, кошчате, коса бела, нимало лепа — рагаца повера. Најпре је седела на плажи, код нас планине мењају боју, јеси ли приметила?, али то није због сунца, зависи од расположења баке Кјазе, локалци то знају, а она се дивила светлости и сенкама, а потом је у граду узела и села на своју столицу насред улице.

Говорио сам јој, тој Бригити: опрезније мало, код нас се људи не смеју тек тако преносити на папир, а тим пре не смеју се преносити њихове куће, иди и цртај естрелиције, винову лозу на стени, а сињору Чезаре не цртај, јер због тога њено лице постаје бледо с леве стране и не може да уплете кик, сама ми је то рекла, видиш ваљда да код нас ни фотографа нема, а фотографија је много безазленија. Али она се само смејала, а зуби јој дугачки, као у рибе сан-пјетро, видиш их и изгубиш жељу да јој противречиш. Дакле, она је тако цртала једно недељу дана, одлазила је у кафић код Виторија, хтела је с њим да спава, али Виторио је сакре ном, такав

је, само му дај белу косу, те се најпре провлачио код ње кроз ограду, затим ју је водио на плажу, као скитницу, затим јој је дозволио да га црта, а онда је отишао с браћом Тино да лови рибу и удавио се.

Сињора Чезаре је тада дошла код мене с мужем, и још много људи је дошло, дај нам, веле, оне листове, па не носи ваљда цео блок са собом. Сињора Чезаре је у то време већ била сасвим изгубила боју лица, све време се држала за образ, али ја их нисам пустио, не могу ја то, капити? Шта ће о мени рећи? Рећи ће: газда хотела претресао девојку, и зато сам пошао на море, али нисам могао да је нађем, све стене сам обишао, хтео сам лепо да је замолим, а кад сам се вратио — хотел гори.

Киша пада, а он гори. Хоћеш ли још кафе, Јелена?

Прича о путујућем циркусу

Питаш где је нестала Бригита? То нико не може да ти каже. Пре петнаестак година код нас је нестало читав путујући циркус, и ништа.

Ево како је то било. Дошле су тада с мађарским циркусом три сестре (у ствари, нису оне никакве сестре, али код њих је то уобичајено, код циркусаната), дресерке лавова, капити? Имале су једног лава на њих три), све у једнаким црвеним огртачима, извезеним штрасом, једна — риђа и две пиргасте, онако, као

препелице. Дакле, управо те сестре су се допале браћи Тино, а браћа Тино су била баш права браћа – лепотани, ниских чела, кудрави, с очима као у риса, италијано веро! Најстарији Тино је умео да се смеје стакленим смехом, као да му се нешто мрви у устима, најмлађи је испуштао у сну крајње неразумљиве звуке, по којима би рибари сазнали место су-трашњег улова, а средњи је носио у цепу ексер, који је у траторији песницом укуцавао у зид, да би о њега окачио своју шик јакну. И сва три брата су хтела девојке за себе.

Као што је обичај код нас у Нолију, они су ујутру дошли до циркуских шатри с три букета брдске конопље и три тешка прстена, које су наследили од бабе – она је била жена с посебним чулима, знала је да добије сребро од луковине и корале од рибље крљушти. А, по свој прилици, знала је још понешто и то тако добро, да је у младости деду браће Тино преотела од жене, позвавши га прстом са три тешка прстена, управо она три прстена о којима говорим.

Шта је било даље? Позвали су девојке да поразговарају и све су им рекли без увијања. Живећемо, рекли су, на обали, гледаћемо у оловну даљину зими, а лети ћемо пити вино на топлем песку, ништа нас неће спутавати и нећемо себе штедети. Е, неће моћи, рекле су на то надмене дресерке, шта ће нама три црнпураста рибара, кад имамо лава са златном гривом и мађарско небо

у дијамантима. Одлазите, рекле су, миришете на куване дагње и сладострашће, а нама све то не треба.

Браћа се нису расправљала с њима, отишла су и чак се нису ни окренули да погледају лепе Мађарице, а увече су дошли на представу заједно с другим људима и стали да гледају. Купола циркуса је такође била црвена, свилена и држали су је стубови, обавијени позлаћеним тракама, молто бело, молто бене тровато!

Изађу ти наше сестрице, докотрљају пред њих кавез, а у њему лав – скроз обријан, завукао се у угао, у очима ужас, а на репу црвена машница.

И шта с њим таквим раде? Финито. Рагацци повери.

Гледаоци се смеју, Мађарице грлено псују, директор циркуса трчи око кавеза, маше рукама, као какав Италијан... уто једна сестра, она риђа, изађе напред, нађе погледом браћу Тино, а то је било просто – они се нису смејали, подигла је леву руку и рекла им нешто тихо, врло налик на клетву.

Тада су сви заћутали и почели да одлазе кући.

А ујутру циркуса више није било, Виторио и ја смо ишли да видимо, глупи децаци, али ничега није било, ни црвене куполе, ни трејлера, ни кавеза са животињама, чак ни трава није била угажена. Капити? Молто, молто чудно.

А девојке је потом неко видео у Портофину, на вашару су правиле пирамиде

на тепиху у ружичастим трикоима. Мадона! Немој да сипаш то млеко у шољу, квесто е импоссибиле! Дај да ти направим прави капу-чино.

Бајка о љубавној амајлији

Ти кажеш да је код нас много вештаца. Зато, велиш, нико код нас и не долази. Алоре, испричаћу ти како се десило да од прошлог лета имамо једног вешца мање.

Живело је ту код нас девојче по имену Малина, лепотица – коса оштра, гуза велика, очи као лешници – сви су је гледали с нежношћу и чекали да порасте.

А њен ујак је био вештац, као и мој, али вишег ранга: шкуну са два јарбола могао је да смота, рецимо с теретом бибера и шербета, тиме је управо и трговао, или да невесту у цркву из куће пренесе да јој се хаљина на врућини не изгужва. Знао је знање!

Једном је кренуо у Африку, својим послом у вези с бакалуком, а оданде је Малини донео амајлију. Каме-ног човечуљка с великим срцем од хризолита, причвршћеним на отворене груди. Купио га је у једном познатом племену, специјално за нећакињу, која је већ улазила у љубавне године и већ се увелико освртала око себе с питањем у лешникочима, па се ујка забринуо, капити?

Срце човечуљка постало би прозрочно кад би у кућу

ушао ваљан рагацо, а ако би дошао неки ништаван, плануло би узнемирујућим пламичцима, врло згодан за кућу био је тај човечуљак.

Екко. Девојче га је ставило на креденац, пратило је пажљиво, и најпре је позвало у госте Евереста, свог децјег другара, потом браћу Тино, једног за другим, затим Ђина из улице Ђенова, и... још којекога, а човечуљак је исправно жмиркао срдашцем.

Малина је, наравно, највише од свих хтела веселог Ђина, имао је дугачке руке и ноге, то је у Италији реткост, а косу боје охлађеног пепела, а тако нешто можеш само у Напуљу да видиш, али – ето проблема, он се човечуљку није свиђао, него му се свиђао пиколо бамбино по имену Кори, који је живео у доњем Граду, био апатичан и мирисао на рибуљу крљушт.

Дође тако Кори са својом лавандом – срдашце одмах изгуби боју, можеш да гледаш кроз њега, а мали бог афрички сав напросто светли, чак као да се смеши.

Алоре. Ујка га лепо дочека, тог неупадљивог Корија, Малину није хтео ни да слуша, купио јој је хаљину украшену тракама, златне сандале, прстенчић с монограмом, а да није прошло ни недељу дана. Шта мислиш? Малина плаче по цео дан, прстен није хтела чак ни да проба, увече побегне кроз прозор и на плажи се милује са Ђином, много јој је тај Ђино био леп. Импосибиле! Девојка из добре куће, тако се чак и углед улице

може изгубити, а да не говоримо о читавом кварту Ди Ђенова, ујка се наљути на Малину, веза је за кревет и нареди да је до свадбе држе везану. Хранила ју је стара дадиља, долазила је с другог краја улице, доносила шампе, хладан соаве, чак и зупо ди песче у малом порцеланском ћупу, али девојка ни за бога, гледа у страну, уста не отвара, конопце ноктима гребе, девојче из Нолија!, узносита, није као све оне миланезе, тако да је дадиља све јела сама, ујки се плашила да каже, све док Малина није умрла.

Од глади или од беса, то већ нико не зна.

Потом се испоставило да тај амулет предсказује време, а не љубав.

Помешали у Африци ујкини познаници вешци.

А пиколо Кори био је рибар и долазио је у посету само кад се није могло на море, па требало је нечим да се позабави, ако нема посла.

Тај амулет је упозоравао на буру, капити? Не плачи, бамбина, то је било давно, прошлог лета, шта сад можемо. Узми земичку са цемом, још је топла.

Лена Елтанг, руска песникиња и прозни писац, рођена је 1964. године у Лењинграду, студије филологије и журналистике завршила у Иркутску, а сада живи у Литви и пише на руском језику. Њен први роман „Изданци купине“ (2006) ушао је у ужи избор за награду „Андреј Бели“, а за-

тим су уследили романи „Камени кленови“ (2008), „Другачији добоши“ (2011), „Картагина“ (2015), „Цар је наредио да те обесе“, „Радин“ (1922). Објавила је и неколико збирки песама и прича. „Бајке града Ноли“ први пут су објављене у антологији „Руске народне бајке“ (приређивач Макс Фрај) у издању „Амфоре“ 2004. године. Сматра се једном од најзагонентијих руских списатељица. Ово су одломци из њених интервјуа.

„Таленат те полако убија док пишеш. и врло брзо дави кад престанеш.“

„Као писац, бојим се да ћу изгубити речи. Да ћу се једном пробудити и схватити да не желим да пишем, да се болно сурова срећа претворила у посао, у казну, у нужност.“

„Успех је ствар ледена и опасна, на њој можеш да се оклизнеш и разбијеш своје спокојство, а без спокојства и унутрашње тишине писац вене.“

„Љубав, као и смрт, једна је од ствари на којима је саздан свет, По мом мишљењу, у смрти нема ничег нечовечног, а у љубави ничег нарочитог – као ни у септембарској топлој киши, грмовима малина или плавичастој снежној капи на алпским врху. Али пробајте да живите ако вам одузму кишу, септембар, малину и снег.“

*Превод са руског и белешка
Мирјана Грбић*

Маргарита Симоњан

ПАЦОВИ

То је био запањујући мај. Уосталом, као и сваки други мај у мом граду.

„Зинаида, трт-мрт!“ викао је мој отац да се орило читавим двориштем, час улетајући, час излетајући из наше страћаре. „Или ћеш сада да се сетиш где си ћушнула новац, или ћу да убијем тебе, себе и сву улицу разнесем овде у пасје бубашвабе!“

„Симоне, толико пута сам те молила, не псуј пред децом“, одговорила је мирно мама и настављала да пегла дугачки јоргански чаршав, који је мирисао на влагу.

„Онда води децу одавде, трт-мрт! Губи се и ти, док те нисам убио!“

Мој отац је читавог јутра тако вриштао. Од када у подруму није нашао две хиљаде рубља, новац који је читавог свог живота штедео, а који му је због нечег хитно затребао.

Ухватила сам мајчин поглед, па изашла у двориште. Залупила су се врата тапацирана вештачком кожом. Кроз њих су се чули очева вика и мајчине уједначене интонације.

„Разумеш ли, сахраниће ме ако им за недељу дана не дам лову!? Поломиће ми руке и ноге, спалиће нам страћару и одузети децу! Где је лова, где???“

„Објашњавам ти по стоти пут, ставио си је у тролитарску теглу и однео у подрум. Нашао си теглу?“

„Алита монемалове! Немани поклопца! Био је поклопац! Полиетиленски! Ко је??? Ко је тај пацов??“, кидао се отац.

„Овде код нас не долази нико осим твојих пријатеља.“

Отац је одједном ућутао. Замислио се. Затим је процедио:

„Моји пријатељи нису могли да узму моју лову.“

„Значи да ће се новац наћи“, рекла је разумно мама.

Отац је јецао. Чула сам његове тешке кораке. Треснуо је поклопац на подруму. Одатле су допирали вапаји:

„Ко ми је мазнуо лову??? Убићу цукелу!“

Вратила сам се у собу. Отац је изашао из подрума бришући паучину са ћеле. Сео је на кауч, зурio у офарбани под и дуго, дуго гунђао:

„Сакриј децу, Зинаида. Сакриј децу.“

Мама је и даље пеглала дуги јоргански чаршав.

Остатак дана отац је прележао на каучу са мокром крпом на ћели, стењући и окрећући се од телевизора, али није дозвољавао ни да се промени канал ни да се смањи тон.

Преносили су фудбал. Отац се није окренуо чак ни када је телевизор на сав глас викнуо: „Гол!“ Патио је.

Све се догађало деведесете године у јерменским двориштима Краснодара, у запуштеном полушперплочном Шангају.

Бучна, ниска двориштанца су се лепила уз облутке трамвајских шина, од пијаце готово до саме градске железничке станице. Трамвај којим је мама возила бакине зумбуле на пијацу да их продаје, тутњао је тачно испод наших прозора. Из тротоара су расли влажни смеђи капци плавих прозорчића. Шкрипале су глуве капије, зарђале још пре рата. Изнад чатрља, склепаних од ћерпича, ламперије, трошне цигле, дасака, листова тер-папира, лима, храпавог шкриљца и стаклене вуне која се заглавила у грло пукотина, црнили су се грбави багреми.

У једној од таквих чатрља живела сам својих првих десет година. Седиш код куће умотана у бодљикав цемпер који је исплела мама, и гледаш како по тапетама пузи буђава влага као лепа шара, а ако пружиш руку кроз прозор, можеш ухватити пролазника за ногавицу или бацити осушену бубу на трамвај.

У поређењу са нашим Шангајем, прави Шангај би изгледао као Сингапур. Пет породица је делило једину зарђалу уличну чесму, која је лети пресушивала а зими се замрзавала, и једини клозет у дворишту – нестабилне даске преко црвљиве јаме, ограђене трулим летвама.

Али најгори су били пацови. Пацов је вероватно прво чега се сећам из детињства. Тада ми је било можда годину дана и однекуд сам се враћала са мамом, отвориле смо врата, тапацирана отрцаном вештачком кожом, и одједном је црни пацов, огроман као пола тадашње мене, јурнуо испод ормана под стари кауч.

Увече је мама положила шкрипаву пећ на дрва, напољу је точила воду у велику кофу, загревала је на електричном решоу и, пошто истера оца на мраз, купала нас у жутом лавору. Пошто смести сестру и мене на доњу мрежу отписаног војничког кревета на спрат, са развученим жичаним душеком, подвлачила је крајеве ћебета тако да нам покрије руке и ноге и, колико је то могуће, лица. Још увек када спавам, по навици, кријем лице.

Нашег комшију је пацов управо тако, ноћу зграбио за руку. Дали су му четрдесет инјекција у стомак.

Било је још и намерно прислушкиханих разговора о томе како су другим комшијама у нашем кварту дете директно у колицима... Углавном, плашила сам се пацова више него ичег.

Нисмо имали грејање, водовод, кухињу и клозетску шољу. Али имали смо комшије са гитаром, и роштиљање у дворишту, и чајне руже са бубицама, и опадање јаворовог лишћа.

И био је ту дечак из кварта, црноок, као гране багрема, коврцав, као зумбули, весео, као сав мој живот.

Наша улица је носила назив Гогољева. Не може се боље ни назвати. Свако јутро у двориште је прва излазила бака Вартушка, да просипа помије у канал и тера у гроб моју маму.

„Узели је без рода, без племена! Хвала Богу што је Стаљин стрељао деда Ншана! Иначе би се сада и сам упуцао кад види такву снају!“

Мама је ћутке точила воду у велику кофу.

Чим излије помије, бака Вартушка је износила шерпу киселог спаса¹ на заједничку трпезу у дворишту и заповедала свима да доручкују.

Извлачила сам зелене маказе из плетене корпе и седала за трпезу. Сто је био прекривен поцепаном мушемом, скроз у мушицама.

„Домкиња!“, сиктала је бака Вартушка. „Куда су родитељи гледали, сина јединца дадоше домкињи!“

Седећи у самом ћошку, испод стола сам маказама дуго сецкала мушему.

Управо у то време зацвилела је лимена капија и свет ми се озарио сјајем дуге: у двориште је улазио баш тај дечак – са својом тамнооком свитом.

Лежерно, као што то приличи принцу, ходао је шљунком и полугласно певушио модерно „Бесаме мућо“, као што је јуче у дворишту певао његов тата - чика Хачик, наркоман са стажом - тако продорно да је на крају искашљавао крв.

Дечак је умео да ради „Кија!“ као мали јерменски Џеки Чен, да краде ситнину из џепова и да ме засмејава до хистерије. Увече се са одраслима, тринаестогодишњацима, играо крајцарице у омотнице жвакаће гуме „турбо“. На омотницама су биле слике нових страних аутомобила.

Тада нико није знао да ће он са шеснаест година први пут отворити вену, после годину дана заглавити због крађе страног

1 Спас – јело јерменске кухиње, супа на бази киселог млека. – Прим. прев.

аутомобила и умрети пре тридесете, од сиде и туберкулозе, све у истим двориштима.

Али за сада је дечак опуштено цуњао поред багремова, претварајући се да му овде ништа није потребно. Он није знао да сам ја знала да долази у наше двориште да би гледао мене.

После пола сата ломљења, најзад смо се поздравили и заједно пошли до шупе.

Та офарбана, полутрула шупа се качила на клозет од шперплоче и као змија вијугала негде у дубину градске забити, која је другим крајем избијала на депонију и пустаре. Већ дуго година нико никада није улазио у ту шупу.

Нико осим чика Петје, усамљеног алкохоличара који се богзна кад настанио у најмањем собичку јерменског гета. Чика Петја је претходног пролећа ушао у шупу и није излазио.

Сећам се, тада сам била кажњена. После школе сам отрчала кући, мама и тета Зуза су кувале компот од вишања, а ја сам им весело викнула:

„Хеј, сероње, дете је гладно!“

Мама се укочила док је компот кипио.

„Где си чула ту реч?“, упитала је врло тихо.

„Бака Вартуш је јуче, кад су одвезли чика Петју, рекла: „А где је тамо тај матори сероња нашао куку?“, саопштила сам уплашено.

„Стидим те се“, рекла је мама и окренула се. А то је био најгори начин на који сам икада кажњавана.

Кад је долазио тај дечак, увек смо се вукли до шупе. Кроз пукотине на уским вратима видели смо да је тамо веома мрачно, али у дубини, на другом крају, однекуда струје пруге прашњавог сунца. Понекад смо под зрацима могли да видимо како се у шупи злослутно крећу гомиле тињајућих крпа и на њима врве, шуштећи, дебели црни пацови.

Месецима, годинама смо поред тих врата једно друго дражили: „Па ко је храбар, ко може да уђе у шупу?“ Треба ли рећи да смо знали - нико никада неће ући.

Као што је већ речено, то је био запањујући мај, као и сваки мај у мом Краснодару - врео, око четрдесет, и утонуо у цвеће.

Тог дана дечак и ја смо морали да рашчистимо односе. Имала сам разлоге за то.

Нисам знала одакле да почнем. И зато сам почела као и обично:

„Па, хајде, уђи у шупу! Плашиш се?“

Он је, као и обично, одговорио:

„Уђи ти! И сама се плашиш!“

Онда сам, неочекивано за себе, предложила:

„Па, ако хоћеш, хајде да уђемо заједно. Заједно није страшно!“

„Ја се ионако не плашим!“, плуноу је дечак и са висине погледао у своју свиту.

Преклињала сам:

„Слушај, ако сад не уђемо, нећемо никад ни ући!“

„Зашто?“

И одахнула сам:

„Зато што се селим. На сам крај града, у нови округ. Добили смо стан у великој згради поред реке. Тамо постоји тоалет, можеш ли да замислиш? И тамо нема трамваја! Сутра ћемо паковати ствари.“

Очајнички дечји ужас одједном је севнуо у црним очима, али одмах га је заменио уобичајени израз подругљивости.

„Па сели се!“, рекао је дечак. „И ми ћемо добити стан. У реду, момци, трк на гараже, по шефтелије!“

„Па, чекај!“, готово да сам вриснула и почела брзо да мислим шта да му кажем да би остао. И рекла сам му уобичајено:

„Ти се просто бојиш да уђеш у шупу!“

„Ја се бојим?!“, насмејао се непријатно дечак.

„Па ја просто не желим да улазим тамо! Немам никакве потребе. Упрљаћу „адидаске“, донео ми их је кум из Америке. Ти се бојиш да уђеш! Кукавица, кукавица, кукавица“, и почео је да ми плује право у лице испалујући слово „к“ и гурајући ме према вратима шупе. А његова свита

је гроктала као вебрићи, товљени за Нову годину у бакиној башти.

Уста су ми се тренутно напунила сољу и нешто као колац примакло се уз непца, па је било апсолутно неизбежно, физички немогуће да не заплачем.

Али да заплачем у таквој ситуацији - још је мање могуће.

И урадила сам оно што сам урадила: мајушном песницом опалила сам дечака у вилицу, гурнула слабашна врата, зажмурила - и ушла у ту шупу.

Нико од дечака није потрчао за мном. Остали су да чекају пред вратима. Када се Џеки Чен опоравио од моје песнице, само је викнуо:

„Шта радиш, будало, појешће те!“

Није ме било двадесет минута. За то време успела сам, вероватно, десет пута да умрем и да се родим.

Муњевито сам протрчала кроз шупу, прескачући покретне гомиле, и приљубила се уз оне далеке даске, кроз чије се пукотине пробијало сунце пред залазак. Стајала сам тамо, скамењена, веома дуго, схватајући да нема те силе која ће ме натерати да се вратим, да још једном пређем читав пут преко тих гомила које циче и трче.

А затим сам чак и у тој језивој шупи почела банално да се досађујем. Посегнула сам за неком праћком, зграбила је. Пацови су ме игнорисали. Нисам имала од кога да се браним. Тада сам од досаде праћком зачепркала најближе смеће. Поцепана крпа је лако склизнула. И ту се, обасјано прашњавим зраком, појавило оно. Велико, удобно, уредно - пацовско гнездо. У целини направљено од очевих банкнота...

Враћајући се назад у светлост, нисам чак ни погледала у те свиње које су ме чекале пред шупом. Нисам их видела више никад у животу.

Мој отац је недељу дана домаћим сапуном прао свој новац и сушио га усисивачем. И стално је говорио:

„Знао сам да пацови у мојој кући могу бити једино пацови!“

И тада ми је први пут рекао:

„Не заборави, Маргарита, ти си мој једини син.“

„Види ти!“, разнежила се бака Вартушка, која је слушала наш разговор, као и све разговоре у нашем дворишту. „Наш Симончик је породичан човек, даћу је теби!“

После тога је наредила свима да до краја поједу кисели спас.

Бака Вартушка је давно умрла, Бог да јој душу прости. И ја се бојим да умрем. Бојим се да умрем прерано. И не стигнем да урадим све што треба урадити. Још више се плашим да никада нећу схватити шта тачно треба урадити. Бојим се да ћу умрети прекасно. Развлачити последњих десет до петнаест година које не подлежу исправљању, одскачући од болести до болести, не осврћући се око себе. После живота какав за сада обликујем, артритисна старост би ми била као вечера у ресторану са Мишелиновом звездицом: цветови тиквица пуњени тартуфима, супа од корњаче, суфле од јастога, телеће бризле са артичокама - поједем све и залијем рибљим уљем. Убијем заостали укус. Као да никад није ни било никаквих јастога.

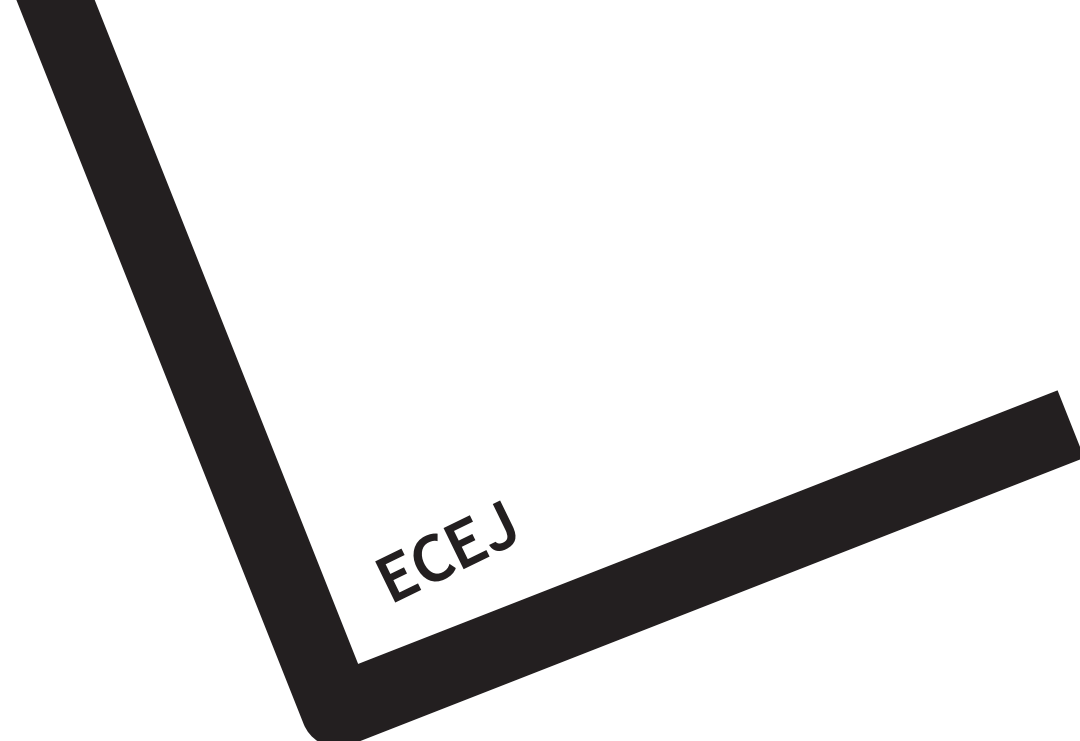
Бојим се.

Али забрањујем себи да се бојим. Сваки пут када ми магловито сивило обузме душу, кажем себи: „Мораш ући у ту шупу. Без поговора, просто мораш. Да, тамо су пацови, смрдљиви пацови, али ти си човек. Ти си изнад њих. Неће те спасти јорган, даће ти четрдесет инјекција у стомак, али на самом крају наћи ћеш оно што твој отац није могао. Зажмури - и само ући.“

А дечаки ће те чекати пред вратима.

Маргарита Симоњан (1980. Краснодар) – ауторка књига *У Москву* (2010), *Црне очи* (2019) и *Вртлог* (2023), познатија као међународна новинарка и јавна личност. Проза јој се одликује свим карактеристикама класичног стила и сочног локалног језика, аутентичним суптилним опажањем психолошких нијанси, усредсређењем на човека у савременом животу шарене географије – од козачких села, преко плажа Сухумија, затворених клубова Москве до Њујорка.

Превод с руског и белешка
Радмила Мечанин

ECEJ

Žarko Radaković

PREVOĐENJE –
PRIBLIŽAVANJE
PISCU*

48

Prevodilac sam mnogih dela Petera Handkea. Dvadeset sedam njegovih knjiga sam dosada preveo na sprski. Ovaj pisac me je, inače, temeljnije zainteresovao tek po odlasku u emigraciju; tokom studija u Tübingenu, tematizovao sam više njegovih dela u svojim studijskim radovima. Moja (započeta i nedovršena) disertacija naslovljena je *Intencionalno odnošenje čitaoca u recepciji proze Petera Handkea*; držao sam se tada tekućih trendova u „teorijama recepcije“ i „škole u Konstanciji“; ali nisam krio svoje osobno oduševljenje tekstovima ovog pisca; i stavio sam pod lupu takvog sebe, istraživao sam svoj lični odnos prema Handkeovom napisanom. Utoliko je prevođenje nekih njegovih knjiga usledilo krajnje logično. Smatrao sam da ću se, prevodeći još više, približiti tekstu i utoliko bolje sagledati sebe u činu čitanja. Dakle, želeo sam da na svoj jezik prevedem nešto od pisca koji mi je bio blizak kao autoru.

Krajem 1984, usledio je poziv beogradskog časopisa za estetiku književnosti, *Knji-*

ževna kritika, da u jednom od narednih brojeva temeljnije predstavim delo ovog pisca. Prihvatio sam poziv. Objavio sam opširan temat o „vidovima recepcije proze Petera Handkea“, radeći u saradnji sa više jugoslovenskih, nemačkih i američkih autora, animirajući ih da se upuste u istraživanje recepcije proze ovog pisca, tih godina već jasne, a danas najčvršće „fiksirane“ veličine.

U tematu je objavljen i moj opširan intervju sa piscem. Tada sam ga prvi put upoznao. U dugom razgovoru pokušali smo zajednički da odgovorimo na neka pitanja o njegovom delu. Dugo sedeći u jednom baru, u Salzburgu, razgovarali smo i o književničkoj profesiji, tajnama pripovedanja, potrebi i mogućnostima čitanja danas, ulozi umetnosti u društvu, o političarima, istoriji, ali i o prevođenju. Ispostavilo se da mi je taj razgovor postao i najvažniji putokaz u potonjim čitanjima književnosti Petera Handkea. Ujedno je obnovio u meni tzv. „autorsko pitanje“, tih godina u nauci o književnosti podosta skrajnuto tzv. „estetikom

receptije“. Najedanput sam, ugledavši pred sobom živog autora i saslušavši mnogo toga o njegovim „intencijama“ u činu pisanja, pa i o reakcijama na njegovo delo, spoznao važnost autorovog stanovišta; ono mi se ukazalo i kao primarna uputnica u navođenju čitaoca na „ispravno“ čitanje. Ne samo da sam Handkea doživeo kao velikog stratega u činu pisanja, nego mi je i dotad „neprikosnovena“ „estetika receptije“ drastično dovedena u pitanje. Počelo je „veliko skretanje“: u polje „estetike autora“. Nakon tog razgovora sa Handkeom, usledili su moji prevodi kompletne tetralogije *Spori povratak kući*. Definitivno sam postao „prevodilac“. Moj prevodilački „postupak čitanja“ (izbliza, opsesivno, samo jednom piscu posvećeno) bio je, tokom i posle tog razgovora u baru hotela Šeraton u Salzburgu, konačno utvrđen. „Estetiku receptije“ zamenio sam „estetikom autora“, itekako i „estetikom prevodioca“.

Dakle, zato sam ovde u o ovom zborniku objavio taj svoj razgovor sa piscem koga prevodim.

Šta je za mene danas prevođenje? Prevažno postupak približavanja Piscu. Uživljavanje u njegovo napisano sa što manje udaljenosti. Prevođenje, meni, koji nisam primarno prevodilac (jer ne može se biti prevodilac ako se prevodi samo jedan pisac), jeste prilaženje delu pisca koji tu biva predmet autorskog istraživanja, dakle, junak doživljavanja i repertoar novog, paralelnog, pisanja. Prevođenje je za mene – pored razgovaranja sa piscem, pored putovanja zajedno, istraživanja konteksta pisanja, itd. – specifičan način čitanja, čitanja izbliza, čitanja sa najmanje distance, ujedno opremanje za svoje dalje pisanje.

Peter Handke nije jedini predmet mojih istraživanja umetnosti i umetničkog bića, glavnog repertoara mog književničkog posla. Pored umetnika Julija Knifera, Ere Milivojevića i Nine Pops, Peter Handke mi je, međutim, već po vokaciji „književnik“: formalno najbliži među njima.

Dakle, ovim kraćim oglašavanjem ovde, želim samo da pojasnim zašto se ovde nalazim u društvu izuzetnih kolega prevodilaca; a tu sam ne samo kao prevodilac, nego i kao književnički sabrat. Ubeđen sam u kompatibilnost književničkog i prevodilačkog posla. A

prevođenje je za pisca, koji prevodi, autorsko prepuštanje tekstu i njegovom autoru.

Evo i kraćeg odlomka iz Handkeovog teksta koji upravo prevodim:

Pesma za Trajanje:

*„Shvatio si
– prevodioče, ne po zanimanju
nego od srca,
samislioče, glumče teksta, prijatelju –
shvatio si, i, ne objašnjavajući, odgegao si se,
smejući se i mašući rukama, natrag u svoj
svet...
čeznuo si, baš kao i ja,
da budeš deo Trajanja.“*

Dakle, nadajući se Trajanju: prevodioci i njihovi pisci jesu možda baš u tome i najbliži jedni drugima.

* Institut za evropske studije objavio je knjigu o književnom prevođenju i prevodiocima, *Imitatori glasova*. Priredila ju je naučna savetnica Instituta, Gordana Đerić. U knjizi (drugo izdanje publikuje izdavačka kuća LOM) istražuje se fenomenologija prevodilačke delatnosti; pritom se prevodilaštvo tretira kao „jedna od najznačajnijih formi jezika“. U njoj su objavljeni eseji deset istaknutih prevodilaca sa francuskog, nemačkog, engleskog, ruskog, turskog i italijanskog jezika. Autori: Nikola Bertolino, Arijana Božović, Borivoj Gerzić, Vladimir D. Janković, Mirjana Marinković, Žarko Radaković, Flavio Rigonat, Goran Skrobonja, Jelena Stakić i Anđelka Cvijić, govore o ličnim iskustvima u prevođenju, postavljajući niz pitanja i značajno pokrećući razgovore o prevodilaštvu danas. Jedan od razgovora vođen je upravo na seminaru održanom u Institutu za evropske studije, na kome su, pored uglednih predavača beogradskog i novosadskog univerziteta, učestvovali i sami koautori knjige. Prenosimo govor književnika Žarka Radakovića, prevodioca Petera Handkea, održan na skupu. Radakovićev prilog u knjizi, „Reč po reč, rečenica po rečenica“, jeste razgovor prevodica sa piscem, vođen pre četrdeset godina, i početni je udarac u daljem procesu prevođenja.

Džon K. Koks

POČECI PROJEKTA 33: KOMŠILUK KNJIGA / A NEIGHBORHOOD OF BOOKS

Prevod je haos. Način kako se biraju dela za prevođenje je haotičan. Kako se prevedena dela objavljuju na engleskom jeziku je haos. Pod haosom podrazumevam visok nivo nasumičnosti sa odgovarajućim visokim nivoom nepredvidljivih rezultata. Da li prevodiocima uopšte treba da bude stalo do uticaja ili otiska koji njihovi prevodi ostavljaju ili se samo pobožno nadaju dobroj kritici makar i kratkog daha, ili „pominjanju“? Da li se od izdavača prevoda može očekivati da uzimaju u obzir bilo šta drugo sem isplativosti, što je u vezi s njihovim naporima koji se tiču brendiranja i njihovim oslanjanjem na „legitimizovane“ tekstove koji su već osvojili neku nagradu? Da li prevodioci treba da nastave da se staraju o svom prevodu i posle njegovog objavljivanja, uključujući se u diskusije o kanonu ili posledicama ponovne cirkulacije starih ili marginalizovanih knjiga? I, na kraju, kako se udaljiti od kupoprodajnog i trenutnog i sagledati širu sliku društva kroz njegova dela u prevodu – da li je reprezentativna, sveobuhvatna ili tačna? Ukoliko već nismo izazvali dovoljno haosa ovim pitanjima, evo još jednog: čijim interesima bilo koja od ovih aktivnosti i analiza služi?

Ovaj esej neće pružiti odgovore na sva ova pitanja. Ali, vreme je da se započne diskusija o ovim i ovakvim pitanjima kako bismo se približili tome da knjige izuzetnog kvaliteta – a ima ih mnogo – pobude pažnju koju zavređuju u anglosferi, i da slika srpskog društva, kulture i istorije ne bude pojednostavljena, posredna i zastarela.

Metodologija ovog projekta je dosada bila jednostavna, mada zahtevna u pogledu rada. Već više godina ozbiljno čitam srpsku književnost. Ja sam istoričar balkanskog intelektualnog života i produktivan prevodilac. Zahvaljujući Fulbrajtovoj stipendiji, u jesen 2023. godine, proveo sam u Beogradu četiri meseca, tokom kojih sam čitao u različitim bibliotekama i vodio razgovore o „zaboravljenim, potcenjenim i potiskivanim“ knjigama sa velikim brojem naučnih radnika, pisaca, izdavača i novinara. Dok sam započinjao rad na većem, književno-istorijskom projektu o različitim „talasima“ prevoda srpskih dela na engleski, i dok sam bio u potrazi za sopstvenim prevodilačkim projektima, primetio sam, na osnovu korpusa prevedene proze iz Srbije, da je potrebno još puno toga da se prevede. Istorijska reprezentativnost i književna obuhvatnost trenutnih prevoda i kritika u anglosferi pate od redukcionizma (stereoptipa) i političkih ograničenja (instrumentalizacija i mobilizacija). Kako bih započeo diskusiju o širem korpusu književnih dela, napravio sam listu koju sam nazvao „33: Komšiluk knjiga.“

Postoji sedam kriterijuma da bi se dospelo na moju listu koja je, zapravo, lista srpskih knjiga nastalih u veku pre raspada Jugoslavije, za koje verujem da najviše zaslužuju da budu prevedeni na engleski jezik u bliskoj budućnosti. Postoje dve ciljane publike za ovu listu: prevodioci i izdavači u anglosferi; i srpski kritičari, naučni radnici i čitaoci koji su upoznati sa širokom lepezom književne produkcije te učestvuju u njenom vrednovanju ne samo kada je u pitanju trenutna književna scena (ma kako ona bila vitalna i važna za budućnost) ili konvencionalni favoriti u novom izdanju (ma kako bili zadovoljavajući njihova samoreferentnost i poklapanja).

Srpska književnost mi već dugo vremena budi znatiželju i predstavlja izazov. Bogata je i raznorodna, s jedinstvenim elementima ali isto tako, postoji i podudaranje sa evropskim i svetskim modelima u većini perioda; takođe, izuzetno je uspešna – zamislite šta to zapravo znači,

imati jednog Andrića, Kiša, jednu Isidoru Sekulić, Crnjanskog, Pekića, Aleksandra Tišmu i Biljanu Jovanović, sve iz istog, relativno malog društva. Govorim o periodu i žanru koje najbolje poznajem – o prozi (romanima i kratkim pričama), počevši otprilike oko 1890. godine pa sve do kraja Titove Jugoslavije. Srpska književnost je široka, bogata, raznolika i nijedan kanon ili marketinška natezanja ne treba da joj stoje na putu.

Ne pretvaram se da je ova lista na bilo koji način savršena. Savršena lista ne može ni postojati kada je u pitanju ovako široka tema, naročito s obzirom na subjektivnost u vrednovanju, kao i isključivanje poezije koja je vekovima udahnjivala život srpskoj kulturi. Ova lista je namenjena da započne diskusiju o sjajnim knjigama koje su ili „van kanona“ u Srbiji, ili su bile ignorisane u anglosferi. Broj naslova (33) je konačan, ali mistično ili s humorom, ostavlja rotirajuća vrata otvorenim za dopunjavanja u budućnosti.

Kriterijumi za pristupanje listi su bili sledeći:

1) Rad mora pripadati književnoj fikciji. Prihvatljivi formati su roman ili knjiga priča. Rad mora biti uspelo umetničko delo. Da li je, kao književno delo, rad lep ili dirljiv? Da li je oštromni psihološki portret, da li je u pitanju dobra i važna pripovest, ili osećamo povezanost sa likovima? Koliko su ovakva subjektivna razmatranja raširena, ili kako se drugi kriterijumi, poput inovacija u formi ili povezanosti sa međunarodnim pokretima, vrednuju nije toliko važno.

2) Rad (ili njegovi delovi) treba da je nastao ili bio objavljen između poslednje decenije 19. veka i 1991, godine kada su nesuglasice u Jugoslaviji dobile na ubrzanju, pretvorivši se u vojni sukob širokih razmera.

3) Knjiga nije bila objavljena u bilo kakvoj celovitoj i relevantnoj engleskoj verziji.

4) Knjiga je napisana u Srbiji ili na srpskom jeziku, ili je bila veoma uticajna u Srbiji, ili je, pak, radnja bila smeštena u Srbiju. Ovaj kriterijum se odnosi na naslov: „komšiluk“ umesto (nacionalne) kulture, prizivajući mešovitost i evoluciju susedstva pre nego države. Komšiluk se odnosi na zajednička iskustva, na društvo. Samim terminom se naglašava otvorenost, dogovaranje, mogućnosti, kontekst proživljenosti.

5) Glavna tema knjige je sve DRUGO OSIM rata, genocida, granica, nacionalnih identiteta, trauma, zavera ili strahota. Ove teme su već izuzetno dobro predstavljene u kritici i prevodu.

6) Prednost se daje knjigama onih autora koji nisu dobro predstavljeni na engleskom govornom području. Mnoga dela najpoznatijih srpskih proznih pisaca su već prevedena u značajnom broju.

7) Prednost se daje knjigama čiji su autori žene ili članovi manjinskih grupa (naročito etničke manjine) u Srbiji.

Idemo na samu listu:

33: KOMŠILUK KNJIGA
A NEIGHBORHOOD OF BOOKS

/20	Isidora Sekulić	KRONIKA PALANAČKOG GROBLJA (1940)
2/20	Vladan Desnica	PROLJEĆA IVANA GALEBA (1957)
3/20	Miloš Crnjanski	DNEVNIK O ČARNOJEVIĆU (1921)
4/20	Milka Žicina	REPORTAŽE (1950)
5/20	Mirko Kovač	ŽIVOTOPIS MALVINE TRIFKOVIĆ (1971)
6/20	Nada Marinković	LUDI JAHAI (1972)
7/20	D.Mihailović	ČIZMAŠI (1983)
8/20	Vera Kolaković	PORTRET LEPE MAME (1986)
9/20	Svetolik Ranković	GORSKI CAR (1897)
10/20	Frida Filipović	RAZILAŽENJA (1973)
11/20	Bora Stanković	BOŽJI LJUDI (1902)
12/20	Jara Ribnikar	NEDOVRSANI KRUG (1954)
13/20	Ćamil Sijarić	KONAK (1971)
14/20	Rastko Petrović	LJUDI GOVORE (1931)
15/20	Risto Ratković	NEVIDBOG (1933)
16/25	Vesna Janković	STANARI DUŠE (1990)
17/25	Vojislav Despotov	MRTVO MIŠLJENJE (1982/1989)
18/25	Mirjana Stefanović	ODLOMCI IZMIŠLJENOG DNEVNIKA (1961)
19/25	Mladen Markov	METROVKA (1958/1972)
20/33	Branko Ćopić	NE TUGUJ, BRONZANA STRAŽO (1958)
21/33	Voja Čolanović	DRUGA POLOVINA NEBA (1963)
22/33	Boba Blagojević	SVE ZVERI ŠTO SU S TOBOM (1975)
23/33	Janoš Herceg	NEBO I ZEMLJA (1963)
24/33	Milica Janković	MUTNA I KRVAVA (1932)

25/33	Skender Kulenović	PONORNICA (1977)
26/33	Radoje Domanović	SATIRIČNE PRIPOVETKE (1898-1905; 1975)
27/33	Marija Čudina	NEVOLJE (1975)
28/33	Milovan Danajlić	DRAGI MOJ PETROVIĆU (1986)
29/33	Mileta Jakšić	MIRNA VREMENA (1935)
30/33	Pavle Ugrinov	OTAC I SIN (1986)
31/33	Julija Najman	LICE/NAMEŠTANJE LICA (1979)
32/33	Mirjana Kodžić	ŽIVE ĆELIJE (1982)
33/33	Milan Milišić	OFICIROVA KĆI (1991)

Radeći na razmeđi istorije, prevoda i književnosti, nalazim da su epistemološka pitanja klasifikacije i „subjektifikacije“, zanimljiva i važna. Zašto dela prevedena sa srpskog jezika odaju sliku srpske književnosti koja je paradoksalno anemična i krvava u isto vreme? Zašto je poimanje Srbije, njene kulture, zemlje, ljudi i društva u američkoj i britanskoj kritici, kao i u prevedenoj literaturi, ograničeno na rat i nepočinstva, nasilje, netoleranciju i mučeništvo? Zar je to zaista sve?

Jedna od ideja vodilja ovog rada jeste da je potrebno da svi priznamo da su neknjiževni kriterijumi oduvek imali veliku ulogu u određivanju koje će knjige biti prevedene. Uvodim neke nove kriterijume u pokušaju da pomognem da se stvori korpus dela na engleskom jeziku na osnovu kojeg će ljudi moći da steknu uvid u to kako se zapravo zaista piše, živi i misli u Srbiji – umesto uobičajene slike ljudi koji se tuku i svađaju oko politike. Ili, bolje rečeno: ovaj spisak treba da u prvi plan stavi sveobuhvatnu književnost koja predstavlja visokokvalitetnu srpsku književnost koja treba da prikaže kako Srbi žive i misle, u najširem mogućem smislu. Ono što mi u zemljama engleskog govornog područja pišemo i mislimo o Srbiji i njenom narodu, njenim književnim velikanima i njenim preokupacijama, nije sasvim pogrešno ali nije ni blizu toga da bude celovito ili završeno, ili čak pravedno ili realistično. Možemo da potražimo *homo poetikusa*; možemo mi bolje.

Komentari u vezi sa ovim člankom ili projektom, kao i predlozi za knjige koje bi Džon trebalo da pročita, dobrodošli su na: john.cox.1@ndsu.edu

Dr Džon K. Koks

Profesor istočnoevropske istorije

Državni univerzitet Severne Dakote

Fargo, Severna Dakota

SAD

Prevela Danijela Jovanović

Jelka Kernev Štrajn

„POSTOJE STVARI KOJE SISTEM NE MOŽE ASIMILIRATI“ – ZATO POSTOJI NADA

Knjiga poezije *Ka politici nade (nakon rata)* došla mi je u ruke pre mnogo godina i odmah probudila u meni niz živih asocijacija o kojima je, činilo mi se, bilo potrebno pisati i razmišljati. Ali dogodilo se, kao što se često događa, da sam knjigu odložila, možda baš u frojdovskom smislu te reči. Nisam je izgubila, a još manje zaboravila na nju, pa i ne čudi što mi se nedavno, i ne tražeći je, našla pred očima. Nekako se probila na površinu, kao da je čula moj neprimetan i nesvestan zov. Ko-incidencija? Nedvojbeno, ali ja je shvatam u smislu njene nužnosti, poput bacanja kocke, koja u dionizijskom duhu potvrđuje život, onaj život koji misao tera u beg. A upravo je mišljenje, tačnije teorijsko mišljenje, kako će se pokazati, jedna od temeljnih dimenzija poezije Dubravke Đurić, vrlo prepoznatljive predstavnice suvremene srpske poezije – i teorije.

Čim sam ponovno otvorila knjigu, shvatila sam da su tekstovi (opremljeni preciznim podacima o mestu i vremenu nastanka) koje ona sadrži – iako je od njihovog nastanka prošlo više od desetljeća, a uskoro će biti sedam godina, objavljivanjem knjige – nisu izgubili ni na aktualnosti ni na svežini. Naprotiv, sada kada događaji u Evropi mnoge od nas guraju u sve izvanrednije životne situacije koje su opasno blizu stanja bezizlaza, „najbliži izlaz je slepa ulica“ (6), čini se da je knjiga rečitog naslova *Ka politici nade (nakon rata)* aktualnija nego ikada. Poezija Dubravke Đurić, s jedne strane, korespondira s Paundovom definicijom poezije kao novine koja ostaje novina, no s druge strane, ne može se odoleti dojmu da je reč o tekstovima koji rade protiv svog vremena, pa su pisani za čitateljsku publiku koja tek treba da dođe; uprkos tome, ili baš zato, s njom nije nimalo lako uspostaviti dijalog,

neizostavan uslov svake književne recepcije. No upravo je to paradoks ove knjige i ujedno razlog njezine iznimne poetske delotvornosti i etičke uverljivosti. Sabrani pesnički tekstovi deluju u različitim smerovima i na više razina istodobno, pa tako i na metapoetičkoj, a glavno im je sredstvo posve specifično koncipiran pesnički stil. Koja je to specifičnost? To treba shvatiti.

Ali krenimo redom. Zbirka se sastoji od tri tematske celine: „Dnevnici putovanja“; „Ka politici nade“; i „To je kao *Air France Magazine*“. Uz svaki od naslova u zagradama je dodat znakovit podnaslov, „nakon rata“, koji funkcioniše kao svojevrсни refren, kako je to Darja Pavlič već primetila u svom pogovoru (Pavlič 67). Čini se da upravo zato što se toliko puta ponavlja, budi zlokobne, a ne optimistične konotacije. Ništa manje od naslova, u knjizi se jasno spominju vremenske i prostorne koordinate, koje upućuju na to da je reč o konkretnom kartografskom, odnosno prostornom čitanju vremena, rasprostranjenom između Beograda, Trsta, Devina i opet Beograda (avgust 2006) i protežući se do aerodroma u Podgorici (avgust 2010), sa zabeleženim zaustavljanjima u Parizu, aerodromu Žorž Pompidu (24. april 2007), Ljubljani (8. juni 2007) i Kopru (12. juni 2006). Ti su podaci važni jer su jedini opipljivi oslonci u prividnom kaosu današnjeg pesničkog govora. Kad kažem „prividni“, ne mislim da ispod kaosa morate tražiti određeni red, iako on itekako postoji. Morate tražiti nešto drugo. Ali šta? U ovom trenutku nalazimo se pred stihom u knjizi tematskih antinomija.

Iako u tekstovima postoje nedvosmislene reference na samu autoricu i njen izrazito žen-

ski glas – „Muza me danas opseđa i ja / ne želim joj se opirem“ (6); ili: „moj bes / moja narav / moja dosada / moje uzbuđenje / moja himna / Koja? / Moja, lična i personalna“ –, nikako se ne može locirati mesto izricanja ove poezije. Pogotovo ne u tim tekstovima, što je opet svojevrsan paradoks, gde se pesnikinja čak i sama sebi obraća imenom i dopušta da do izražaja dođu i autoreferencijalna i fatička i konativna funkcija njezinih stihova: Dubravkice, pruži ruku palmi, evo ti dlan / Leptir koji skuplja krila, širi svoj um / Dubravkice /.../ Vratila si se poeziji“ (48). Ova evokacija, koja se odvija na jednom od najistaknutijih mesta u knjizi (završni deo trećeg odjeljka), u pesmi pod naslovom „Jedna nenarativna pjesma poezije“, čiji je podnaslov „(prema Vladu Marteku, Michalu Palmeru, Slobodanu Tišmi, Vladimiru Kopiclu i Rosmarie Waldrop)“ kao čitateljstvo, ne samo da usmerava dijalog s napisanim, nego istovremeno evocira i paralelni dijalog koji se odvija kako na mikrorazini teksta, tako i na makrorazini zbirke kao celine između savremene američke i srpske poezije, uvek na pozadini teorijskog promišljanja. Nedvojbeno je, dakle, da se u recepciji ove poezije u celosti mora voditi računa o njezinim intertekstualnim, metateorijskim, meta-poetičkim i autoreferencijalnim sastavnicama. Na to eksplicitno ukazuje i sama autorka kada misao dodanu u završnoj belešci izražava ovako: „Ponovo je u pitanju autoreferencijalnosti i pseudosentencionalnost, koja se pokazuje u apsurdnosti pseudopesničkog, pred-pjesničkog iskaza u (post-pjesničkom) postžanru“ (60). (Još jednom, reč je o autoreferencijalnosti i pseudorečenici, koja se očituje u apsurdnosti pseudopoetskog iskaza u (postpoetskom) postžanru.) A ta se njena tvrdnja potvrđuje u vlastitom uz svaku od tri popratne reči, odnosno reči Darje Pavlič koja govori o „lepom neredu“ ove poezije, Darija Žilić koja se fokusira na pesničku igru s jezikom i Amre Latifić koja se prvenstveno bavi izvedbenom dimenzijom zbirke. Već sama odluka za tri pogovora, koji komentiraju relativno malu pesničku knjigu u jednom izdanju, pokazuje da pesnikinja doduše vodi računa o poetičkoj i etičkoj uverljivosti napisanog, ali ništa manje nije zainteresirana za teorijsko promišljanje, koje i

izvana i iznutra stalno utkiva u svoje tekstove. Radi se, dakle, o poeziji tesno isprepletenoj s teorijom, tačnije, s teorijskim komentarima, kada pojedini pesnički tekstovi, ali i knjiga u celini proširuju područje iskazivosti crpeći iz izvora teorijskog mišljenja; proces se odvija i u suprotnom smeru. Štoviše, pažljivo promatrajući sam sebe, tekst u sebi ugrađuje svoju metatekstualnu funkciju i razvija vlastitu retoriku, koja u pravilu uvek pridonosi aktualnosti i poetskoj delotvornosti napisanog, na primer: „Brisani prostor nije isto što i / stranica papira u pjesmi /.../ Kada suza dodirne oblak, reka će presušiti / Nisam spremna na takav iskaz, jer on / ostavlja pesmu gradeći je“ (60) (istaknula JKŠ).

„Jedna nenarativna pjesma poezije“ najprije pleni pozornost tautologijom u naslovu, o kojoj se ne može odmah odlučiti upućuje li na to da se shvati kao igra riječi ili kao metapoetska aluzija. Čini se da je u pitanju i jedno i drugo i puno više od toga. O tom „više“ govore već uvodni stihovi: „Ona koja je nagovestila ovaj / prazan prostor nestala je u nepovrat / Ona koja je ispraznila ovaj prostor / bila je prazna prazna prazna“ (48) (kurziv JKŠ) Kao čitateljku, ovi stihovi me suočavaju s nizom dilema, a svi se vrte oko pitanja što bi pojam „prazan prostor“ mogao označavati i šta bi moglo značiti trostruko ponavljanje prideva „prazan“. Još ranije pozornost privlače nagađanja o tome ko je ili šta je „ona“. Možda se misli na pesmu, odnosno na ovu specifičnu pesmu, koju je Darja Pavlič u svom pogovoru opisala kao „nasilnički hvalospev u čast Pesmi“ (Pavlič 67), a Darija Žilić kao uzbudljivu pesmu koja pokazuje i subjektivno i objektivno (Žilić 73), a govornica je personificira jer joj se izravno obraća: „Molim te, Pjesmo, podrži me u ovome / Budi milostiva“ (56); ili: „Pjesmo, volim te strasno, nemoj me napustiti“ (59). No je li moguće da se iza toga krije i sama pesnička govornica ili je ovde reč o personifikaciji poezije uopšte, što bi trebalo značiti da je sva poezija „nestala je u nepovrat“? Dakle, suočeni smo s više od jedne antinomije. Pritom ne možemo zanemariti činjenicu da ovi početni stihovi sadrže važan element konkretne poezije, kada naglašena praznina između reči

postaje strukturni činilac pesme, a zvučnost reči dolazi do izražaja, što znači da se ovde uglavnom radi o sadržaju reči i njihovoj semantičkoj netransparentnosti. No, ona je vrlo pomno ograničena i organizirana tako da samo na trenutak zaseni naglašenu intertekstualnu, autoreferencijalnu i metapoetsku dimenziju pesme. U tom trenutnom senčenju lako prepoznamo jedan od brojnih izrazito estetskih učinaka ove pesme.

Sva ova saznanja izravno teraju čitaoca na ponovno čitanje zbirke u celini, ovaj put u svetlu završne poezije i dijaloga između poezije i teorijskog mišljenja, što je upravo tema ove poezije. Metatekstualni, metapoetički i autoreferencijalni elementi prisutni su posvuda u knjizi, ali upravo u završnoj pesmi oni najučinkovitije bujaju i isprepliću se sa sadržajnim elementima zbirke. Lektira koju preporučujem sve je samo ne laka, jer – kao što je već spomenuto – u *Ka političari nade (nakon rata)* uzalud pokušavamo locirati mesto deklaracije, odnosno mesto odakle dolazi pesnički glas, zapravo, mnoštvo glasova. To svakako komplikuje recepciju. Utisak je da uvek imamo posla s deklarativnim mestom koje je prazno, ako ne baš prazno, ali svakako konstantno nedokučivo, neopipljivo i posve nepredvidivo. Dijalog s napisanim mogu uspostaviti samo neprestanim promišljanjem i rekontekstualizacijom vlastite pozicije, što me otvara za eksperimentisanje s jezikom na gotovo svakom koraku recepcije ove poezije, i ne samo jednom. Pritom, htela – ne htela, zauzimam gledište različitih jezika (hrvatski, srpski, slovenski, ruski, engleski, italijanski) i njihovih odjeka, među kojima se fiktivno gramatičko ja, proizvedeno pesničkim glasom Dubravke Đurić, kreće suvereno: „Nemam reči kad sve prestane / sve se sada ponavlja / prevodim sebe na nemoguće jezike. Ni jedan ne znam / Ni jedan ne želim / usta mi se otvaraju, ali glasa / nema“ (12) Ovde opet nastaje dilema, kada se treba odlučiti između glasa kojeg nema i glasa kojeg nema, uporno prati trag kojim idem kao lirski subjekt prisiljen navigirati između različitih jezika i igara reči: „Prevodim sebe tebi / tebe meni / Obala je obla // oči su oči /.../ (13). No, nisu samo međujezička putova-

nja ono što privlači pažnju, vrlo je primetno i evociranje različitih pesničkih strujanja i poetika. Recimo, kad me tekst suoči s tipičnom poetološkom dilemom, „kako prevoditi toliko glasova?“ i opravdavajući ovo pitanje na konkretnom primeru: „u Italiji postoje dve jake struje / jedna pod uticajem bit generacije / a druga pod uticajem / vizuelne poezije, mi spajamo te dve tradicije“ (14). I još malo, kad se nađem pred zagonetkom na koga se misli pod tim „mi“, na koje tekst nudi više od jednog odgovora: „To ‘mi’ više nije izvesno / jer ‘nas’ nismo više nema / Kažem ruka, roka / sunce, sonce, put, pot“ (20); a još eksplicitnije u stihovima: Ja kažem, ti pokažeš, mi kažemo / Ali nema tog ‘mi’ / Nije izvesno / Nije sigurno / Nije moguće“ (21).

Ovde me pesnički glas naglašeno navodi na kritičko promišljanje snage unutarnjih protivrečja i napetosti, koja je opet neraskidivo povezana sa stilom. Kakav je pojam stila u ovoj poeziji i kako ga prepoznati, o tome odlučuju sami pesnički procesi koji su ovde na delu. Jedna od njih omogućuje geografsku percepciju događaja, koja se također mora shvatiti u smislu prostora kao književnokritičke kategorije: „za mene je poezija prostor / nasuprot dimenziji vremena (11), uprkos tome što je, što se može razumeti u prelazima između mesta ili mesta (Beograd, Trst, Ljubljana, Kopar, Pariz, Podgorica), vreme, tačno određeno vreme i ograničeno datumima. Tu nema dileme, vreme o kojem knjiga govori i na koje refren ukazuje (nakon rata) je vreme nakon završetka rata na Balkanu, to je izuzetno vreme tranzicije, koje nažalost traje i traje. Očaj i neizbrisiva sećanja na rat koja nastaju u tom razdoblju potresno su tematizirana u knjizi: „Domaćih letova više nema / još jedan rat se vodio / krišom od nas / Nitko me nije obavestio / da brda plaču / da je grančica prostora / istrunula na vetru“ (5); i u pesmi pod naslovom „Vladavina praznine (nakon rata)“, gde između ostalog čitamo stihove koji se – iako možemo zaključiti da se nadovezuju na sećanja iz prošlosti – u ovom trenutku, kada se ratu u Ukrajini ne nazire kraj, imaju jezivo aktualan učinak: „te godine bila je zima i glad i surovi uslovi života učinili su svoje* leše-

ve smo zakopavali u dvorištu iza kuće u nekad predivnim baštama**“ (45). No, na ovim i sličnim mestima stihovi se ne temelje samo na sećanju na događaje iz poslednjeg rata na Balkanu, nego još više na pesnikinjinom pažljivom promatranju društvenih i kulturnih modela transformacije u postsocijalističkom razdoblju, kako je Amra Latifić u pogovoru istaknula, pesnikinja svesna da je njen položaj u prostoru tranzicije određen duhovnošću (Latifić 81): „prostor se preorijentiše, institucije okupiraju / umove, invazija na moj integritet“ (48).

Afirmativni naboj i bit političkog angažmana ove poezije leži u činjenici da je upravo u okvirima spomenutog, stalno preusmeravajućeg prostora moguće uočiti mnoštvo glasova, koji na mene kao čitateljku, ne bi funkcionirali poetski, da se ne mogu otvoriti njihovom izrazito hibridnom, tj. nomadskom identitetu, te ga i standardno usvojiti. Ovaj je gest neizbežan ako se kao recipijent svih ovih pesama želim na pravi način naći u ulozi lirskog subjekta, sposobnog uspostaviti dijalog s napisanim tekstom, ali u istovremeno percipirati tekstove objavljene u knjizi kao višestruke realizacije nomadske subjektivnosti pesničkog govornika. No, i to se ne može dovoljno naglasiti, treba videti ne samo njen egzistencijalni položaj; već i pozicija koja proizvodi vlastite tekstualne strategije utemeljene na vlastitim teorijskim uvidima. Otuda i spomenuti fenomen višejezičnosti, koji nije samo pesnički gest, nego i politički čin u svojoj eksperimentalnoj prirodi, inherentno povezan s već spomenutim osobitim stilom ove poezije, koja je, kao i njezina subjektivnost, izrazito hibridna i nomadska, uvek prelazna, uvek u prelazu – među jezicima „– želim da pišem / – Radi bezbednosti leta isključite mobilni telefon“ (10), gramatička lica, „Došao si usplahiren sa čudnom pričom“ (26); ili: „A mi smo se probijali mećavom“; ili: „Koračala je odlučnim korakom ka svetloj budućnosti“ (29); raspoloženja, književni oblici, vremena i mesta, „Od istoka idi ka zapadu od zapada idi ka istoku / Ta i ta avenija, ta i ta ulica taj i taj broj (43); ili: Pijer Paolo Pazolini / United World College of the Adriatic / Duino / Ril-

keovovom stazom / kroz šumu uz more / čitaj Rilkea u Beogradu (15); a među konstrukcijama sećanja, „valovi kojih se sjećam / uhvaćeni su u mreže pažnje sećanja“ (49). I mogla bih nabrajati u nedogled.

Svi ti prelazi karakteristični su za svaku nomadsku subjektivnost, koja je uvek u procesu nastajanja, kako su taj koncept formulisali Žil Delez i Feliks Gatari. Neodređenim članom „postati“ (fr. *devenir*), koji se u određenim kontekstima može prevesti i kao glagol „postati“, Delez i Gatari aludiraju na Ničeov raskid s platonizmom i na nove veze koje je ovaj nemački filozof uspostavio s heraklitovskom tradicijom, grčkom tragedijom i Mallarmevom poezijom. Izraz označava i jedan od uslova postojanja, i to sasvim ontološki uslov. Proces toga postajanja u ovoj se pesničkoj knjizi više od želje za izričajem otkriva kao želja za otvaranjem susretima s spoljašnjim, kao želja za univerzalnom prijemčivošću, fluidnom osećajnošću, afirmacijom života, stvaranja, transformacije i kretanja – „pesma se ispisuje u ritmu kretanja“ (49). Ritam je, međutim, sila s kojom se uvek mora računati kada se radi o poeziji. Ali stil ove poezije ne može se shvatiti samo u uobičajenom smislu tog pojma, vezanog samo za poetsku funkciju napisanog. Ovde stil znači razvijanje određenih koncepata na kojima se gradi poezija Dubravke Đurić. Stil je dakle i izraz političkog angažmana, budući da su sve tekstualne strategije koje se susreću u knjizi svojevrsni bunt protiv općeprihvaćenih ideja; tematiziraju specifičan oblik bunta, s političkog, etičkog i epistemološkog stanovišta, ali i stilističkog u užem smislu reči – te gramatičkog. U tom smislu moguće je uočiti povezanost i bliskost reči na temelju srodstva, grafičkog, semantičkog zvuka (nos je нос / noga je нога / kosa je волосы / suknja je побка (14). Dolazi do konvergencije jezika, koji više nisu potpuno strani, njihova dublja povezanost obeležena je prisutnošću i odsutnošću, uz evociranje autora koji pišu ili su pisali na tim jezicima („danteovska poezija / Manconi / Petrarkina linija“) (15). Stoga se ovde ne radi samo o tematizaciji, nego mnogo više o dramatizaciji našeg postojanja u jeziku, a ponegde i pokušaju bega od njega: „Ako se

jezik odvojio od jezika / uzleteću sa piste papira / u plač“ (59). Ovakvi i slični pokušaji u pravilu su uvek povezani s praznim ili stalno izbjegavajućim i menjajućim mjestom deklaracije, karakterističnim, kako je već rečeno, za zbirku u celini. Očekivali bismo da će svaki naredni tekst pokušati popuniti i definisati tu neodređenost i prazninu. Ali naša očekivanja u tom smislu nisu ispunjena. Na meni je, kao recipijentu, a samim tim nužno i lirskom subjektu ove poezije, da samostalno ispunim i definiram prostore koje mi stvara izrazito sinkretičan pesnički glas (Kao da je da / si / ja) (14). No, to mogu samo na čvrstoj osnovi dijaloški uslovljene refleksije, koja nastoji ući u višestruka značenjska polja, koja deluju tek kao potencijal, dok se ne konkretiziraju u ispreplitanju različitih tekstualnih strategija kroz čitanje, što nam omogućuje da raspravljamo i o tematskoj strani zbirke. Ali ne smemo ni na trenutak zaboraviti da upravo iz praznog ili nedefinisanog i neuhvatljivog mesta iskaza dolazi glas definisan liminalnošću, bivanjem između, fragmentarnošću, kontingencijom i transverzalnošću; glas koji je izrazito telesan i stoga uvek stran svakoj ideologiji. U tome je još jedan paradoks konkretnog pesničkog jezika Dubravke Đurić, koji je, uprskos svojoj eksperimentalnoj usmerenosti, ujedno i jezik svakodnevice, „obični svakodnevni jezik“ u Eliotovom smislu te reči, koji nas, hteli – ne hteli, navodi na razmišljanje o mogućnost da zbirka sadrži i elemente klasične poetike. No tu tezu, koja je verovatna, iako smela, mogla bi potvrditi ili opovrgnuti samo pomna metrička i prozodijska analiza tekstova objavljenih u knjizi. Bez sumnje, ona bi mogla doneti zanimljive rezultate, no pitanje je koliko bi to bilo smisljeno. Knjiga poezije može se i mora čitati na različite načine, pa i kao jedna duga pesma, u kojoj primećujemo da se svakim novim či-

tanjem približava, kako je već primetila autorica trećeg popratnog teksta, pesničkoj izvedbi, gde se, dok se reči izgovaraju, ostvaruje kako intonacija, tempo i ritam, tako i mogućnost telesnih gesta i situacija ponašanja (Latifić 84). To je, mogla bih dodati, uvek društveno i politički definisano. Može se zaključiti da knjiga *Ka politici nade (nakon rata)* nije samo eksperimentalna knjiga poezije, ona je i politička i duboko angažovana – angažovana kada uverljivo svedoči o smrti, a istovremeno dionizijski potvrđuje život i afirmiše ga. I to u složenom interdiskurzivnom dijalogu koji se odvija između čitalaca i teksta, između autora američke, srpske i drugih savremenih poezija, između evokacija različitih jezika i književnosti, unutar većinskog jezika koji iz stiha u stih postaje sve više manjinski. Svo ovo događanje može se promatrati u okviru neprimereno širokog dijaloga, koji se odvija između poezije i teorijskog mišljenja kroz mnoge tradicije do danas. To je u ovoj knjizi ne samo našlo dodira s poezijom, nego se s njom potpuno stopilo. Upravo kako kaže pesnik: „Poezija i mišljenje / pravo su / najveće suprotnosti smrti / jer su njeni najvjerniji svjedoci.“ (Juarroz X/19. slovački, prevela Taja Kramberger) i Više o tome vidi Le Vocabulaire de Gilles Deleuze, ur. Robert Sasso i Arnaud Villani, C.R.H.I., Pariz, lozinka “Devenir”.

Tekst je objavljen 20. maja 2022. na portalu *Vrabec anarhist – portal za književnost in mišljenje* Društva slovenačkih pisaca

<http://vrabecanarhist.eu/jelka-kerne-stra-ndubravka-duric-esej/>

Превод са енглеског Дубравка Ђурић

Јелена Милић

БЕОГРАД МИРИШЕ НА ПРИНЦЕС КРОФНЕ – ПОГЛЕД НА РОМАН *НИГДИНЕ*

(Десет година од смрти Светлане Велмар–Јанковић 1933–2014)

„Ко ће нам рећи шта је Београд?“ питање је које је још Јован Скерлић поставио, покушавајући да растумачи Београд у прози Симе Матавуља. Један од могућих одговора – „Више од града.“ не пружа, међутим, разрешење Скерлићевог питања, али наговештава сву сложеност, обухватност и садржајност Београда као топоса савремене српске књижевне прозе. Од првих књижевних интерпретација, Београд је у српској књижевности носио епитете неодредивости, несталности и неухватљивости, чиме се у мултидимензионални профил града уписивала онтологија негативитета. Развијеним негативитетима везаним за Београд из периода устаничке Србије, садржаним у мотивима ћутње, мука или тишине, Светлана Велмар–Јанковић је у збирци приповедака Дорћол и роману Бездно градила хронотоп (раз)говора. У романима Ожиљак и Лагум, кроз везу са Београдом из комунистичког периода, ауторка са негативитетом исто поступа, градећи на мотивима таме и мрака хронотопа видеала, док је у роману Нигдина релационизмом места и неместа обухваћеним појмом нигдина, паратекстуално уоквирила свет приче, а њиме и хронотоп (после)ратног Београда, након НАТО бомбардовања 1999. и са почетком 2000. године.

Кореспондентан са постструктуралистичким концептуализацијама простора, нарочито са Деридином хором и Фукоовим хетеротопијама, хронотоп нигдине из истоименог романа Светлане Велмар–Јанковић представља њихов негативан рефлекс којим се паралелно упућује на присуство у одсуству и одсуство у присуству. Ини-

цијалним и крајњим Вељиним (само)позиционирањем (на почетку „Ја сам нигде.“ и у завршном делу романа „Сад сам нигде.“) романескна прича је и на интратекстуалном плану уоквирена хронотопом нигдине.

Основна семантизација хронотопа Београда у Нигдини осцилира између утопијске и дистопијске представе, са свом амбивалентношћу такве граничне позиционираниости која Београд чини неодредивим – „местом без места“. Дисеминације Београда налазимо на наративном плану, у домену карактеризације ликова, у поетичким укрштајима и типолошки усложњеној слици његових микрохронотопа, уведеним релацијама са Њујорком, иницијалним позиционирањем јунака у авиону који се налази у нигдини и лети ка њој. Сваки засебни микрохронотоп романа Нигдина сугерише представу о раслојеном Београду, са индивидуалним и колективним „правом на град“ у терминологији Дејвида Харвија, а оно упућује на град–апорију тј. његово упоредно семантичко „сажимање“ у јединствену целину и на дисеминације у појединачним доживљајима и интересима.

Дијаметрално различито искуство везано за ратни Београд које се у Нигдини приписује романескним ликовима, омогућава да чак и прљав, пун очајника, изударан и умртвљен (не)људским насиљем, град за одређене јунаке ипак постане простор среће. Сагласно са поетиком бега коју ауторка у овом роману наставља да тематизује кроз везу са Београдом, град је и у Нигдини поуздано љубавно прибежиште и место погодно за остварење љубави: једна

је мушко–женска Вељина и Анина, друга пријатељска, духовно–сродничка, Стеванова према Андрији. У односу на целокупну уметничку прозу Светлане Велмар–Јанковић, са трећим поглављем у Нигдини и учешћем у израженом романтично–љубавном проседеу, моделован као љубавни хронотоп, Београд посебно добија на разноликости.

Мистификовање професоровог и Аниног сексуалног чина Светлана Велмар–Јанковић постиже директним имплементирањем идеје о „светом спајању“ (*hierogamos*) у ову љубавну причу и њен основни сетинг. Тако осмишљен, хронотоп Кошутњака нема функцију пасивне позадине за развијање и остварење љубавног наратива, већ је важан чинилац еротске космологије романескне приче и њеног „мистичног панеротизма“, према формулацији Мила Ломпара. Идејни и тематско–мотивски аспекти наратива о Аниној и Вељиној љубави обликовани су као део пантеистичког хронотопа, са аркадијским екстеријерним простором намењеним остварењу љубавног чина (који, насупрот затвореном има претензије да отвара), под видним утицајем амбијента Песме над песмама и његове симболике. У оба текста зазивање коштутиног имена има симболику светог спајања, односно, речима Алена Гербрана и Жана Шевалијеа „митског сексуалног сједињења мужјака и женке, неба и земље“. Оно је приказано не само у сцени експлицираног љубавног чина на Кошутњаку, већ и у директним, сугестивним професоровим коментарима и парцијалним дескрипцијама којима се љубавни догађај у роману представља: са љубавним спајањем Веља, наиме, осећа како му се отвара милост Геје, мајке Земље; Анине груди су „две најсјајније дубине у космичком пространству“, а пупак јој је сав „устрептао, отворен“.

Топчидер је још један београдски топоним хетеротопијски моделован, најпре као свети простор или „култно место“, са антропоморфизованим платанима који позивају на наклон („пришао сам дрвету, поклонио му се, прекрстио и пољубио испуцалу

кору“, казује Веља). Топчидерски простор је интертекстуално, али и интерпоетички обликован, паралелно кроз релације са Костићевом песмом *Santa Maria della Salute* и библијском Песмом над песмама. Хетеротопија Топчидер обједињује наизгледно искључујуће елементе: љубав према Богу и жени, затим цркву и женско тело (као просторне категорије), тело и дух, учињен грех и његово окајање. Најупечатљивији покајнички градски топоси су Топчидерска црква и шума, са платанима чији се број према локалној легенди поклапа са бројем убијених противника Милоша Обреновића. Сценом Вељине и Анине посете Топчидерској цркви, ауторка хетеротопијски, идејно и хронотопски интегрише: смрт и живот, љубав и грех, Бога и жену, Топчидер и Кошутњак.

Узајамно моделовање Београда као љубавног хронотопа и хронотопа сећања у роману Нигдина образује посебан тип Вељине огледалске хетеротопије који је мотивисан специфичним јунаковим неодређеним положајем. Он је оличен у наизгледно стабилном њујоршком породичном животу и неодредиој београдској ситуацији (како личној, тако и националној), а кроз коју се изнова рефлектује и превреднује читав ранији Вељин живот, заједно са наведеним кључним топонимским хронотопима. Стога положај у Београду (тамо где јунак „није“ стабилно) професору отвара читав низ виртуелних хронотопа који утичу на његову самоперцепцију дајући му „неку врсту повратног дејства“, по моделу хетеротопијског преламања Мишела Фукоа: „У огледалу, видим себе тамо где нисам, у једном нестварном простору који се виртуелно отвара иза површине, ја сам тамо, тамо где ме нема, као каква сенка која даје мени самом моју властиту видљивост, која ми допушта да се гледам тамо где сам одсутан: утопија огледала.“

Често коришћена синтагма „отрежњен од сећања“ у прози Светлане Велмар–Јанковић имплицира став о сећању као посебном стању које може да измешта из реалности. Носиоци хронотопских измештања и

мультиплицирања често су ретроспективни наративи, са израженим моделовањем Београда као простора сећања. Тип грађанског (микро)хронотопа развијен је у Маријиним и Вељиним ретроспекцијама, први од стране угледне универзитетске професорке чија професионална сфера (попут Миличине у Лагуму) шири београдски хронотоп уметничке прозе Светлане Велмар–Јанковић причом о његовом „новом“ језику (Декларацији припремљеној у Загребу, а изреченој у Београду). На тематско–мотивском плану, уз грађанску „драму присвајања“ тј. опседнутост жељом за стицањем (имовине, титула итд.), у односу на остале књиге грађанске трилогије ауторка у Нигдини додатно развија наратив о себичлуку модерних индивидуа интерпретирајући праксу абортуса. Његов иницијатор је масовна појава каријеризма: „нисам још спреман за троструко предавање, нисам“ речи су бившег Маријиног супруга, које несигурно понавља и Марија: „није време да имамо дете, никако, рекао је, он завршава докторат као што га и ја завршавам, радимо од јутра до мрака затрпани хартијама, где да ставимо, то дете, између гомиле исписаних папира“. Прекид природног тока животне енергије под утицајем (себичне) грађанске воље у Нигдини има значење изигравања Бога, а управо овом темом ауторка мотивише Маријин потоњи стерилитет: „испала сам бедан слабић у најодсуднијој бици свог постојања, природа ми се због тога осветила“.

Мирис принцес–крофни поменут у нашем наслову не имплицира семантику гастрополиса већ указује на један особен простор сећања. Јер препознати мирис крема од ванилије, уско везан за период Вељиног детињства проведеног у Београду, у роману Нигдина има свој реификовани облик који му омогућава да у професору „размиче време“. Попут Прустовог јунака чије сећање покреће „мала мадлена“, и Вељу до суштинске спознаје доводи мирис Аних београдских принцес–крофни који је „лепак сећања“: „Ушли смо у стан и моје су емоције опет живнуле: удахнуо сам мирис

топлих колача и крема од ваниле. [...] Сео сам у фотељу притиснут мирисом ваниле. Морао сам да проверим шта тражим, удишао сам га све дубље“. Мирисни крем Аниног слаткиша није тек лепак за било каква сећања, већ памћења што досеже до искони бића: „Ухватио сам спону. Нашао сам, после толико деценија, тај тањир и ту руку, и ту тај мирис као једну од садржина мог средишта. Можда најбитнију садржину.“ Све је то професор могао да види „тек тада, заваљен у фотељу. У Београду, на чијем тлу (жени–земљи) мајка и љубавница постају једно: „Путовали смо кроз времена, њено и моје [...] Тек сам на тим заједничким путовањима прихватио сазнање које ми се открило у сусрету са речи ‘принцес–крофне’: руку моје мајке што нада мношћу држи мирисни тањир као штит“.

Романом Нигдина Светлана Велмар–Јанковић наставља „велику причу“ о нарушеној утопијској кохерентности човека и града, одвлачећи јунака у страни простор (Веља, на име, нерадо одлази у Њујорк), али не и пресецањем његове везе са Београдом (у коме Ана остаје да га чека, бременита). Амбигвитет присуства и двоструки крај романа смисаоно заокружују причу која се завршава управо тамо где је и почела: у авиону, симболички измештеном негде, ни на небу, ни на земљи, у нигдини. Романескни крај (али не и завршетак приче о љубави између Веље и Ане) уведен је посредством тематизоване архетипске човекове везаности за родно, београдско тло на којем је повратник пронашао судбинску љубав и коначни Смисао живљења, док је све остало „странпутица, суштинско тле је љубав“, а Београд је са Аном, казује професор „тле мога спокојства“: „Овај Конак и овај платан. Средиште мог памћења. Обредно место.“ Тиме је остварено семантичко сагласје пантеистичког, националног, културолошког, урбанистичког и фикционалног „позиционирања хуманог космоса и човека у њему“ (Д. Бошковић и Ч. Николић), а она је у Нигдини Светлана Велмар–Јанковић транспонована и на само искуство белог града.

Младен Савић

МРАЧНИ ЈУНАЦИ ИЗ ПОДЗЕМЉА

Постоје двије прошлости: званична и подземна. Историјске књиге врве од имена знаменитих личности. Ко би могао све да их запамти! У разним записима су сакупљена и овјековијечена. На самом врху стоје владари, фараони и цареви, султани и војсковође. Међу њима се, међутим, налазе и они који, такорећи, припадају историјском подземљу – писци, умјетници, љекари, научници и мислиоци. Они први уђоше у школско штиво, они други углавном у стручну литературу. По правилу се само велики подвизи, дјела незаобилазних посљедица у историји, и голема мисаона здања, горостасни идејни системи, примише у човјеково колективно памћење. Свака је култура, школски нормирајући своје предање, обављала такво канонизовање знања.

Многа друга имена, одстрањена од жељене норме, опстају као блиједа сјећања блиска народном срцу, као митске фигуре без правог животописа, као легенде једрих изјава и смјелих одлука, а кадшто и безимено, као анонимуси који су и поред институционалног канона утекли зубу времена. Када надживљују заборав пошто су јединствени, превасходно настављају да живе садржајно, то јест, као свој сопствени садржај и збир својих мисли. Другим ријечима, њихов дијапазон је широк јер и данашњици имају шта да кажу. Најупечатљивији међу њима су антички песимисти.

Често су ти интелектуални јунаци из подземља били изнад или испред својег времена и зато несхваћени и тужни. Да, тужни! Јер туга је несхваћеност. Мимо политике и моде питали су се за положај и улогу човјека у свијету, без тражења уточишта у већ успостављеноме гдје обичаји, мњења и закони прописују поступке и дјеловања.

Од опробаних, традиционалних одговора на сврху и смисао постојања поново су направили отворена питања, а људско биће и његов усуд су хтјели изнова да истраже. Њихова оригиналност упоредо није ишла на рачун универзалног осјећаја и општег доживљаја. Увелико су били покренути и подстицани друштвеном пољуљаношћу у раздобљима све присутнијих превирања.

Те ерозије, услед којих људи једни другима и сами себи постају страни, наравно да су везане за одређене историјске околности. Упадљиво је, пак, да су се немири једног друштва увијек одражавали на његово расположење и самим тим узнемиравали и дух. Дотични су стога тежили да човјека уопште, њега по себи, цијелу његову природу фиксирају као којекакав проблем, и то без обзира на друштвене прилике. Нека им тако нагла апстракција најзад буде опроштена! У антици настају прве књижевне пјесме–јадиковке, такозване жалопојке, класични производи ширих појава распада када се распадају солидарне заједнице и започиње одвраћање од познатих назора и вјерских поставки.

Такве фазе су критичне – критичне, с једне стране, у значењу нечега непосредно проблематичног, премда друштво не препознаје проблем у самом себи и својем поретку; и критичне, с друге стране, у дословном смислу критике, утолико што се унутрашњи сукоб те борбе за његово разабрање и његово рјешење износи у спољашност. Донекле представљају преображајна стања развика. Другим ријечима, таква времена обиљежавају историјски прелазне фазе. У њима су сумње згуснуте до очаја и јадиковања до осуде, док друштвени поредак по-

стојано, пуно спорије од појединчевог вијека, трули, троши се и залази.

Баш у поменутом подземљу сва та изложеност човјека, његова препуштеност себи, његова повређеност и понижена му природа, одједаред добија људски глас који височанствени врх, власт, или радо пречује или најрадије смјеста пригуши. Може тај глас да буде пун бола и гњева, ироничан и једак, али је свакако био неумољиво искрен. Ван сваке сумње је да се при настанку античких жалопојки радило о веома тешким фазама историје, додуше, не само за оне које је доба можда духовно кочило, него и за оне које је њихово вријеме животно крњило. Излишно је сада давати нацрт робовласничких услова. Оно што се историчарима накнадно нуди као цват културе, савременицима може да личи на зачеће краја.

Када промјене у друштву досегну неке размјере потпуно неусагласиве са постојећим односима и вриједностима, помијерају се и процјене и ставови, наиме, прво ка горем. Шкргут незадовољства никада није сасвим нечујан. Такви развоји достижу свој врхунац у стварању нових вјера и нових погледа на свијет или, штовише, у избијању побуна и преврата. Тек што и они сами успију да се етаблирају, злехуда игра кадтад започиње из почетка, под другим предзнацима и на вишој разини, и наизглед тако до у недоглед.

*

Онај људски глас, међутим, који је увијек био риједак и који је, мјерен својим утицајем, увијек био слаб остаје неуморан и неизбрисив, па – ипак опстаје. У облику народних изрека и писаних фрагмената надмашује и кроз историју преживљава царства и државе, племенске лозе, властодршце и велике системе идеја. При том он потоњим покољењима, сумњајући, жалећи и оптужујући, препушта мисаони материјал за вијекове умовања. Скоро заборављени Дијагора, на примјер, својом софистичком тврдњом да претпоставка божије правде противуријечи искуству не-

правде у свијету од историјске прекретнице холокауста поново даје повода за разновразне расправе...

Људски глас понекад звучи нељудски мрачан. Чак се ушуњао и у религије избављења, као у случају Кохелетове Књиге проповједникове која у својем претежном порицању живота замрачује Библију. Каже: Таштина над таштинама, све је таштина. И пита: Кака је корист човјеку од свега труда његова, којим се труди под сунцем? Поручује: Што је криво не може се исправити, и недостаци не могу се избројити. Па закључује: Јер гдје је много мудрости, много је бриге, и ко умножава знање, умножава муку. Тај дио Библије је утолико занимљив што сматра да човјек ништа није бољи од стоке, и што Бога описује као некога ко твори да би га се бојали, односно, као једнога ко је синовима људским дао узалудне послове да се муче. Из тог разлога је за библијског проповједника бољи дан смртни него дан у који се ко роди.

Пред пјесниковим судом, дакле, стоји један наопаки свијет. Ако се тако особењачким, античким текстовима приписује одређена негативност само зато што жале своје постојање, то јест, што додирују квинтесенцу људског искуства, према њима се неправедно опходи. Потцјењују се и не докучују. С пуним правом могу се прозвати песимистичкима. Вјероватно проистичу из интелектуалне усамљености којој је претходило разочарење и осујећено човјекољубље. У свом исконском осуђивању, да нема ничег новог на земљи и да човјек нема користи од сва труда под сунцем, итекако се крије хумано језгро, неиспуњено очекивање спрам живота у цјелини. У тој мјери није случајно да се хуманизам у историји првнствено појављује у руху песимизма.

Животни услови антике били су доста тегобни, а народ све у свему неупућен и неук. На том степену развоја људи су доживљавали муке и зла обичног живота – од робовања до ратовања, од гладовања до размирица – као кобну судбину и казну са небеса. Укорак с тиме се у датом тренутку повећавају и сумње у правна схватања, и у вјеру у богове и у расподјелу земљишта. Античка биједа на кућном огњишту сама

самцата подстицала је мрзовољно јадање због такве судбине, бунт против таквих имовинских односа и невјерицу према бо-жанском провиђењу.

Фалеа из Халкедона, који је тврдио да се сви утркују и боре око богатства, усудио се својевремено да затражи једнакост посједа и васпитања. Чуј то: који чудан ток мисли у једном нетакнутом робовласничком друштву! Очигледно одоше к врагу наводна исправност постојећега и слична убјеђења. Пошто се све развијало даље, традицију са својим сређујућим, али и стално старећим предобрама, свагда су наново осјећали као несрећеност и бесмислицу, као нешто што је противно човјековом стању и његовој начињености.

Постоје ту додирне тачке између Грка Хипије, који сматра да закони угњетавају човјека и да га силе против своје природе, и Кинеза Јанг Чуа, који увјерава да живот у породици, цркви и друштву нема да понуди много тога угодног и да је зато нужен склад са Тао-ом, својим праузроком. Обојица основно одбијају обичајна објашњења и традиционалне обрасце понашања, те траже неку врсту новог сједињавања са свијетом и самим собом. Хегезија опет, да би изразио презасићеност својим друштвом, давао је предност смрти наспрам живота јер је она боља од њега. Зар он, познати проповједник самоубиства из Александрије, није спадао у слободне грађане умјесто у робове? Побогу, шта му би?!

Древни песимизам се јавља као чинилац сметње у друштву, дјелимично и као свјесна провокација. Не може озбиљно да се схвати у својем досљедном облику, али се то мора по његовом рефлектираном, мисаоном карактеру. Његово реторичко питање гдје оста човјек у свему томе, који је смисао и која корист свега тога, укратко, питање животне шале уистину је уперено и постављено друштву. Реакције на њ су нарочите: краљ Птолемеј Филадельф, војсковођа првог сиријског рата прије но што је својим светиоником у Александрији довршио седмо свјетско чудо, морао је званично да забрани Хегезијеве јавне говоре.

Самим тим што песимизам изричито и разговјетно осуђује своју садашњицу и

одбија онострано битисање, истовремено критикује поредак који је био у стању да га произведе. Нека осорност и изричито претјеривање у закључцима овдје не збуњује! Он довољно често погађа болну тачку; тачно зна о чему бесједи. Јер никада не сазријева преко ноћи, него је увијек многе мрачне часове и дане провео думајући и у расправи са самим собом.

*

Најзанимљивији међу песимистичким записима антике ваљда је египатски папирус Берлин 3024, нажалост непотпун, датиран на средину дванаесте династије, што значи да је стар скоро четири хиљаде година. Садржи изванредни, мада и прилично непознати одломак свјетске књижевности: свађу самоубице са својом душом. Обраћа се неким неодређеним слушаоцима и нијемим свједоцима, како то код универзалних порука често бива. Отвара се и развија као класична жалопојка у којој чучи права мудрост. Не само да се ту покушава описати људска патња него и разумјети душевни живот приповједача скупа са својим различитим мислима, унутрашњим борбама и промјенама расположења. Необично је свакако да се разговор води са душом Ба, иако изворно тај тип душе – а Египћани познају само три, наиме Ка, Ах и Ба – припада искључиво царевима.

Дакле, једном човјеку је сасвим доста свог живота. Жели да умре, да се убије, али му душа одбија послушност. Адолф Ерман коментарише: „Ко год је видио поквареност људи и колотечине свијета, њега смрт више не застрашује.“ Јан Асман то заокружује: „Шта је горе од смрти? Да никад ниси имао живота.“ Ова лична паћеничка прича могла би и да происходи из неког руског романа. Тај кротки човјек се, дакле, разболи једнога дана. Његова браћа га напуштају и његови другови га махом заборављају. Упркос његовом поштењу свако му отказује сваку оданост. На послијетку, недужник је још и опљачкан, па неоправдано осуђен, а поврх тога му је укаљано име и образ.

Кукање му гласи: Ко ме ја то данас причам? Браћа су лоша. Данашњи пријатељи не умију да воле. Срца су дрска. Свако узима својину својег ближњег. Земља је за њега пуки примјер зликоваца, и тако редом. Оцјена робовласничког друштва старог Египта овдје није баш најбоља. Из текста је видљиво да оно претставља нимало праведни поредак. Суровост и похлепа, грабеж и насиље владају тјескобном свагдашњицом. Свуда се краде и лаже. Шта се десило са правцатим човјеком? Управо тако! С киме он то уопште прича?! Блиских рођака и насљедника, уосталом, тај човјек и нема, никога, како каже, ко би стајао поред његовог одра и ковчега.

Као празновјерно дијете својег доба се стога брине за своју будућност у царству мртвих. Узалуд преклиње своју душу да му се с уредним погребом одужи овај посљедњи пут. Она то, међутим, одбацује. У потрази за адекватним самоубиством му, напротив, препоручује смрт паљењем. Ипак, ватра све спали, а пепео, који је веома чист и који вјетар разнесе, не захтијева никакву бригу. Када он у налету потпуног унутрашњег бола покушава да се убије, она се, дапаче, ужасне и умакне тијелу.

Ситуација унеколико дјелује апсурдно чудновата. Човјек износи своју несрећу, и његов јад јесте голем, како пише. У то вријеме се душа, безвољна да га саслуша, непрестано и непристојно обраћа другима. Када је замоли да престане да њега тужнога задржава међу живима, не би ли у царству мртвих коначно нашао правде и спокоја, она му иронично одвраћа: нека онда он сам онамо оде! При набрајању богова, који га чују, виде, суде, штите и томе слично, стиче се утисак као да тиме хоће да изрази колико су само богови мање тврдокорни и мање бездушни од људи и колико су разумнији чак и од његове сопствене душе. Иста, на име, не показује ни вољу ни намјеру да га отпрати у оностраност.

Размишљање о сахрани му доноси само додатну тугу и сузе, изјави она неотесано. Жртвено камење пирамида, у којима се путем лијепих радова остварује љепота, по њој је подједнако испражњено и празно као оно уморних који цркну на насипу обале.

Душа неумјесно хоће да разувјери очајника: Одај се весељу, заборави бриге! И та врдања, наравно, падају на глуве уши. Потом човјек изнова започиње жалопојку над дубинама и тежином својих мука и недаћа, и о томе да смрт пред њим стоји као што неко жуди да опет угледа свој дом након што је многе године провео у заробљеништву. У смрти је сунчевом богу Ра довољно близак да би унаприједио доброту. На том мјесту душа је напокон сагласна, али у задњем даху ироније додаје да би јадник требало да остави своју кукњаву негдје на путу. Та 33 стиха се завршавају помирењем у облику увида, односно, разумијевања. Символика таквог текстуалног преокрета је врло моћна.

Трајна фасцинација за такве историјске текстове из подземља, било старогрчке, било библијске или староегипатске, потиче од њиховог статуса нечега посебног, самосталног, ванвременског. Снажни су и стрше из масе написаног. Бављење њима је и послјије толико вијекова поучно јер и даље испуњава. Без резерве се може рећи да та врста песимизма јесте фундаментално хумана, и то утолико што на имплицитно критичан начин доприноси објелодањивању и схватању стварног свијета, али и проблематизовању једнога ја, једнога ми, и свијета уопште. У суштини није потребан никакав Софокле да би се идентификовала моћ богатства као узрок силних патњи, и никакав Еурипид да би се спознало зло рата. И обични песимист у сусједству био би довољан, такорећи подесан да заголица и продухови своје окружење! Чар код Софокла и Еурипида, наравно, лежи у нечем другом.

Огрнут слободом дворске луде, која себи дозвољава да драматизује и оцрњава, песимист наступа, чим заузме свој став, као судњи дан у маломе: жалба му прелази у тужбу. Он је рак рана наивности. Његове ријечи успијевају наједном да засјене сјај свих великих имена и династија, свих палата и пирамида. Неминовно је да се жаљена неподношљивост ту тиче његовог друштва и времена. Када донесе своју оштру пресуду, искуство сједи на клупи међу свјдоцима. Укратко, живот који није вриједан

живљења је оно што дотуче самоубицу или води ка песимистичкој ћуди.

И да је песимизам потпуно жигосан као духовно завијање у црнило, и чак када се горчина која га нужно прати не одобрава, тешко да се његовим заступницима може оспорити сав разум и сваки аргумент. Таква нелагодност далеко лакше задеси оптимисте, и то због њихове склоности да повјерују у ваљани исход ствари, у најгорем случају просто и усиљено. За разлику од тога, опрезне особе које друге упозоравају на вишак лаковјерности од вајкада се сматраше познаваоцима људи. Да је боље бити на опрезу сигурно није брзоплета изјава потпуног идиота!

Овдје песимизам, наоружан искуственом вриједношћу својег опреза, држи свој духовни штит у руци. Тако се за тили час повјерљивији претвара у будалу, у самозаслужену жртву, у слијепца отворених очију. Заузврат се, пак, патологизира: замислите само неуравнотеженост која доводи до песимизма и са њим сраслу загриженост да се све одмах види црно и најцрње! Исту грешку – да се грубо уопштава, да се не узима у обзир дато друштво, своје, и да се апстрахује од свих конкретних услова – грешку коју песимист прави на продуктиван начин када жали свој скренули колектив, оптимист понавља на деструктиван начин када у појединачно повређеном једино још препознаје појединца који је гунђало. Нити се у том случају повећава знање нити се проширује спознаја. Хумана димензија, дакле, недостаје.

На нашим просторима се током средњег вијека понавља ситуација да се хуманизам јавља прије свега у својем песимистичком издању и кроз отпор властима и традицији. На стећку у Храсном, на примјер, налази се сљедећи натпис: Ви ћете бити како ја. Ја не могу бити како ви. Да ли је богумилски култ смрти већ песимизам, вид апсолутистичког суперлатива? Или непознати покојник пролазнике на неконвенционалан начин само подсјећа на неминовност умирања и законе свемира?! Други стећци, такође упечатљиви, још су изричитии када тврде да небо постоји да би ти мислећи да ћеш скочити у вјечност лаше скочио у ништа. Тим више

зачуђује што рашко, босанско и македонско богумилство, које материјални свијет изједначава са злом, заправо обилује једном досљедном етиком поштовања живота. Није случајно, напротив! Оно одлучујуће притом јесте да у древном песимизму долази до промјене перспективе у корист субјекта, а то треба да се схвати, не метафизички као радикално негативно тумачење свијета, него историјски, наиме, као узбуна због објективно накардног свијета.

*

Ништавност, која у тренуцима неког неуспјеха или губитка без милости упада у живот и прожима цијело биће човјеково од мисли до доживљаја и осјећања, то потпуно вредносно растварање и мрко мрвљење вјере у човјечанстодво, то изумирање и поништавање свих доскора чврстих начела и значаја, тако насилно једно обезвређивање животнога пута у низу његовог камења спотицања – сваки нормалан човјек је то већ прије или касније окусио и болно назрио, или никада није истински волио, размишљао и закључивао. Душа је јако танана струна, а свијест се калупи на основу искустава. Па шта?! Није све то само академски осврт на античке књиге, далеко од тога! То је школа ван културног канона. Грамшијев спој „песимизма разума“ са „оптимизмом срца“ био би, у том погледу, савремен компромис за јунаке из будућег подземља.

Младен Савић, члан аустријског ПЕН-а, рођен је 14. 3. 1979. године у Загребу. Годи-не 2008. дипломирао је филозофију и германистику на *Bishop's University* у Канади. Од 2012. године у Бечу је позоришни глумац на *Wiener Vorstadttheater*, а 2020. године гостујући доцент на *Alpen-Adria-Universität* у Целовцу (*Klagenfurter Poetikvorlesung*). Заступљен је у многим антологијама и књижевним часописима у Аустрији и на Балкану. Књиге: *Mücken und Elefanten* (2016), *Alltagserlebnisse* (2016), *Feuer am Dach* (2017), *Narrenschiff auf großer Fahrt* (2020).

**Vladislava
Gordić
Petković**

**OTAC I OSTACI
RESEMANTIZOVANOG
SVETA**

Stevo Grabovac, *Poslije zabave*, Imprimatur 2023.

Prvi roman Steva Grabovca *Mulat albino komarac* bio je dramatičan uvod u tematizovanje brutalno nagle životne promene koju donosi rat i sve ono što rat nužno prati: strah i opasnost, oskudica i razdiruća neizvesnost. Drugi, pak, pažljivo pristupa temi koja bi se mogla odrediti kao tiranija normalizacije koja bi trebalo da nastupi nakon rata. Tu normalizaciju podržavaju i ohrabruju kako oni koji su traumirani, čutljivi i preosetljivi, tako i oni koji nisu kadri da se suoče sa tegobnim izazovima posleratnog doba. S druge strane, Grabovac taj u izvesnoj meri tiranski i u višem stepenu očajni „normalni svet“ predstavlja iz prizme grube konkretizacije, opsednutosti materijalnim i ideološkim interesima; taj svet vidi kao bezdušno proračunat i predan birokratiji, ogoljujući njegovu problematičnu humanost i pokazujući da se ispod nje krije potreba za

potiskivanjem, iluzijama i opsenama, za poravnavanjem terena ispod kog leže leševi. Tiranija normalnosti jednako kažnjava zdravu istinoljubivost koliko i nepomičnu apatiju.

Urnebesno a dirljivo pogrešno transkribovane reči pesme „Smells Like Teen Spirit” simbolički su odredile radnju Grabovčevog prvenca i dodelile mu čujno i hermetično ime. Zaumni niz koji je glasio „amulado amalajno amaskida” signalizirao je nemogućnost da se uz pomoć percepcije stvarnost prigrabi i da počne da se živi u duhu zaustavljenog vremena. Novoskovane reči poslužile su kao moćan vid ublažavanja pojmovnog i egzistencijalnog haosa iz više razloga: bilo da su se oblikovale tako što je došlo do iluzije homofonije sa nekim jasnim jezičkim predloškom, zbog auditivne disleksije ili poremećaja u percepciji govora, novi leksički nizovi za čijim značenji-

ma se usrdno traga nisu doveli, niti će dovesti, ni do kakve relevantne resemantizacije sveta. Ovaj mehanizam misterije sluha Grabovac očigledno koristi ne samo zato da ukaže na ograničenost naše percepcije, ne samo zato da potencira varljivu kreativnost u strategijama koje jezik primenjuje kako bi lakše prihvatio stvarnost o kojoj mu je iznimno teško da govori, već i zato što potraga za značenjem destabilizuje legalizaciju pojmovnog haosa u kom se obrela nova izgubljena generacija: „otkrovenje” o pravilnoj artikulaciji tri važne reči neće doneti ništa što bi istovremeno bilo i pouzdano tačno i istinski važno, neće doneti ništa presudno. Međutim, makar jedna rešena zagonetka u svetu koji boravi u po ko zna koji put prolongiranoj krizi smisla može biti krhka pobjeda vitalizma, važan semantički gest koji vodi na dug put prevrednovanja dugo biranih vrednosti.

NIN-ovom nagradom s potpunim pravom ovenčani roman *Poslije zabave* pokušaj je da se nastave tokovi krhkih, nestabilnih, naoko jalovih pobjeda vitalizma i semantike: na koje god načine da odredimo ovo tmurno i slojevito književno delo, tumačenje će nas vraćati u nastojanje da se svet resemantizuje. Grabovčev roman *Poslije zabave* jeste teško prohodan ratni traumatizam koliko i traumatičan rat sa sopstvenim pamćenjem u pokušaju kreiranja partiture za bluz srednjih godina; jedan nivo njegovog značenja jeste i nesentimentalna oda prijateljstvu, koliko god da je roman faktički slika i studija ljudskog zverinjaka koja bi mogla da bude „raskošni katalog atavizama” kakav je nekad nudio Emil Zola, a posle Norman Mejler; koliko god Grabovčev roman bio čitanka nasilja, on je i parabola o zagubljenom i zamagljenom poretku nade u entropiji nakon apokalipse.

Grabovčev prvenac *Mulat albino komarac* suočio nas je sa narativnim alter-egom koji će nas ponovo pohoditi u romanu *Poslije zabave*: glavni junak tiho i bezvoljno nosi svoje srednje godine, a njegovo životno iskustvo ostaje teško dokučivo, fragmentarno i uronjeno u di-

gresije i difuzne epizode jer se ni on sam do odlučujućeg trenutka ne prepušta potragama za unakrsnim značenjima i restitucijom smisla. Nemaština bez perspektive opstaje u njegovom životu koji jeste kontinuirano sabotiranje samoga sebe: tog sabotiranja, međutim, ne bi bilo da sve njegove pokušaje potrage za smislom nije prvo sabotiralo samo njegovo okruženje, istorijsko, socijalno, psihološko...

Grabovac nas svesno uvodi u ironijske potencijale resemantizacije: „Moj otac je bio prvi pravi pisac koga sam upoznao u životu. I danas ga se sjećam na isti način: sjedi pognut nad starom pisaćom mašinom, sa smrdljivom moravom u ustima, i prekucava neku od mnogih tužbi, žalbi ili molbi.” Otac je u svim svojim traganjima za pravdom i smislom doista neko ko bi mogao da bude nepriznati zakonodavac sveta poput romantičkog umetničkog subjektiviteta, samo da taj svet nije unapred odustao od njegovog (očevog) perfekcionizma. Dalje objašnjenje i opis nudi novi izazov resemantizacije: „Njegov glas bio je hrapav, istrošen godinama i duvanom, ta melanholična promuklost podsjećala je malo na Toma Vejtsa, iako je u njemu ostalo još energičnosti jednog vojnog starješine, Titovog oficira, kako su to govorili, nekad s ponosom i strahopoštovanjem, a poslije sa podsmijehom”. Paradoksalni spoj istrošene marginalnosti i rezolutne energičnosti kratkotrajne socijalne privilegije biće još jedan način da se tekst opkoli tihom ironijom koje će biti i u daljem suočavanju sa neskladom.

Otac nije sve vreme centralna figura narativa, ali mu jeste i tema, i meta; on reprezentuje i uzor i izazov da se piše ne samo o traumama rata, već i o formativnim iskustvima koja nikog nisu pripremila za mir. Oficir JNA i prekaljeni partizan umro je u proleće 2000; od sina je bio stariji punih pola veka, što produbljuje misteriju njegovog životnog puta čiji je veći deo u vremenu koje se odavno udaljilo; bio je obezbeđenje Koči Popoviću i Moši Pijadi, pred kojima je demonstrirao nepokolebljivi formalizam; napisao je roman „Žena

pripada Mjesecu”, na staroj pisačkoj mašini za koju je tvrdio da se našla na fotografiji ispred mlade partizanke koja strpljivo kuca izveštaj koji joj diktira Tito – „tada samo vođa partizanske gerile”. Očev roman temom i stilom podseća na Kurta Vonegata, pisca za kog, kaže nam se, sigurno nije znao u svetu nemogućih srodstava. Tragajući za očevom zaostavštinom i pouzdanom verzijom njegove biografije, sin traga i za svojim romanom, koji mora biti intiman i skandalozan istovremeno – za romanom koji će opisati stravičan zločin počinjen u ime zverskog koristoljublja, zarade na ljudskim organima, o koji su se oglušile i ogrešile tri zaraćene strane u Bosni.

Kao ni u prvom romanu, ni sada Grabovčev pripovedački alter ego ne zna kuda će dalje, ali kao da ipak zna s kim će: dalje može ići sa podrškom nekoliko valjanih vlasnika dobrih namera, sa prijateljem na samrti koji

je već bio, i biće, njegov anđeo čuvar. Ono što je čitalačkoj publici kod Grabovca važno, blisko i prepoznatljivo može se objasniti na različite načine: ključ privlačnosti može biti tematika banalizovanog spektakla zla i licemerja, odnos prema smrti, zločinu, osveti i nasilju koji odgovara posvemašnjoj zbunjenoj epistemofobiji vremena sadašnjeg, ali se tužni trag privlačnosti nazire i u temi novog pristupa muževnosti, u slikanju maskuliniteta kao predstave o snazi, stoicizmu i dostojanstvu koje su neumitno promenile svoja značenja. Od odličja s negativnim predznakom, savremeno čitateljstvo uočilo bi kod Grabovca čitavu paletu varijacija u demonstriranju nespokoja, u iskazivanju straha pred smislom: uočilo bi da ostaci jučerašnjeg sveta moraju biti kakav-takav osnov za resemantizovanje svih izneverenih životnih očekivanja i ispunjenih pripovednih prioriteta.

Жељка Аврић

ЈА ЋУ БИТИ ПОСРЕДНИК, ЉЕТОПИСАЦ, РУКА И СЈЕЋАЊЕ

Ранко Рисојевић МОЈЕ КЊИГЕ (Аутобиографија по књигама)
ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске,
Бања Лука, 2023.

*Ја ћу бити посредник, летописац,
рука и сјећање*

Меша Селимовић, „Тишине“

„Моје књиге“, Аутобиографија по књигама Ранка Рисојевића, су приче о љубави према (са)знању, жудњи за спознајом и поштовању дела и аутора који су једног талентованог младића обликовали као човека, писца и ствараоца. Сазнајемо шта га је привукло којој књизи и чиме су утицале на формирање његових поетских и естетичких начела; какав је животни пут имала та књига, где и кад је објављена, у чијој књижари купљена; ко му је открио њено постојање и значај. Књига је један од главних ликова овог дела и, персонификована, има особине свесног и мисленог бића; други је хроничар времена у којем су култура и уметност били друштвена и индивидуална потреба, али и друштвено добро; доба у којем се за уметност дисало пуним плућима. Сваку књигу аутор везује за особу која је утицала на његову интелектуалну изградњу и уметничко обликовање. / То је цијела галерија ликова, мојих некадашњих ђака, познаника, рођака, најужег круга пјесника и пријатеља.

Књиге бирамо према аутору, наслову, теми, издавачу, добијеној награди, препоруци. Да ли сте некад узели књигу о којој ништа нисте знали, а која се неприметно усели у ваш мисаони простор и освоји ваше читалачко срце? Размишљате у складу са њеним идејама, одлучујете слично њеним јунацима. Зовете је омиљеном, најбољом,

својом књигом. У неком тренутку, баш та књига открила је нови континент у вама и постала објашњење вашег живота. Таква књига се чита више пута и у сваком враћању откријете нека нова значења. Шта поседује књига коју сматрате духовном аутобиографијом? Којим језиком и речима говори? Постоји ли правило, магична формула, за њено читање и поимање? Који ће то пропламсај у нама да покрене, која сећања да оживи, у које светове да нас одведе? Хоће ли нам пружити откровење, самоспознају? Или су радост читања и задовољство прочитаним, сасвим довољни?

„Мојим књигама“ чине дела из различитих области и жанрова. Њихови аутори и поетике припадају различитим епохама, уметничким правцима, особених су књижевних и животних судбина: француски мислиоци и књижевници, српски и хрватски песници и приповедачи; немачки, ирски, амерички, норвешки, арапски, италијански књижевници; метафизички Диздар, херметични Попа, дивни и тужни Трифуновић, објективни Андрић, рефлексивни Селимовић, страствени Мићевић, естетичари Фохт и Константиновић; Фројд, Хамсун, Шекспир, Костић, Жид, Магрис ...

Аутобиографија по књигама има одлике више књижевних врста. Хроничарска по обради, мемоарска по биографским детаљима, летописна јер бележи датуме, места, људе, догађаје, сећања, одјеке, запажања. Есејистичка, јер су туђа дела подстицај за размишљања, импресије, закључке. Уреднички педантна, новинарски питка,

са поетским и философско-рефлексивним дигресијама. Дело које најпотпуније осветљава Ранка Рисојевића као књижевника, врхунског интелектуалца, ерудиту, ствараоца, мислиоца, културног посленика, грађанина, професора. Енциклопедијска, јер су „Моје књиге“ грађа за књижевну историју, ризница информација из области издаваштва, књижарства, друштвено-политичког живота, културе и уметности, медија, књижевне периодике, књижевних група, трибина.

Ранко Рисојевић је песник, приповедач, књижевни критичар, одговорни уредник, чувар културног блага, квалитетне књижевне речи. / Свака прича има своју логику и своју тврдоглавност. Ниједан текст у овој књизи није посвећен само једном делу или аутору. Они су полазна тачка за важне теме, дигресије, сећања, поређења, закључке. Од главног тока, Рисојевић упловљава у мање или значајније рукавце, испровоциран сећањима, асоцијативношћу или узрочно-последичним односима. Емотивну боју имају текстови са аутобиографским детаљима, о породичним приликама, војничким и студентским данима, првом службовању у Сарајеву, уредничким подухватима, пријатељствима / Ето како моја мисао меандрира, чим се дохватим ове књиге о једном сада већ имагинарном свијету у коме се може огледати и овај наш, прошли, садашњи а богами, и будући.

Поделио је Ранко са читаоцима и лична размишљања, унутрашње сукобе и оклевања што јој даје романескну драж и могућност читаоцу да се у тим интимним превирањима препозна и поистовети. Као млад професор, писао је о математици, о превођењу поезије у којој је песник урастао у свој језик, тајним значењима речи; рушењу норми и слободи када се човек посвети ономе што осећа, неразумевању савремених песника и њихове особитости, о јединству индивидуалног и колективног.

Посебна вредност ове књиге су личности које су обележиле његово сазревање, откривање и богаћење његових креативних потенцијала: Ранкова мајка која је, прочитавши Кишову књигу „Башта, пепео“,

рекла сину да ће бити писац кад нешто овако напише; ујак Јово код којег је лети, у Перасту, преводио Паскала; галерија признатих уметника, узора и младих, талентованих књижевника и преводилаца од којих ће многи постати значајна књижевна имена и Ранкови пријатељи и сарадници.

Рисојевић подсећа на познате књижаре и издавачке куће у некадашњој Југославији: сарајевске Бучукову антикварницу, Свјетлост и Веселин Маслеша, београдске Просвету и Нолит; на важне а заборављене људе који су чинили пионирске кораке у култури, уметности, образовању; на књиге које би понео на пусто острво као „Јуче-рашњи свијет“ Стефана Цвајга; на Николу Теслу, Милутина Миланковића, Јована Дучића, Иву Андрића, који су своја родна места учинили светски познатим.

Прича о једном аутору иницира причу о другом. Композитор Владо Милошевић био је надахнут универзалношћу и архаичним језиком „Каменог спавача“ Мака Диздара, снагом природе и човека у „Јауцима са Змијања“ и приповеци „Мргуда“ Петра Кочића. Кочић је утицао на Рисојевићеву размишљања о природи револуције и слободе / Има ли слободе народа без слободе појединца? Његова писања о истини повод су Ранковим мислима о суштини и форми слободе, појединцу и колективу.

У „Мојим књигама“ упознала сам други живот Ранка Рисојевића; шта је читао, како размишљао, којем писцу се дивио и проучавао га; дух средина у којима је живео и стварао. Пригрлила његове дилеме и сумње, разумела изборе. Студент математике и физике, привучен жамором књижевних трибина и чаробним светом мајстора пера који су, по Андрићу, имали аутентичност, континуитет и мајсторство. У књижевни живот уводи га Данило Киш наградом за причу у женском роду. Редовно је ишао на концерте, био у духу са Моцартом, Бетовеном, Росинијем а не са средином из које је потекао. Према природи се односио у складу са „Књигом о планини и ка висинама и ћутању“ Рашка Димитријевића. „Нови завет“ надахнуо га је да пише о односу према књизи и питању власништва. Христа је прихватао срцем а не обредно-поклонички

/ провјеравајући, с времена на вријеме, да ли је на добром путу.

На Рисојевићев стваралачки свет утицала је чистота Крлежиног језика, Диздарева архаичност, Скендеров ерос, Кољина енергија и посвећеност књижи; чињеница да је роман о изгубљеној генерацији, „Молитву за моју браћу“ написао револуционар Младен Ољача, који се, управо њиме, супротставио идеологији из које је поникао. Маргинализација добрих писаца, кажњавање непослушних и неподобних, политички и идеолошки притисак на културно-уметнички живот, теме су којима је повод био мајстор језика и прозе, неправедно запостављени Ђамил Сијарић.

Под утицајем Бертолда Брехта и епског театра, Рисојевић пише драмске текстове и позоришну критику, а затим романе. Мирослав Крлежа је својим Есејима о европској уметности 19. и 20 века установио ауторитете који ће постати Ранкова лектира. За Рилкеа каже / *био је и остао јасно свјетло у животној неизвјесности и мога живота*. Црташ другога да би боље видио своју нутрину, до које Крлежа долази користећи скалпел духа, а Андрић премјећући се у свезнајућег приповједача.

Видео је лице и наличје Париза, упознао емиграцију, сликаре, обилазио музеје, паркове. Био је занесен сликањем речима Хенрија Милера / Језички ослобођени стваралац увијек даје више / и питао се како би писали Кочић и Ћопић да су могли слободно користити речи свог језика. Хенри Милер га је научио / Најбољи начин да се убије умјетник сигурно је онај да му се да све што му је потребно / а Стендал / да писац и нема завичај, да је он вјечита луталица у потјери за новим и за собом.

За време његових уредничких манда-та, бањалучки „Глас“ је објавио „Сабрана дјела“ Петра Кочића, књиге Весне Парун, „Антологију послеријатне приповијетке у БиХ“ која је, због приповетке „Голимјесто“ Ђуре Дамјановића била цензурисана и осуђена на медијску хајку, политичко и идеолошко лудило.

У Аутобиографији, Ранко је писао о девојци са којом је ишао на игранке под-стакнут књигом „Јунак нашег доба“ Миха-

ила Љермонтова. Фројдов „Увод у психоа-нализу“ помагао му је да боље упозна себе учећи / свијет снова, омашки, подсвјесног, неуро-за; несвјесно, отпор и потискивање. У Маринковићевом „Киклопу“ нашао је ус-помене и слике града у којем је и сам живео / Све је у мени струјало двоструко, људи и догађаји из романа, и људи и догађаји из мога дјетињства.

У златне године књижевног стварања, издаваштва и књижевних фестивала увр-стио је „Сарајевске дане поезије“ на које су долазили песници из Совјетског Савеза, Пољске, Чехословачке, Мађарске, Берли-на, Београда, Љубљане; по броју учесника и значају равне „Струшким вечерима пое-зије“, у време када су књижаре биле инсти-туције, Омладинска трибина и Трибина 08 незаобилазне, а књижевне групе креирале књижевни укус као што су то чинили ле-гендарни Судбоносни дјечаи.

Књиге о којима је Ранко писао, открива-ле су ко га инспирише, шта га води? Шта се читало прошлог века у Сарајеву и Бањалу-ци, који су му европски књижевници били најближи? Које су издавачке куће и едиције биле на гласу? Уредници бањалучког „Гла-са“ објављивали су књиге Весне Парун, Весне Крмпотић, Васка Попе, Ивана Слам-нига, а Стеван Тонтић је уређивао библи-отеку „Свјетски врхови“. У књижевне са-лоне се ходочастило; књижевне преписке биле непроцењиво вредне. Због Андриће-вог говора на Јагелонском универзитету за-волео је пољску књижевност, Збигњев Хер-берта и његов имагинарни књижевни лик „Господина Когито“.

Можда најлепши текст у „Мојим књи-гама“ надахнула је нимфа са Зларина, песникиња Весна Парун и њихов први сусрет на Смедеревској песничкој јесени. Аутентична, култна личност југословенске културе, отвара-ла је забрањене теме, пи-сала о животу и својим удесима, о чежњи за слободом и свету без граница. Била је непосредна, искрена, снажна / Пишем као да прескачем препоне, бацам диск, возим слалом. Као ходач по жици, као да препли-вавам бујицу, рвем са невидљивим неприја-тељем, храним се словима која изгладњела, излазе из мене.

Ранко је читао поезију Ференца Јухаса у преводу Киша и Вербера / Јухас, Вербер, Перчинлић, *Сарајевски дани поезије и многи европски пјесници које сам на њима упознао, спремљени су у моје живо, дјелатно сјећање које ми је додало још једну циглицу разумијевања савремене умјетности.*

Говорећи о писцима, сликарима и мислиоцима који су утицали на интелектуално и уметничко зрење генерација сарајевских уметника, Ранко пише / Свако дјело вриједи онолико колико своје енергије пренесе примаоцу, ма ко он био. Зрачећи, дјела обиљежавају, остају на ономе ко их користи, постају дио његовог свијета, обликују његове мисли, смјештају се дубоко у свијест. Један од њих био је Меша Селимовић и његов роман „Тишине“ који га је наводио на размишљања о неснађености, о власти и њеном нетрпљењу, о последњем рату када су отимачи туђих станова узимали не само имовину, него и претходни живот људи који су морали отићи / Неудобно је, неудобно, хладно, туђи је дах у овој туђој соби...

Поемом „Стојанка мајка Кнежополка“ Скендера Куленовића мерила се приврженост новом поретку. Слављена, оспоравана, па враћена међу највеће песме српскохрватског језика. Разлог настанка поеме, тренутак и место када је Скендер први пут говори, језик Ероса а не мржње, мотиви трагедије српске мајке и освете, митске су природе. „Стојанка“ је трајан споменик народној жртви подигнут духом језика у којем је Радомир Константиновић видео архаичност, мит, прасвест. „Стојанка“ је антиратна поема непоновљиво брушеног језика, о чијој је снази Андрић рекао / када је човек чита, стеже му се јабучица. Песник револуције, Скендер ће после бити ближи настасијевићевској поезици заумног и гномског језика.

Напредак културе у Сарајеву из доба Ранкових студија подстицали су посленици о којима данас нема података. У складу са појмом култура сећања, код нас влада некултура обавезног заборављања, пише у тексту о Дилену Томасу, чија књига „Под млечном шумом“ / повукла је, као снажна локомотива, цијелу композицију сјећања на написане радио-драме, доживљаје из

војске, подстанарске селидбе, Боку Которску и Пераст, глумце који су оживели гласове из млечне шуме. Рисојевић је радио популарисао у Бањалуци, па ће књижевник Ранко Павловић написати тридесетак радио-драма извођених широм бивше Југославије.

Радост читања и дивљење према текстовима Радомира Константиновића у часопису „Биће и језик“ исказивао је подвлачењем и узвичницима / Он својом сложеном реченицом и мисли захтијева себи сличног читаоца који ће ту мисао пренијети на друге. Посебан однос имао је према естетици Ивана Фохта / Биће је кључна ријеч за разумијевање било које умјетности и било којег умјетничког дјела.

Аутобиографија по књигама неисцрпан је извор занимљивих података, рефлексија и надахнућа за читаоце, књижевне историчаре и есејисте који ће се, у будућности, бавити овом књигом. У њој се налазе текстови о песнику древности језика, Васку Попи; о Џојсовом умјетнику из младости који неће да служи ономе у шта не верује; о Андрићевом делу као / чудесном огледалу сваког читаоца; о времену проживљавања и преживљавања у звезданим књигама филозофа Гастона Башлара; о упоредним животима дечака са Уне и Тонија Крегера у истоименом делу Томаса Мана; о говорима Матавуљевих личности, о поезији опраштања и причи о одрастању Сиријца Ал-Мааррија и Египћанина Таху Хусеина.

Верујем, да већина читалаца, међу својим књигама има и неке од оних које су обележиле Ранков живот, обликовале његову личност, подстакле његов интелектуални, духовни и уметнички раст. Колико се песника, неовисно од епохе, година, поетике, бар једном у животу запитало / *Шта је сам пјесник? Понорница?! Шта се од њега даје свјетлу, шта остаје у тами? Гдје га и како видимо? Шта он носи и односи? Гдје му је извор, где ушће? Усрдно се надам, зарад незаборава и поштовања свих оних који су уградили свој каменчић у колективни уметнички мозаик, да ће се у будућности опет појавити неко, сличан Ранку Рисојевићу, да буде посредник, летописац, рука и сећање за неке нове, своје и наше књиге.*

Оливер Јанковић

НЕВЕРОВАТНА ЛАКОЋА ПИСАЊА ПОЕЗИЈЕ

Ивана Миланков, У СУСЕДСТВУ КИШЕ, УНПС, Београд 2022.

Намерно нисам желео да избегнем замку коју поставља парафраза наслова Кундериног романа „Невероватна лакоћа постојања“. Шта нам нуди, на шта нас упућује та невероватна синтагма. Ова хипербола би могла бити и оксиморон – спој неспојивог, али у овом случају у великој мери то није.

Иза „невероватне лакоће“ крије се „невероватна тежина“. Цела „конструкција“ Иванине књиге подсећа ме на једну дивну палату од кристала. Све делује прозачно, лако, лепршаво. Међутим, када тако импозантну количину кристала ставимо на вагу, било семантичку, онтолошку или онострану, читавамо огромну тежину те поетске „грађевине“.

„Могла сам бити царица од Сабе, у црној шуми, црна пума, ружа у цраском врту/ комета/.../Али, да мене није било/зарђали би мачеви Троје, а Грци не би знали/колико мачева мудрих/може у једног коња да стане.“ (песма „Јелена Тројанска“). Грчка, као колевка европске цивилизације, може се са приличном дозом сигурности рећи, представља, ако не колевку, онда бар полазишну тачку поезије Иване Миланков. Полазишну, али и повратну. Проблесак грчких митова и јунака назире се и у другим песмама и представља једну од „арматура“ њене поезије. Реч „арматура“ делује можда одвећ грубо усред ове лепршавости и прозачности, али ако зађемо испод првог нивоа песме у честаре и сплетове семантике, видимо да је она итекако присутна.

Од неколицине тема, које на момен-те представљају и лајт мотив ове збирке песама, истакао бих годишња доба. Као

и свуда, она су циклична и не само што мењају климу и расположење, него мењају и амбијенте и поднебља. Из спољног света, годишња доба улазе у „срце песме“, а последишно и у срца читалаца. „...Управо је пао кестен./Ушла је јесен и лагано/унела језеро и сенке./Видим један лист у Канади,/изразито је леп и изразито плован./Ево га у мом поподневу./Видим једну мушкатлу–/још увек слави сунце,/тамо, доле, на Криту./...У Венецији канаринцима/и даље куца срце лета./Али твој енглески кишобран/засигурно отвара врата овој лепој/јесени./Путујемо иза завеса,/натраг у себе.“

Оно што ову поезију чини наизглед врло лаком и јасном (додуше, само у првом, горњем плану песме, који нас током читања уводи у разнолика значења) је употреба „правих речи“. Због чега сам синтагму „праве речи“ ставио под знаке навода? Управо због тога што се читаоцу чини да је песникиња, на крају стиха, строфе или песме употребила баш ту реч коју је требала да употреби. Ова ситуација подсећа на фантастично сликарство, у коме посматрач види детаљ на слици, која ма колико делује футуристички има детаље који одговарају том футуризму. Ево примера који то објашњава. „Да, нестајем/пристојно и дамски,/док тамо негде/догађају се/тигрови.“ (песма „Нестајање“) Због чега баш „тигрови“? Одговор на то питање је: „А због чега баш не – тигрови?“. Читалац, можда чак делимично хипнотисан фантастиком песме, заиста може помислити – „а можда заиста ту, на крају песме морају бити тигрови.“ Песникиња сасвим ослика све оно

што замисли и убеди нас да мора бити тако и никако друкчије.

Наравно, постоји ту и она недовољно доказана теза, коју теоретичари књижевности оспоравају са различитих страна. Међутим, у тврдњи да је „поезија између осталог и одраз песниковог карактера“ свакако да има извесног шарма. Чак можда мало оног превазиђеног и декадентног, а ипак донекле модернистичког, као из наслова Буњеловог филма „Дискретни шарм буржоазије.“ Став о, да тако кажем, Иваниној ненаметљивости као особе и о ненаметљивости њене поезије, подупиру и неки њени кратки поетски текстови о књижевним наградама, које волим да сврстам у категорију „малих есеја“. Исказ да је „свако ново јутро награда по себи“ и да је на неки начин вредније од књижевне награде (које су се последњих деценија намножиле као печурке после кише) довољно је афирмативан за саму Ивану, али и за њену поезију.

Оригиналност једне песме или збирке поезије можемо оцењивати и по оригиналности „угла гледања“ песника на нешто

детерминисано и одређено. Дobar пример тог иноватног угла гледања је песма „Историја“ „Када бисмо историји/одузели ратове/настало би/много малих,/тананих историја:/историја свиле/историја чајника,/историја вртова,/историја осмеха/...И Рим би се памтио/само по фонтанама.//Али, када би историји/одузели ратове,/шта би онда са временом,/како би га мерили? Сада нам је лако: /Пре Првог,/После Другог,/у време Хладног.//Због тога не може Рим/само са фонтанама./Неоходно је/вратити му/Нерона,/макар као позамашан комад/историјског намештаја./Тако ће нам бити лакше./Знаћемо добро/ко смо/и где смо“.

Најзад, не по избору тема, не по извесној наративности у поезији, већ по елеганцији која се осећа приликом читања ове поезије, песме „У суседству кише“, ме донекле подсећају на песме Виславе Шимборске. Та елеганција се не може научити, увежбати, она се рађа са песником и живи унутар његовог стваралачког опуса – као риба у води.

Јелена Панић Мараш

О СУЗАМА, БОЛУ И ЖИВОТУ

АЛЕКСАНДАР ТАНУРЦИЋ, ЛАКРИМАРИЈУМ,
ИП Прометеј, Нови Сад, 2022.

Након романа Уста ми пуна вишања (2020) и збирке приче Осма (2022), млади сомборски писац Александар Танурцић објавио је роман Лакримаријум, за који је претходне године добио две награде, награду „Гроздана Олујић“ за најбоље дело аутора до 35 година старости у свим жанровима у којима се огледала Гроздана Олујић и награду „Стеван Сремац“ за најбољу прозну књигу објављену 2022. године.

Награђени роман тематизује једну у основи табу–тему која се односи на женски стерилитет и све недаће које носи са собом. С тим у вези тежиште приповедања окренуто је ка унутрашњем свету главне јунакиње, Ане Катић, па се интертекстуална веза са романом Добрице Ћосића и његовом јунакињом сама по себи намеће. Танурцићева јунакиња живу у савременом урбаном простору, међутим, тежина њеног живота одређена је чињеницом да не може да има потомство. Захваљујући наративним стратегијама, доживљеним говором, тачком гледишта Ане Катић, читалац има могућност не само да завири у ток свести главне јунакиње већ да свет романа види уз помоћ њених доживљаја, утиска, коментара. Тај свет је у великој мери обојен болом који каткада иде у правцу отупелости и једне, у суштини, очуђене слике света. Захваљујући поступку очуђавања, читалац има могућност да догађаје види из перспективе главне јунакиње и на тај начин се нешто ближе упозна са њеним унутрашњим живо-

том. Тиме ово дело као да потврђује мисао Мадам де Стал из 1880. године исказане у делу О књижевности посматраној у њеном односу према друштвеним установама како ће књижевност свој омиљени домен наћи у посматрању унутрашњег живота.

Аутентично, живописно, сликовито аутор романа Лакримаријум приказује личну борбу, посрнућа и суноврате у борби за потомство, која се, потом, прелива и на све остале аспекте живота главне јунакиње и њене (а)социјалне интеракције. Тако испада да сви остали приказани аспекти живота губе своју вредност, значај, минимализују се с обзиром на то да је Ана Катић на неки одлучан начин посвећена борби за потомство. У том контексту, аутор приказује и суноврате, падове, на одређен начин и губитак вере, па и жеље на путу мајчинства. Читалац тако стиче утисак да се онеобичена перспектива главне јунакиње прелива на читаво дело. Горак талог искуства у борби за потомство Ане Катић има своју ангажовану димензију исказану у потреби приповедача да оголи причу и на тај начин је учини не актуелном него стварном. У том аспекту иде и веома истанчано приказивање болнице, лекара, медицинског особља, процеса вештачких оплодњи, по правилу из Анине визуре.

Наравно треба рећи и то да ће јунакиња на концу успети да затрудни и роди дете, али на том путу ће се развести и морати поново да пронађе себе. Та нова Ана, Ана као

мајка, ствара се, рађа на страницама романа. Ана, Хеленина мајка, суспендује некадашњу себе, а бол, патња, сузе бивају побеђени животом који настаје и наставља да живи. Упркос свему, тајна живота односи превагу и велича живот до кога се некада мукотрпно стиже.

Чини се битним споменути још два момента. Да ли овако конципиран роман са, на одређени начин, срећним завршетком има нешто од бајковне структуре где се потрага јунака срећно разрешава? Питање је да ли би роман био подједнако, или бар делимице, успешан да нема таквог развоја догађаја. Управо стога што има, могу се прочитати и поетичке координате самог аутора.

Други моменат се односи на однос разума и тела, који се и ван оквира овог романа може шире засновати и посматрати. На извештајан начин то је и релација или боље рећи сукоб природних наука и науке о „машти“. Јасно је да упркос свему (на примеру овог романа то „свему“ може бити гинекологија, генетика, ембриологија, ендокринологија), превагу односи наука о машти, имагинација. И поред напретка природних наука, оно што им је и даље махом недоумица заправо омогућава науци о машти да продре у подручја тајне рођења или тајанствености смрти или манифестовања одређених облика девијантних понашања. На примеру Лакримаријума јасно је да наука о машти успева да однесе примат у односу на природне науке. Главна јунакиња на извештајан начин борбу за потомство ставља испред свега и свих. Отуда и истина до које долази Ана Катић јесте рансијеровска истина записана у телима. Тиме се Лакримаријум уједно сачувао да не склизне у социологизацију теме и удаљи од основне немаре, приказивања личне борбе, посрнућа и сумњи.

Психолошки вешто изведен, роман поред теме нероткиња готово у истој мери доноси и слику патње главне јунакиње симболично уоквирене лакримаријумом, посудом за скупљање суза за свом нерође-

ном децом, за свим неоплођеним јајним ћелијама и свим неуспелим вештачким оплодњама. Виђено на тај начин он се може читати и као солилоквиј, сличан оном који је испевала Десанка Максимовић у песми „За нероткиње“ из збирке Тражим помиловање. Тако се и стихови из песме Десанке Максимовић

„За свакога који излази из реда
Свакодневна,
Навикнута,
Који опчињен лута
Некуд ван друма древна”

могу односити и на Танурџићеву јунакињу.

На формалном нивоу, аутор се симболично игра бројевима поглавља, циклично понављајући бројеве, што је графички наговештено, јер свако следеће поглавље после шестог је 6/1, 6/2, до 6/6. На тај начин се формална одлика пресликава на садржински слој дела. Непрестано понављање истог, циклично обнављање, кружно кретање уочава се у насловима поглавља. Отуда не треба да изненади да један другачији тон има последње поглавље, „Епилог“. Дванаест поглавља овог романа опет нас враћају на бајковну структуру и на извештајан начин сугеришу срећан крај. Наравно да савремени аутор попут Танурџића дело завршава са једном фином дозом ироније чиме се срећа релативизује али и потврђује.

Тематизовање особених женских ликова није непознато српској књижевности 20. века, баш као и приказивање друштвеног окружења које им каткада намеће окрете које је веома често тешко скинути. То је управо и једна традицијска линија на коју се Танурџићев Лакримаријум надовезује. Међутим, аутор није поновио већ виђене обрасце већ је успео да створи аутентичан женски лик и да тему женског стерилитета обради на начин да у поље српске књижевности 21. века донесе нов, другачији сензибилитет.

PREPORUKA ZA ČITAЊE

Jelena Lengold

Džonatan Frenzen
PJURITI

Prevodilac: Vesna Stamenković
Izdavač: Dereta izdavaštvo

Pratila sam nedavno jednu zanimljivu diskusiju na Fejsbuku, koja se dešavala upravo među ljudima koji vole knjige i koji dosta čitaju, o tome da li savremeni pisci uvažavaju čitaćevo vreme kada pišu sve obimnije knjige. I zaista, kad pomislim na nekoliko pisaca koji spadaju među najpopularnije u poslednjih par decenija, recimo na Murakamija, Ostera, Frenzena, Knausgora, Uelbeka, i mogli bismo tako još nabrajati, kao da se takmiče u tome ko će duži roman napisati. Ne znam da li je to neko negde, u svetu moderne književne kritike, ozvaničio, ali izgleda da je debljina knjige jedna od stavki koje se vrednuju kad se ocenjuje nečiji novi roman. Ili je samo stvar u tome da je i knjiga postala roba, pa se sa dve stotine stranice više mnogo više zaradi? Ne bih znala tačno, ali što se mene tiče, bilo je knjiga kada bih pomislila da je autor to mogao da sažme i na tri stotine strana umesto što je rastegao na nepotrebnih šest stotina. Ipak, bilo je i knjiga kad sam uživala u svakoj stranici, i nikad mi nije previše da čitam pojedine pisce. I kad to kažem, prvo mi Murakami padne na pamet. Nema tih hiljada strana kojima bi on mene mogao da umori.

No, da se vratimo knjizi o kojoj ovde govorimo, a koja takođe ima gotovo šest stotina strana, sasvim opravdanih, čini mi se. I ne samo to: čitaoci Džonatana Frenzena, oni koji ga vole i koji ga rado čitaju, navikli su, uz sve Frenzenove zadivljujuće književne kvalitete, i na njegovu opširnost. Svaka nova Frenzenova knjiga predstavlja novo uživanje koje će trajati, kako kome, ali barem dve nedelje. Sad kad sam pročitala i „Pjuriti“ – ubedljivo najbolju Frenzenovu knjigu po mom mišljenju, mada je to uvek sasvim subjektivno – mogu bez imalo dvoumljenja da kažem svoj utisak

da je Frenzen najveći živi pisac našeg vremena. Ukusi su različiti, pa ću se ograditi i kazati da je on to za mene. Nisu pogrešili oni koji su ga nazvali Tolstojem našeg vremena. A možda je, razmišljam posle ove knjige, i Dostojevski našeg vremena. U svakom slučaju, Frenzen je živi klasik. I ako ne bude dobio Nobelovu nagradu, biće to velika nepravda.

„Pjuriti“ je roman velikog, ambicioznog, zamaha, u svakom smislu. Kao radnja, kao skup ideja koje knjiga iznosi i tema koje pokreće, veličanstven je sa psihološkog aspekta, moderan je po svojoj tematici i klasičan po svom poštovanju forme i radnje. Teško bih mogla da kažem da tu postoji samo taj jedan glavni lik, devojka po imenu Pjuriti. Svi drugi likovi u knjizi su podjednako detaljno dočarani, tako da istinski uživate prateći nekoliko životnih priča koje se prepliću na sve moguće načine.

Kad sam pomenula da je ova knjiga moderna u svojoj tematici, to znači da su u njoj razrađene ili pomenute mnoge od opsesivnih tema savremene civilizacije. Otudjenost, politička uslovljenost svega što nam se u životu događa, sve opravdanja paranoja i izloženost, nemogućnost da čovek živi svoj život bez nadzora nekog velikog oka koje odnekud, iz visina Interneta, prati svaki naš korak i postupak, više ili manje uzaludni pokušaji da se planeti ponudi nekakav drugačiji smisao od ovog koji ga – učini nam se ponekad – neizbežno vodi u samodestrukciju.

Neću vam baš ništa prepričavati, to bi bilo skrnavljenje ovog izvanredno zanimljivog zapleta. Samo ću vam reći da, uz sve kvalitete koje nosi, ova knjiga, a to sam shvatila tek na njenim poslednjim stranicama, ima i izvesne elemente bajke. Koje i kakve, zaključićete sami.

I sasvim na kraju, da razrešimo još jednu polemiku koja se na mrežama vodila o naslovu knjige: pojedini čitaoci su se pitali zbog čega naslov nije preveden. Saznali smo od izdavača da je takva odluka doneta u dogovoru sa autorom lično, pre svega zbog toga što je Pjuriti ime junakinje romana, ali naravno da je ovo ime i simbolično, reč pjuriti na engleskom jeziku nosi simboliku čistoće, pre svega moralne čistoće, a koliko ju je moguće dostići u našem veku, to je jedna od tema o kojima ovaj roman govori.

IN MEMORIAM: GORAN PETROVIĆ

Васа Павковић ОПРОШТАЈ ОД ГОРАНА

Поштовани пријатељи,

Окупили смо се овде да се, као пријатељи и колеге, опростимо од човека, великог писца, од Горана Петровића, од кога се, суштински, никад нећемо опростити. Он, као светла, сјајна личност из нашег живота и сећања, као и његове књиге, врхунски примери српске прозе, увек ће бити ту, око нас, и кад нас не буде, и кад сами постанемо нечије сећање...

Од Горанове изненадне и шокантне смрти је прошло око месеца дана, али ми данас, а убеђен сам ни никад више, нећемо моћи да прихватимо трагичну чињеницу Горановог наглог одласка из наших живота. Зашто ? – пре свега због снаге његове племените личности као и неприкосновене вредности литературе коју је стварао у протеклих тридесет и нешто више година.

Сећање је као утеха, па ево неколико чињеница из прошлости, које помињући мене и нас, пре свега говоре о Горану Петровићу, јединственој људској и уметничкој појави на прелому два века.

Горанову прву кратку прозну књигу Савети за лакши живот прочитао сам не-

Фото: Милош Спасојевић

колико месеци по њеној појави, на предлог Николе Вујчића, главног уредника едиције Пегаз, као и песника Милосава Тешића, који је био те године гостујући уредник у едицији, а који је био мој вишедеценијски колега у Институту за српски језик, у Београду. Прочитао сам је, као и неки од вас, у једном даху, и са неком врстом пријатне запањености, у срцу, које је, изгледа ми тако, ипак врховни арбитар у нашим књижевним сусретима са књигама нових и дотле непознатих писаца. После читања Савета за лакши живот, узалуд сам у наредних годину-две тражио текстове младог писца, па страницама наше, у то време, доста богате књижевне периодике. Али Горанових текстова није било.

Колико је траг Горанове прве књиге светлео и светлуцао у мени, показује чињеница да сам од Николе, у једном разговору, затражио Горанову краљевачку адресу и потом му на жућкастој дописници, написао кратку поруку, питајући га у две-три реченице да ли још пише и да ли намерава да се бави књижевношћу, пошто његова прва књига показује да има талента и да би наставивши да пише, учинио нешто добро за српску књижевност.

Одговор је стигао средином марта 1993. Горан ме је позвао телефоном из Краљева, и укратко саопштио да је завршио први роман и да би волео, ако могу, да га прочита у рукопису и кажем му своје мишљење.

Предложио сам лежерно да ми рукопис пошаље поштом, да се не троши, у време велике инфлације, и путује из Краљева у Београд. Горан је рекао да жели да ми рукопис преда на руке, и да слање поштом не долази у обзир. Добро, сложио сам се помало изненађен тим инсистирањем. 19. 3. 1993. године Горан је закуцао на моја канцеларијска врата, у Институту за српски језик који се тада налазио у згради САНУ. Тада смо се први пут видели и поразговарали очи у очи, потом попили кафу у Јакшићевој и лако се споразумели о свему. Вративши се у канцеларију, прелистао сам овлашно рукопис и на први поглед видео да се он графички веома разликује од многих рукописа које сам дотле имао у рукама и читао. Већ при читању првих страница, уверио сам се да је Атлас описан небом не само необичан него и стилски упечатљиво написан роман. Укратко, рукопис сам однео кући и прочитао га врло брзо, непрекидно се одушевљавајући језиком, стилем, концепцијом, оригиналним жанром ...

Позвао сам телефоном Горана, рекао му да сам одушевљен Атласом и предложио да разговарам с Јудитом Шалго, тада уредницом у Матици српској, око могућности објављивања романа у едицији „Данас“. Горан је прихватио предлог, а Јудита, којој сам проследио рукопис, убрзо се јавила фасцинирана романом и спремна да га уреднички подржи. Изостављајући овом

81

Фото: Небојша Бабић

приликом још неке чињенице, везане за необичне околности објављивања, рећи ћу оно што знате: Атлас описан небом је изашао у Новом Саду и Горанов књижевни пут се наставио или, ако тако мислите, кренуо ка једној од најавтентичнијих и најзначајнијих књижевних каријера у последње три деценије. (Вишеструка издања и преводи Горановог романескног првенца на стране језике, потврђују моје мишљење и мишљење неких других људи, да је овај роман 1994. могао да добије НИН-ову награду.)

Уследила је приповедачка књига Острво и околне приче у којој је Горан Петровић показао да се са једнаком инвенцијом може бавити и причама односно приповеткама. У то време он је већ чешће био присутан на страницама наше књижевне периодике, а његово име се јављало и у различитим пројектима књижевних панорама и антологија – рецимо у колекцији еротске прозе Чаробна шума, која је и названа по изванредној Горановој причи, написаној по наруџбини и за ову сврху. Или у антологији младих писаца Тајно друштво, чија насловна синтагма потиче из антологијске Горанове приче Из хронике тајног друштва.

У врло кратком временском одсечку Горан је затим написао опсежан историјски роман Опсада Цркве светог Спаса, дело без правог преседана у нашој књижевној традицији. Рећи ћу само две-три напомене поводом тог изванредног остварења. Када сам

читао рукопис, а то је било две недеље пре његове договорене предаје издавачу, рекао сам Горану да је роман одличан, али да ми се чини како један лик из последњег дела романа може да послужи неким „критичарима“ да га нападну као наводног заступника јефтиних националистичких идеја. Горан ми је одговорио да ће то решити. И одиста, када се роман појавио из штампе, запањив сам се са колико је инвенције успео да реши овај „проблем“. Цела семантичка суштина романа је тим брзо пронађеним решењем била унапређена, преко било ког мог могућег очекивања.

Сећам се невероватне промоције Опсаде у краљевачком позоришту, многих промоција по градовима и варошима Србије, промоције у Бечу - понекад смо путовали по киши или међави, каткад по летњој врућини, и то све у тешкој и претешкој последњој деценији прошлог века, кад је друштвена криза у Србији доживљавали гротескни врхунац. Понекад сам помишљао да смо као некакви гласници бољих времена, који путују једном мрачном земљом и покушавају да је, захваљујући младом писцу, врате мудрости и лепоти. Једном, неколико година доцније, Горан ме је упитао да ли знам на колико сам промоција говорио о његовом другом роману. Рекао сам „после краћег премишљања, да верујем како сам говорио преко 20 пута. Горан насмехнувши се рече: – Васке, 43 пута!

Горанове Разлике и Ближњи, потврђивале су његово мајсторство у приповедању, а Ситничарница „Код срећне руке“ нас је по трећи пут суочила са мајстором романескне форме, кроз изузетно сложену причу о односу реалности и читања, односно фикције и историје – потврђујући пишчеву језичку и стилску бравурозност и маштовитост по којој нема премца међу савременицима. Та чудесна машта је у Горановој књижевности, у свим поменутим књигама, била удружена са упорном и свеобухватном пишчевом припремом за бављење одређеним добом, као и занимањем за најразличитије дисциплине науке и уметности са којима су његови књижевни јунаци долазили у ближи или даљи контакт.

Током своје књижевне пустоловине, Горан Петровић је из родног Краљева прешао у Београд, и том је преласку, посветио доста енергије, путујући истовремено у друге земље, посебно Русију и касније у Мексико, где је стекао на хиљаде читалаца. Многобројни ангажмани, међу којима је властита породица заузимала изразито важно место, чинили су да се нисмо виђали онолико колико је могло и требало, па ми је Горан једном, узгред, рекао са сетним осмехом: – Васке, као да смо се чешће сусретали док сам живео у Краљеву, него сада. (Наравно да је у томе важну улогу играло и моје подсвесно уверење, односно илузија

да ћемо се много дуже дружити за живота него што је нажалост испало.)

У последњих десетак година поново смо били нешто чешће заједно и обично разговарали о књижевности и роману делти, који је Горан замислио и кренуо да реализује, корак по корак, коцкицу по коцкицу. Посвећено и брижљиво. Док смо разматрали Горанову идеју и неке њене сегменте, био сам сигуран да само писац његове маштовитости, снаге и спремности на жртвовање, може да је реализује. Папир и Иконостас су јасан наговештај велике замисли и ја се надам да ће романи мање или више завршени, који ће изаћи наредних година, потврдити мој осећај чуда које је било пред нама и пред пуним оваплоћењем.

Писање и објављивање је у Горановом ауторском раду значило дуг и одговоран процес у којем се текст романа или збирке прича пратио од настанка, до разговора са неколицином пријатеља и стручњака о рукопису, пре његовог предавања издавачу. Горан је, такође, као мало који писац, тесно сарађивао са својом лекторком Мирјаном Јосић Вишњић, бринуо не само о прелому, него и дизајну поједине књиге, било да је она била део жанровског серијала или самостална књига која није припадала замишљеном низу. Горан је пажљиво слушао своје пријатеље-рецензенте, као и уреднике с којима је сарађивао, разматрао њихове судове, похвале али и критике. Веровао је

Фото: Небојша Бабић

да се рукопис увек може дотерати, па се и појединачна издања неких његових књига јасно разликују. Ако је на почетку каријере био помало затворен према критици и публици, био сам сведок како се временом отварао и унапређивао контакт с публиком, пре свега, па су многе његове вечери у Србији биле инспиративне како за читаоце и слушаоце, тако и за колеге критичаре с којима је путовао и говорио на вечерима. Поседовао је као мало који савремени српски писац осећај за префињен хумор, који се може пронаћи и у томовима његових романа и збирки прича.

Будући по природи осетљив, доста тешко је примао полемичке нападе неколицине људи који га нису волели ни трпели и који су користили сваку прилику да му напакосте у медијима. Узалуд су биле туђе и моје речи којима сам га молио да не узима ствари толико срцу, поготово јер долазе од писца или критичара који му нису ни до колена. Било је то стога, рекао бих, што је у једном моменту књижевност постала изузетно битан, ако не и најбитнији део његове егзистенције. Бесмислена нетрпељивост и мржња људи којима није учинио ништа нажао, посебно су га кињили па и утицали на његово тренутно здравље.

Као ретко ко Горан је успео да обједини један сигуран, помало традиционалан став према писању и смислу књижевности са изразито савременим и модерним стилем и богатим језиком – тако су настала дела класичне лепоте и високе способности да се одрже у будућности.

Сад када је Горан напречац отишао са несигурне животне сцене, чини ми се да је као звезда, из неког бољег, чудесног света долетео међу нас, тридесетак година светлео међу нама као изузетна људска појава и ванредан писац, а онда опет нестао у пределима неке друге васељене, непоновљив заувек.

На једном месту Милан Кашанин каже како српски читаоци и култура имају обичај да своје драге и драгоцене песнике називају по надимку или имену. Иако је Горан Петровић прозаиста, мислим да ће у будућности његови читаоци да га ословљавају именом – Горан.

Збогом, драги и непоновљиви Горане!

Прочитано на комеморацији у СКД-у,
27. 2. 2024

Gojko Božović GORAN PETROVIĆ ILI ŽIVETI ZA KNJIŽEVNOST

Poštovana porodico Petrović,

Prijatelji i čitaoci Gorana Petrovića, ako to nisu isti ljudi, ako prijatelji Gorana Petrovića nisu svi oni koji su ga istinski čitali

Nisam poverovao u vest o smrti Gorana Petrovića, ne verujem u nju ni sada dok vam ovo govorim, ali verujem u sve što ću vam sada kazati.

Tragedija moderne srpske književnosti da neki od njenih velikih pisaca odlaze u najboljim stvaralačkim godinama nastavila se u književnoj i ljudskoj sudbini Gorana Petrovića.

Smrt Gorana Petrovića nije samo prerana već je i nepravедna. Uvek neumoljiva i s druge strane pravde, smrt nekada ume da pokaže svoje najneumoljivije lice.

U najvećoj snazi, usred najvećih književnih planova, otišao je pisac uzbudljivog stila, probrane i prefinjene rečenice, najčistije, najživotopisnije i najrazigranije mašte. Tek što je objavio prve dve knjige svog najavljenog višetomnog „romana delte“. U ovom trenutku možda niko ne zna šta je sve još od zamišljenih knjiga napisano i ostalo u piščevoj književnoj radionici, a svakako niko ne zna kojim bi ga sve putevima vodila njegova mašta i samo pisanje da mu je bilo dosuđeno vreme koje mu je, sada to znamo, uskraćeno.

Na vest o smrti Gorana Petrovića setio sam se priča nekoliko prijatelja Borislava Pekića. Te priče su potvrđene i u Pekićevim intervjuima i dnevnicima iz poslednjih godina njegovog života. Pekić je, kažu te priče, svojim prijateljima detaljno i strpljivo izlagao, u pabovima i u kafanama, posle književnih i političkih događaja u kojima je učestvovao, koje će sve knjige napisati u godinama koje su pred njim. To su bile, međutim, poslednje Pekićeve godine, a od zamišljenih knjiga ostale su samo zamisli, beleške i pokojni uzgredni nacrt. Da je napisao sve što je zamislio i kako je ispričao svojim prijateljima, Pekić bi napisao još jedan

književni opus, nimalo kraći od onog koji je ostavio iza sebe.

Prijatelji Gorana Petrovića znaju da je on, malorek i nenametljiv, godinama nagoveštavao i skicirao tomove svog „romana delte“. Kako je prolazilo vreme, kako su se nizali razgovori, tako se i povećavao broj tomova u zamišljenoj građevini za kakvom su retko posezali i epski pripovedači i moderni pisci.

U antičkom svetu to se smatralo prestupom, kada junak prekoračuje granice koje su mu kao čoveku date i dozvoljene. Ali u svetu velike književnosti prestup je nužnost i bez njega i nema književnosti na kakvoj se utemeljuju i književne epohe i lične istorije čitanja.

Goran Petrović je živeo za književnost, a ne za književni život. Nijedna žrtva nije prevelika za književnost i u nju čovek, bio pisac ili čitalac, mora da unese sve što ima i sve što može, sve što ume i sve što oseća. Petrović to nije samo duboko osećao i znao, mnogi to znaju, nego je upravo tako činio u svojim knjigama i za svoje knjige i čitaoc.

Mi ne znamo šta bi sve još napisao Goran Petrović, jedan od nekoliko najviđenijih pisaca u velikom sazvežđu Petrovića u srpskoj književnosti, ali znamo – i moramo to znati – šta je napisao.

Kao da je znao da nema previše vremena na raspolaganju, svoja remek-dela, romane *Opsada crkve Svetog Spasa* i *Sitničarnica*, „*Kod srećne ruke*“, Goran Petrović je objavio na vreme. Od njegovih knjiga priča *Ostrvo i okolne priče*, *Bližnji* i *Razlike* mogla bi se sklopiti jedna od najznačajnijih pripovedačkih kolekcija moderne srpske književnosti.

Goran Petrović je pisac sa stvarnim čitaočima koji su proživljavali sudbine svojih junaka i u njihovim iskušenjima pronalazili osnovna pitanja svoga života.

U vremenu površnih i pokretnih slika, što su često jedne te iste slike, zbog čega je mašta izgubila na ceni i prisustvu, Goran Petrović se oglašavao maštom u čistom stanju. Goran Petrović je mislio, govorio i pisao u slikama. Književnost nije doživljavao kao besomučno objavljivanje, ni kao književnu proizvodnju, ni kao takmičenje u nekom od borilačkih sportova, već kao posvećenost stilu, reči i rečenici,

kao stvaralačko oživljavanje jezika, kao čaranje i maštanje.

Sve što je pisao, pa i mnogo toga što je govorio, Goran Petrović je pretvarao u priču. Takva je bila priroda njegovog dara. Bio je rođeni pripovedač i ništa drugo nije hteo da bude. Pratio je ritam svoje priče i osluškivao bilo pritajenog a živog jezika, a ne zahteve javnosti i marketinga, mode i novih običaja. Tamo gde su drugi žurili za definicijama, za sažetim objašnjenjem i analizom, Goran Petrović se odlučio za alegoriju i parabolu. U svetu koji mnogo priča koristeći malo posebnih reči Goran Petrović je ostajao na strani neukroćene mašte i priče koja je priticala iz njenih izvora. I kada je pisao esej, kolumnu, putopis, zapis, pa i sasvim kratku belešku, iz toga je odmah i nenametljivo nastajala priča koja ničemu drugom nije ustupala mesto. A u tu priču stajao je svet ili pregršt sveta o kome je ovaj pisac pisao ili govorio.

Sećam se jednog njegovog putopisnog eseja u kome je pričao kako se jedne noći, sam, pod zvezdama, našao u nedokučivim dubinama sibirske stepe, na kraju sveta, pa još malo dalje. Njegov saputnik koji ga je doveo na to mesto otišao je, bez reči, dalje, iza tog kraja sveta, ne kazavši ni zbogom, ni da li će se vratiti. Na tom brisanom prostoru, bez zgrade i čoveka dokle se videlo, bez nade da će se neko pojaviti i pružiti ruku spasa, bez signala mobilnog telefona, brodolomnik na suvom koji zna da je besmisleno tražiti izlaz iz bezizlazne stepe, Goran Petrović je, kaže, osetio tišinu kakve pre nije bilo, mir za kakav nije znao, očišćenost od buke i informacija za kakvu nije verovao da je moguća. Nije znao koliko je to trajalo, ta samoća pod zaleđenim sibirskim zvezdama, ali zna da posle povratka saputnika, neočekivanog kao što je bio i njegov odlazak, ona tišina, onaj mir, ona očišćenost nisu dugo potrajali. Tišina se povukla, mir iščezao, buka povratila, informacije povrvele. Ostala je samo priča bez koje ničeg, ni pre, ni posle, ne bi bilo.

Kada čita Gorana Petrovića, čovek neminovno mora da zažali zašto se i u književnosti i u svakodnevicu koristi tako malo reči. Kao što je Adam Lozanić postao književni junak zato što je prethodno bio čitalac, tako u tom magijskom oživljavanju stvarnosti oživljavaju

i reči. Reči svakidašnje i reči davnašnje, reči nastale u književnosti i reči pozajmljene iz stvarnosti, reči koje ovaj pisac stvorio i reči koje je njegovo jezičko čulo otelo od običnosti i zaboravljenosti. U pričama i romanima Gorana Petrovića reči se obeduju, a od preterivanja se, što je ovde samo drugo ime mašte, mesi hleb. Ove simboličke moći zamišljene su kao protivteža užasavajućoj stvarnosti ili, kako bi rekao pisac, bujicama jave. Prosečan čovek, kažu istraživanja, koristi u komunikaciji otprilike 2500 reči. Od toliko reči on sklapa svoje rečenice. To nije suviše veliki broj reči, pa se otuda kod svakog govornika javljaju učestale i uobičajene reči. Ponavljamo se dok govorimo, zato što koristimo vrlo usko polje jezika, nikako jezik u celini. Moramo misliti na ova ograničenja dok čitamo prozu Gorana Petrovića. Njegova proza je veliki poduhvat da se prevaziđe svako jezičko ograničenje.

Polazeći od ideje da fantastika stvarnosti prevazilazi čuda fantastike, Petrovićeve romani u jezički oneobičenom prostoru posreduju iskustvo istorije i iskustvo savremenosti. Jezik Petrovićeve proze evocira složene elemente tradicije, pokazujući kako se u jezičkom pamćenju sabira i ono što nestaje u slojevima vremena i ono što se u vremenu preobražava. Otuda ova proza svojom evokativnom snagom podrazumeva veliki vremenski opseg, kao i nastojanje da se ispričani događaji uvek uzglobi u odgovarajući tradicijski kontekst. Petrović samo prividno govori o jednom, konkretnom vremenu, on, zapravo, nastoji da sagleda čitav istorijski luk koji je prouzrokovao pripovedanje. Kiš je govorio kako je moderna forma fantastike erudicija. Povodom romana Gorana Petrovića možemo reći kako moderna forma istorije jeste i fantastika.

„Možda su priče ono jedino što smo uspešli, od postanka sveta naovamo, da pronađemo i zaokružimo“, kaže se na jednom mestu u Goranovoj knjizi *Razlike*. Goran Petrović, redak i među najredijima, prerano je zaokružio svoju životnu priču, ostavljajući iza sebe književnost dovoljnu za jedan vredan i ispunjen život.

Reč na komemoraciji Goranu Petroviću u Srpskom književnom društvu, Beograd, Francuska 7, 27. februara 2024.

РАЗГОВОР

ПРИЧА ЈЕ НОКАУТ С Гораном Петровићем разговарао Михајло Пантић

Горана Петровића пратим од самих његових књижевних почетака и ако бих сад почео да се присећам, могао бих да посведочим какав је био његов књижевни раст, кроз шта је све прошао да би, ево, написао књигу *Ближњи* коју видим као једну готово савршену приповедачку књигу, са свим најбољим карактеристикама његовог приповедања. Сећам се да сам текст о првом Горановом роману, *Атлас описан небом*, завршио реченицом која каже да машта станује у Краљеву и сад ми се чини да је можда најважнија особина Горановог приповедачког умећа у ствари та његова машта, која се пресипа преко свих граница наших очекивања, преко оне кодираности вишег реда која постоји у свакој књижевности, на сваком језику. Постоји цео један низ правила које диктира традиција која тешко да можете избећи. И у том смислу чини ми се да Горан мало прекорачује нашу традицију управо тим вишком маште у његовом делу

Једном си ми рекао да те је твој амерички преводилац питао да ли је реч *ближњи*, која означава наслов твоје књиге, у множини или у једнини и да си ти одговорио да о томе уопште ниси размишљао. Дакле, преводилац открије неку димензију у језику које ни сам писац вероватно није срећан, опростите, није свестан. Је ли у множини или у једнини?

Направио си један лапсус рекавши срећан, што по моме мишљењу и није лапсус. Мишлим да јесте срећа да писац ипак није свестан свега што хоће или жели да унесе у своје дело. Мора да постоји нешто што је и за самог писца тајна, нешто што је онај невидљиви део леденог брега или невидљиви део месеца. У овом случају то би био ни више ни мање него наслов. Један од наслова који је фигурирао јесте и онај који носи најдужа прича, „Све што знам о времену“, али на крају је преовладао наслов завршне приче „Ближњи“. Међутим, у првом писму које ми је упутио, мој преводилац је питао да ли сам реч употребио у номинативу једнине или у номинативу множине. Тек сам се тада сетио да ова реч има исти облик и у номинативу једнине и у номинативу множине и да је и то оно што сам желео да кажем овим причама, да је потребно пронаћи неки облик **постојања који задовољава и једнину и множину**, и да је, ето, срећна околност што је и наслов покрио то што сам хтео да кажем. Али треба бити са стране, као мој преводилац, и видети нешто што ја као аутор књиге нисам видео.

Да ли можеш да се сетиш најстарије помисли на ову књигу, неког тренутка у којем си знао да ћеш је написати?

Идеја за ову књигу настала је пре отприлике три године. Књигу почињем да формирам када напишем две три приче. Гледам

да приче буду у неком сагласју, такође у сагласју с причама из претходних књига, тако да једног дана приче из различитих књига могу стајати и здружене под неким новим насловом. Својевремено је моја амбиција била да напишем једанаест књига са по девет прича, да их све скупа буде 99, али не верујем да ћу то урадити јер не пишем тако много приче. Дакле, приче које су у међусобном сагласју улазе у збирку, оне које стрче остају по страни као заматак неке нове збирке.

Мало-мало видим да ти у својим књигама нешто скупљаш: да ли тако што прaviш каталог биља или звериња, као у *Опсади цркве Светог Спаса*, или тако што у завршној причи ове књиге скупљаш људска презимена, или трагаш заједно са својим јунаком за једном бизарном матицом која треба да улегне на неко место и да уведе неки ред у неки нарушени поредак. Да ли је то део твога карактера, или је то нешто што долази спонтано из саме природе писања, па те само писање води у том правцу? Причај ми о томе шта све скупљаш и како скупљаш.

Па скупљам све и свацга, као сваки писац. Скупљам и имена и презимена јунака, то знаш и сам, пошто се трапим с тобом. Перушину си ми дао цабе, јако ми се то презиме учинило занимљивим. Скупљам речи које чујем а које су ретке у говорном језику, локализме, топониме, неки пут носим и диктафон са собом. Рецимо прича „Случај у Балканској улици“ дорађивана је у самој Балканској улици, тако што сам њоме пролазио када сам долазио у Београд, или сам циљано, с диктафоном у руци говорио чега све тамо има, каквих радњи, и нека друга запажања. Можда су људи мислили да сам неки порезник па да пребрајам бутике и све оно што се у тој улици може видети. И када читам књиге ја записујем оно што ми се чини да може бити заматак неке приче.

Једном смо путовали у Врбас аутобусом, на књижевно вече поводом романа *Опсада цркве Светог Спаса*. Једног тренутка аутобус се зауставио на знак руке неког човека који је био, како се то каже, мало под гасом. Сео је иза шофера, а испред

нас, и почео да прича с њим као с неким рођеним. Шофер га пита где је био, а путник намерник одговори: „Били смо у тазбини да пробамо вино за свадбу која предстоји.“ Одлично памтим како се Горану Петровићу тада озарило лице, јер била је то реченица као створена за прозу. Али, био сам бржи, дигао сам два прста и рекао: „Копирајт! Ово је моја реченица.“ Горан је рекао: „У реду, ти имаш копирајт“, и ја сам записао ту реченицу. Хоћу да питам Горана где престаје такво купљење. Можеш ли сам да одредиш тренутак где почиње рад маште, када се тај чињенични свет примири и почне да функционише по неком механизму који просто надилази простор реалитета? Можеш ли да утврдиш тренутак у писању приче када се она осамостали у односу на тебе и почне да функционише онако како она жели, а не како ти хоћеш?

Нисам сигуран када то почиње. Имам утисак да све оно што је прикупљање, фактографија, сопствено искуство и искуство других људи јесте неки трун, неко зрно песка око којег човек онда нешто облаже, око којег расте прича. Не мислим да је свака прича бисер, али јесте нешто као трун у оку који изазива сузу, око којег расте нешто што је прича. Када почиње да се осамостаљује не бих могао да кажем. Мислим да постоје разни тренуци, зависи од самог текста.

Осећаш ли тренутак када прича почиње да ти успева?

Осећам и то је по правилу тренутак највећег узбуђења, када један текст једноставно прераста самог писца, нека његова хтења. Прича може отићи и у неком правцу који није био замишљен, једноставно, ја постајем неко ко је ван текста, неко ко је само пажљив записивач, или чак проводник, али проводник као нека лицна – да струја буде јача а да лицна ипак не прегори, јер ако прегори... Дешава се и да прегори. Мени се увек допадала прича Давида Албахарија „Залудни почеци“ и верујем да сваки писац у своме столу има једну гомилу залудних почетака.

Прошавши кроз искуство писања два обимна романа, који су уз то врло успешни, врло читани, награђивани, један и драматизован, ушао си у један процес смиривања или нечујности који код нас по правилу прати књиге прича и песама. Јеси ли калкулисао с тим када си писао ову књигу? Да ли ово доживљаваш као неки одмор или као паралелни колосек?

Ипак као паралелни колосек. Не мислим да је већа уметност писати романе него приче. Мислим да је то подједнако тешко и да су то две равноправне категорије. Неко је рекао да је роман борба на поене, дакле бокс меч на поене, а прича нокаут, или промашени нокаут. Мислим да је то управо тако. Или није тако?!

Ја видим шта повезује ову књигу, али волео бих да кажеш како ти видиш те нити интегративности, те fine нити које су вероватно од неке пређе која се баш не може опипати.

Па повезује их управо тај наслов који сам књизи случајно дао, тако што те приче имају интимистичку атмосферу, у смислу онога што смо ми сами себи и оног што смо ближњима. У *Ближњима* је оно што би требало да буде исказано заменицама, али не само заменицом *ја*, него и заменицама *ми* и *они*. Прича која је последња написана и која је најдужа јесте „Све што знам о времену“. Без обзира што често користим прво лице, претпостављам да би књига била штура ако не постоји једна прича која би говорила и о мени самом. То је прича у којој има аутобиографских елемената, то јест аутобиографско није толико замаскирано као у неким другим књигама и причама. Овде ми се учинило да сам затворио неки круг, да није потребно упознати само оне који су поред нас, него стално покушавати упознати и самог себе.

Отприлике пола прича су усамљеничке приче, у којима се језгри један јунак, а пола су приче неког породичног контекста, од рецимо Гостиљца који купује карту да би из Београда отпутовао у Београд до приче „Све што знам о вре-

мену“, где се види да је то прича искуства акумулираног у последњих десетак година. Како видиш тај однос усамљеништва и мноштва? Је ли то нешто што те руководило док си писао ову књигу?

Мислим да је такав случај и са ранијим књигама. И јунак *Ситничарнице* је усамљен човек. Вероватно постоји нека потреба да јунаци буду такви. Заметак готово сваке ове приче је потпуно стваран, у неким ситуацијама с којима сам се сусретао у животу.

Дај нам неки пример.

Можемо од приче до приче да идемо. Рецимо, чуо сам од некога да је неки човек тражио карту до града у којем је иначе био и онда се јавило питање шта би било када би неко заиста данима силазио на железничку станицу у Београду и тражио карту за Београд, инсистирао на томе да му се изда карта за Београд. Или рецимо прича „На спруду“, где један човек проводи цео живот бележећи нешто на маргинама Просветине *Опште енциклопедије*. Заиста сам видео два тома такве Енциклопедије и био сам згранут. Једноставно, сваки човек има ту потребу да остави траг о себи, само што писац то артикулише на неки други начин. Иако је прича, како бих рекао, кишовска и може бити једна врста пандана „Енциклопедији мртвих“, не по квалитету, наравно, ипак сам ставио тај мото из једног интервјуа с Милорадом Павићем. Мото је: „Књиге које су чисте су слепе. Ја сам спреман да загреbem, уколико ми оловка није при руци... Забелешке ће књизи дати душу.“ И док сам гледао ту енциклопедију, чинило ми се као да сам видео да заиста неко ноктима гребе да би оставио траг о себи на том белом спруду, а све остало је нека матица која поред нас протиче, матица историје, дневне политике...

Ето, то су рецимо два примера, а сама прича „Ближњи“ такође је имала замек у нечем стварном. Једно вече, око једанаест, дванаест сати, Једна моја комшиница у годинама, једна бака, позвонила је на врата и рекла: „Сине, ја сам се изгубила, не знам где сам.“ То је мени заиста било трагично. Потпуно је била пометена. Ја сам ту ви-

део једну метафору, једну параболу, и онда сам написао причу која, како си ти рекао, почиње да се одваја од почетне идеје. Покушао сам да направим једну хришћанску причу, испричану на један модеран начин. Постоји та вертикала, Вавилонска кула коју ми стално градимо, али нигде да доспемо с њом, зато што је градимо тако како је градимо. Мислим на цивилизацију у коју смо залутали, не само ми, него је залутао и анђео. Ни он не може више да нас препозна, да препозна оно у чијем је стварању на неки начин учествовао. Говорим наравно на нивоу параболе.

Свака или готово свака твоја прича у свом ембриону садржи неку бизарност коју касније почињеш да надограђујеш. Има ли то код тебе неку програмску димензију или је део твог приповедачког несвесног? Заправо, питање је: како би-раш теме за своје приче?

Мислим да је сам живот пун бизарности, које су само замаскиране овим што ми називамо редом. Стварни дар писца јесте да има око које препознаје одређене детаље, који могу бити и бизарности. Шта ћете бизарније него десет последњих година, с које год стране да погледате, гледано и на макроплану. Мислим да тих бизарности има и у оном такозваном уређенијем свету који ми по правилу називамо Западом, само што су можда другачије упаковане.

Рекао сам на почетку овог нашег разговора да си ти писац у чијем је раду машта онај фактор који на неки начин одликује све твоје књиге, али сада бих додао да у тој машти, у том свету који јесте паралелан ја препознајем и неке моменте из текуће стварности. Без обзира што је *Опсада цркве Светог Спаса* можда најфантастичнији роман у протеклих неколико година у српској књижевности, ипак си на крају убацио НАТО-бомбардовање српских положаја у Босни. Као да је стварност кориговала твоју машту. И у овој књизи, у причи „Све што знам о времену“, или у „Матици“, препознајем много реалема, много чињеница из оне

грубе и још неседиментиране стварности. Значи ниси ти неки ексклузивни, чисти фантастичар.

Ја себе доживљавам искључиво као писца и волео бих да тако и остане. Не мислим да је мој посао да класификујем или, још мање, квалификујем оно што радим. Књижевност доживљавам као једну дисциплину коју би било погрешно у потпуности објаснити, ако се уопште може објаснити. Једноставно постоји нешто што се назива хемијом, или алхемијом. То што си рекао потпуно је тачно, зато што ја нисам сасвим искључен из стварности, нити могу да будем искључен. Ја покушавам да на неки свој начин одговорим на оно што су факти и оно што је поред мене. У *Опсади* заиста нисам планирао да говорим о бомбардовању у Републици Српској, хтео сам да говорим о стварности поводом неког другог догађаја. Једноставно, то се тада дешавало и провалило је у рукопис, мимо моје воље. Када размишљам о неком рукопису, ја повучем неку вертикалу у смислу онога шта желим да кажем, о чему желим да говорим, повучем хоризонталу у смислу како желим да говорим, на који начин. Направи се једноставно једна мрежа и онда се кроз ту мрежу, неки пут свесно а неки пут несвесно, просејава оно што се дешава око мене, што чујем, видим у окружењу, или на телевизији, као и све оно што читам. Оно што ваља прокапа кроз ту мрежу, кроз то цедило у рукопис, а оно што остане, онај талог, фикне се преко рамена.

Приредио Милован Марчетић
Трибина СКД

Књижевни магазин број 21, март 2003.

IN MEMORIAM: LAZA LAZIĆ

Љиљана Дугалић НАСТОЈАЊЕ ДА СЕ СХВАТИ ЦЕЛИНА

Догодило се и то! Лаза Лазић је напустио овај свет и настанио се у Вечности.

Поћутимо зато мало, скрушимо се пред изобиљем које нам је оставио да се напахњујемо из његове књижевности стваране издашним пером, умом и отменим духом дивног песника, писца за децу, преводиоца, филозофа и мудрог мислиоца, књижевника и нашег незаборавног пријатеља Лазе Лазића. Из непрегледног пространства ума, умећа и знања и, још више, талената врсног ствараоца, сведочим, врло је тешко (и болно), посебно сада када се не може чути његова жива реч, вратити се у своје биће и исказати духовно узбуђење, душевни полет и љубав пронађене на страницама његових књига, било да се ради о поезији, прози, књигама за децу (или књигама намењеним књижевним сладокусцима), а не суочити се са сопственом маленкошћу која опомиње на одмереност у свему, понајпре у речима.

Да, љубав је тема његове књижевности. Љубав којом странице исијавају и у читаоцу побуђују узнесеност што се највећма може поредити са осећањем заљубљености. Наводим осећање заљубљености као синоним, јер наслућујем да постоје и они људи којима је непознато префињено

– и не од освога света – осећање благодати. Благодат која у себи садржи најузвишенија духовна, мисаона и емотивна стања душе и у којима човек успева, упркос наслагама животног искуства, да препозна крепку, чедну у својој свежини, мисао човека који је – упркос безмало целог једног века живота – задржавао дечачки полет да љубопитљиво открива и сведочио безрезервну спремност да пружа, јер је опитно знао да он, као књижевник, пружајући читаоцима, својим савременицима и онима који се рађају и природно ступају на свет, подаје све чега има у изобиљу а што, искуство нам показује, само се давањем умножава.

Из тог циклуса кретања – пажљивог читаоца и, чини ми се, пре свега будног читаоца – смирен пред таштином и растерећен потребе да се, пре свега другима па и себи, лажно представља, Лаза Лазић нас је проводио кроз пределе својих мисли, сећања на проживљено детињство у равници, атмосфере посећених галерија, библиотека, концертних сала, кроз сва она пространства кроз која су његове стопе, мисли, његова душа проходила и попут вредног мравца, о коме, иначе, пише у једном од записа, што пртећи вишеструко већи терет на леђима, лутајући не одлута никада толико да не би, упорним трагањем, стигао до свога циља. У Лазићевом духовном и интелектуалном кретању то животно, стваралачко и интелектуално искуство великодушно је приносио читаоцима свих генерација тако раз-

мењујући, а сада и остављајући нам, бујне осећаје који у човеку, почесто и запретени, чекају неки јек, неки трзај из сна, неку пружену руку да за њом пођу... Без обзира на генерацијску разлику у годинама, месту рођења, месту образовања или живота.

Не знам како Ви, овде присутни, или ко буде читао овај текст, али што се мене тиче, толико пута сам током читања пригрљивала његове дивне књиге изговарајући речи: Лепото, лепото, лепото, спасићеш Свет; и као да ми се већ следећег тренутка чинило да чујем ехо из Лазићевих књига: Љубави, Љубави, не одступи од нас, стрпљива буди.

Све је из душе и у души, несумњиво нам је као завештање оставио овај, могла бих рећи, древни стваралац, јер реченице које је низао досегле су до саме дубине и, истовремено, висине људског поимања живота, света, Љубави, Бога.

Његови рукописи, било за децу или одрасле, прозни или поетски, забележени су ароматичним језиком у времену у коме се лепота речи и реченице не негују, него се мрве и убијају, пуштајући да лепота префињене речи издахне на папиру у јаловим реченицама лишеним сваког смисла. Зато књижевност Лазе Лазића и има посебну тежину и готово мисионарско прегнуће.

У „Седам Влашића“, сепарату „Повеље“ под називом „Види чуда“, о језику Лазић исписује следеће реченице:

Језик је настао из блискости. Из поверавања. Из милоште. Из љубави, из драгања и разумевања. Не може из неразумевања настати разумевање, из панике говор љубави! Језик којим говоре људи је средство разумевања.

Лазић је писао као што дише. По њему, а ми као читаоци немамо разлога да поети, том будном сведоку који је у миру, смирен, очекивао наш одзив, нисмо имали разлога да не верујемо, да шум лишћа представља најстарији, најприроднији, најумилнији звук које ослушкује људско ухо. Његови рукописи, које је, докле год му је то тело допуштало, писао, целим су бићем из-

недрени и представљају удахе и издахе умног песника чије су реченице зрцало за распознавање оног читаоца који, као и писац посвећен свом књижевном послушању, уме да изабере између успети или бити. И који зна да се памет, таленат, не могу купити ничим, па ни туђим усвојеним из прочитаних али, ипак, туђом руком писаних књига.

Проживевши до средине десете деценије живота, из „егзотичног места“, из сопствене (физичке) старости, како је сам Лазић описујући своју позицију човека и ствараоца у другој и трећој деценији 21. века, а рођеног 1929. године, луцидно нам је, тестаментарно сведочио да човек који је наслутио Дух и у њега се удубио, своје кратко постојање на Земљи, кратко у односу на вечност, вредно је проводио ослушкујући и шум лишћа и убрзан рад била и дисање ума, приљубљен уз свој народ и везан својим српским, народним језиком, у социјалном смислу изгнаник, али одбрањене душе, непоткупљен, слободан човек, стваралац.

Из његових књига непресушно провејава да истински знамо само оно што, као знање, у нама већ постоји, знање с којим смо дошли на овај свет, и које остављамо Свету.

Своје знање, умеће и, понајпре, свој поглед на човека, на стваралаштво, на себе и, најзад, на Бога около себе и у себи, Лаза Лазић нам је приносио као да је желео гласно, јасно и веома разговетно да каже:

Ево, вољени моји, ово сам ја сав, цео. То сам и то ћу бити.

Бићу и када не будем био.

У целини, моје биће и моје стваралаштво једно су.

Соња Атанасијевић ОД НЕГОВАНЕ МИСЛИ ДО МУДРЕ РЕЧИ

Лазу Лазића упознала сам 2012. године када је почео да пише о мојим књигама. Пошто сам у то време и сама почела да читам његова дела, схвативши о каквом писцу и уметнику је реч, сматрала сам да ми приказима мојих романа чини велику част. Редовно је долазио на моје књижевне вечери, увек као најстарији посетилац. Једном приликом, по завршетку промоције, мој супруг и ја одвезли смо га до његове зграде на Звездари. Сутрадан ми је стигао имејл у коме се најљубазније захваљивао на нашем гесту.

Виђали смо се неколико пута годишње. Негде пред сам почетак короне, у фебруару, заједно смо попили последњу кафу.

Увек бисмо се нашли испред Академије у Кнез Михаиловој, што је била његова жеља. Редовно је стизао први, а ја тачно на време. Кренула бих из Новог Београда читав сат раније, из бојазни да не закасим, наравно, поштујући његове године. Обично бих сишла на Бранковом мосту, и мало прошетала, како не бих стигла пре њега, слутећи да му то не би пријало. Све у свему, изгледа да смо обоје кретали прерано. Уследила би слика за коју сам знала да ће ми дуго остати у сећању и након што тај изузетан писац, песник и филозоф, физички нестане са овог света. Док се пробијам кроз гужву у Кнез Михаиловој, угледам га између фигура пролазника како седи на клупи. Најчешће у дугачком светлом мантилу, са актен-ташном у крилу, како посматра људе у пролазу, или оборене главе расејано гледа у плочник.

Уз кафу, најчешће у Коларцу или Москви, причали смо о свему, како се то обично каже. О књижевности, о људима, о политици, путовањима. Врло брзо открили смо заједничку страст према класичној музици. „Музика је“, записао је Лаза Лазић, „аурум потабиле: напитака најсублимираније материјалности, најфинија растопина духа, најбољи лек за целину нашег бића... Музика је доказ да је људска срећа безусловно могућа.“ Сложили смо се да је јако тешко описивати музику, што смо обоје покушали, Лаза у „Шуму лишћа“, ја у једном роману којим сам желела да учиним омаж

Шопеновој музици. Обоје смо се дивили Марселу Прусту како је мајсторски описао неку сонату у свом роману „Једна Сванова љубав“. Када сам недавно боравила у Паризу, сетила сам се Лазиног есеја посвећеног том граду. Спомињао је своју посету Шопеновом гробу. Ми нисмо стигли да тамо одемо. Можда други пут. Помислила сам самопрекорно како је Лаза имао времена да обиђе гроб омиљеног композитора, а ја нисам. Можда зато, између осталог, што је онако мудар и благе нарави, живео у потпуној хармонији с временом. Или је време у међувремену променило сопствену ћуд, или су људи коначно изгубили корак с њим, настојећи да га по сваку цену престигну, тек – таквих људи као што је било Лаза Лазић данас је све мање. „Па, зна се како треба користити време!“, пише он. „Бити смеран, добар, захвалан, трпељив, праведан, по могућности спокојан, тако ће се време испунити само од себе, јављајући се у својем правом квалитету. Само ће такво време погодовати твојој чисто хуманој намери и твојем делу. У стрмоглавном извршавању некаквог плана, срачунатог у секвенцама, чије нас појединачно неиспуњавање баца у бес и незадовољство, а чега је исход поново лењост из очајања, време се неће исказати на природан начин, него ће се стиснути као нема хармоника. Закопчаност инструмента ће нас поново бацити у фрустрацију, јер ћемо знати да, иако нема звука, флуид времена уз неповрат отиче кроз неку скривену иронијну рупу јалове машине нашега живота.“

А изгледа да је и време према нашем Лази било благонаклоно. Узвраћајући му поштовање, а водећи га у све дубљу старост, остављало је на њему минималне физичке трагове – лице такорећи без бора, помало дечачко, очи једнако плаве и дубоке, поглед бистар – док у његов ментални склоп као да није ни завирило. Уживала сам да слушам Лазу док прича о својим догађајима и доживљајима из прошлости уз вишеструке дигресије, изнова се питајући да ли ће се и тог пута из свог мисаоног лавиринта успешно вратити на првобитну тему. И, да, враћао се. И већ зашао у стоту деценију, Лаза Лазић с лакоћом се враћао на своју почетну идеју. Ваљда то тако бива са онима који целог свог живота с толико љубави и преданости негују мисао и реч.

Лаза Лазић

К

ФИНАЛЕ

94

Волео бих да умрем у пуну јесен, крај реке.
Седећи уз моју пријатељицу на клупи,
у лакој разговору, у мирисима ваздуха, воде и
земље, у благој тишини, у сутон пурпурног неба.

Сва свечаност коју је упила моја душа
да се разлегне око нас у грању, трави и таласима,
да дође тренут музике најузвишеније у мојим грудима,
да ми се живот обзнани као достигнута љубав.

Волео бих да умрем у тренутку сазнања
да беше све добро што сам учинио,
неиспуњене све моје жеље да су детињарија,
да су тренуци радости надвладали и моју

последњу сету. Никаква евокација протеклог
Мог живота да ме не обузима. Волео сам суштину
сваког мог часа, настојао сам да схватим Целину,
био сам дарован човек, посветио сам се захвалности.

Волео бих да умрем јасне свести. Чист
и задовољан, без усамљености као проклетства.
Да чујем птице и ветар и далек шум пристаништа,
да осетим у шапи својој твој пренежни топал длан.

Из збирке „Хлеб и сан“, Граматик, Београд, 2018.

ИЗ СКД-а

СКД ДЕЛОВОДНИК

Потврђен професионализам СКД-а
Дана 23. јануара 2024. године Група
за инспекцијски надзор Министарства
културе обавила је редован инспекцијски
надзор рада Српског књижевног друштва.
Српско књижевно друштво добило је том
приликом потпун број (180 од могућих
180) бодова, чиме је потврђен високи
професионализам нашег друштва.

Зборник *Поетички концепти Милутина Петровића*

У издању Института за књижевност и
уметност и Српског књижевног друштва,
објављен је зборник *Поетички концепти
Милутина Петровића*.

Зборник је произашао из научне
конференције одржане 15. октобра 2021.
године у Институту за књижевност и
уметност у Београду.

Уредили су га Бојан Чолак и Марко
Аврамовић.

Аутори су Васа Павковић, Александар
Јерков, Бојан Јовановић, Гојко Божовић,
Милица Ћуковић, Јелена Младеновић,
Марјан Чакаревић, Дарко Илин, Сара
Вукотић, Марко Радуловић, Марко
Аврамовић, Бојан Чолак, Мина Ђурић,
Урош Ђурковић, Михајло Пантић, Соња
Миловановић, Катарина Пантовић.

Пројекти и поверени послови

Предати су извештаји за пројекте и
поверене послове реализоване током 2023.
године.

Пријавили смо се за конкурсе
Министарства културе за 2024. годину.
Резултати се очекују крајем марта или
почетком априла.

До закључења овог броја, Град Београд
није расписао овогодишње конкурсе.

Самостални уметници

Реализоване су уплате доприноса за ПИО
и здравствено осигурање за први квартал
2024. године.

НАПУСТИЛИ СУ НАС

Лаза Лазић (1929–2023.), in memoriam на страни 91.

Горан Петровић (1961–2024), in memoriam на страни 80.

Драги Бугарчић (1948–2024), in memoriam у следећем броју

Рајко Лукач (1952–2024), in memoriam у следећем броју

Издавање ове публикације подржали су
Министарство културе Републике Србије
и Секретаријат за културу града Београда

Српско књижевно друштво - Serbian Literary Society

Репрезентативно удружење у култури
Француска 7, 11000 Београд, тел/факс:
+381/011-2628-892

www.skd.rs

Матични број: 17335553

ПИБ: 100064568

Текући рачун: 200-2722050102033-49

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

Претплата је облик поверења који значи и
ауторима и читаоцима

Претплата гарантује да ћемо се дружити
ефикасније и квалитетније

Претплата је подршка која је непроцењива

Претплатите се на КЊИЖЕВНИ
МАГАЗИН

Цена годишње претплате:

2.400,00 рсд.

Уплате су могуће за правна лица на
наведени рачун СКД-а.

Књижевни магазин

двоброј 239-240, јануар–април 2024.

Издаје двомесечно

Цена броја: 500 дин

Цена двоброја: 750 дин

Оснивач и издавач

Српско књижевно друштво

Редакција

Француска 7, Београд

тел/факс: +381-11-262-88-92;

e-mail: knjizmagazin@gmail.com

За издавача

Ненад Милошевић

В.Д. главног уредника

Љубица Арсић

Штампа

Пресинг издаваштво, Младеновац

ISSN 1451-0421 = Књижевни магазин

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82(05)

КЊИЖЕВНИ магазин / в.д. главног уредника Љубица Арсић. - Год. 1, бр. 1 (2001)
- Београд : Српско књижевно друштво, 2001- (Младеновац : Пресинг издаваштво). -
30 cm

Доступно и на: <http://www.skd.rs/magazin/>. - Двомесечно.

ISSN 1451-0421 = Књижевни магазин

COBISS.SR-ID 175582471